

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
KÜRESEL TİCARET YÖNETİMİ VE HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ULUSLARARASI EKONOMİK HUKUKUN KURUMSAL YAPISI VE TEMEL
KURAMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUHAMMED ŞAMİL AYGEN

GAZİANTEP - 2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
KÜRESEL TİCARET YÖNETİMİ VE HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ULUSLARARASI EKONOMİK HUKUKUN KURUMSAL YAPISI VE TEMEL
KURAMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUHAMMED ŞAMİL AYGEN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ÖMER ÖZKAN

GAZİANTEP - 2020

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Uluslararası Ekonomik Hukukun Kurumsal Yapısı ve Temel Kuramları**” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 24/12/2020

MUHAMMED ŞAMİL AYGEN

ÖZET

Günümüzde küreselleşmeyle beraber pek çok alanda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ortaya çıkan en büyük değişiklik ise ekonomi alanında yaşanmıştır. Ticari sınırların ortadan kalkması, ülkeler arasında finansal hareketliliğin artması bu konuda uluslar üstü bir takım hukuki düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Uluslararası ekonomi hukukunun konusunu oluşturan küresel düzeyli ekonomik ilişkiler küreselleşmeyle beraber yaygınlaşmıştır. Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi tüm dünyada etkin olan kuruluşlar uluslararası ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde söz sahibidirler. Diğer taraftan bu kuruluşlara göre daha bölgesel düzeyli olan kuruluşlar da uluslararası ekonomik hukukun düzenleyicileri arasında yer almaktadır.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme ve ekonomik küreselleşmenin boyutları incelenmiş ve uluslararası ekonomi hukukuna değinilmiştir. İkinci bölümde ise küresel düzeyli, uluslararası ekonomik hukukun düzenleyici kurumlarının oluşumları ve işleyişleri detaylandırılmıştır. Son bölümde ise yine uluslararası düzeyli ancak daha dar kapsamlı olan bölgesel kuruluşların yapıları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: küreselleşme, uluslararası ekonomi, uluslararası hukuk

ABSTRACT

Today, with globalization, significant changes have occurred in many areas. The biggest change that has emerged has been in the field of economics. The disappearance of trade borders and increased financial mobility between countries have made it mandatory to make a number of in-nations legal arrangements in this regard. Global-level economic relations, which constitute the subject of international economic law, have become widespread with globalization.

The existence of law is also inevitable when it comes to any economic activity, regardless of whether it is at the international or local level. Since international economic relations take place between countries with different laws and practices, some problems may become impossible to solve. In this context, transnational organizations are needed to solve these problems and determine the rules of their work.

Organizations that are active all over the world, such as the International Monetary Fund, the World Trade Organization and the World Bank, have a say in the regulation of international economic relations. On the other hand, organizations with a more regional level than these organizations are among the regulators of international economic law. In this study, it is aimed to examine the structures of these institutions by conducting a literature review.

Keywords: globalization, international economy, international law

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ULUSLARARASI EKONOMİ HUKUKU	3
1.1. Küreselleşme Kavramı.....	3
1.1.1.Ekonomik Küreselleşme.....	6
1.1.1.1. Ticaretin Küreselleşmesi.....	9
1.1.1.2. Finansal Küreselleşme	10
1.1.1.3. Üretimin Küreselleşmesi.....	13
1.2. Uluslararası Ekonomi Hukuku.....	15
1.2.1.Uluslararası Hukuk.....	15
1.2.2.Hukuk ve Ekonomi İlişkisi.....	17
1.2.3.Uluslararası Ekonomi Hukuku	19
İKİNCİ BÖLÜM	23
ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR	23
2.1. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Ortaya Çıkışı.....	23
2.2. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar	25
2.2.1.Bretton Woods Sistemi.....	25
2.2.2.Uluslararası Para Fonu (IMF).....	29
2.2.3.Dünya Bankası	36
2.2.3.1. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)	42

2.2.3.2. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)	42
2.2.3.3. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA).....	43
2.2.3.4. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)	44
2.2.4. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT).....	46
2.2.5. Dünya Ticaret Örgütü (WTO).....	48
2.2.6. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD).....	54
2.2.7. Milletlerarası Ticaret Odası (ICC)	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	60
BÖLGESEL EKONOMİK KURULUŞLAR	60
3.1. Bölgesel Düzeyli Ekonomik Kuruluşlar	60
3.1.1. Avrupa Birliği (AB)	62
3.1.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA).....	73
3.1.3. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA).....	75
3.1.4. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ).....	76
3.1.5. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)	77
3.1.6. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC).....	79
3.1.7. Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN).....	81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	83
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ALADI	: Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güney Doğu Asya Uluslar Birliği
Çev.	:Çeviren
DAC	: Kalkınma Yardımları Komitesi
DB	: Dünya Bankası
ed.	: Editör
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FTC	: Serbest Ticaret Komisyonu
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICC	: Milletlerarası Ticaret Odası
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC	: Uluslararası Finansman Kurumu

IMF	: Uluslararası Para Fonu
IMFC	: Uluslararası Para ve Finans Komitesi
ITO	: Uluslararası Ticaret Örgütü
KDV	: Katma Değer Vergisi
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
MERCOSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı
MIGA	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SDR	: Özel Çekme Hakları
SPS	: Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBT	: Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
TRIPS	: Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri Hakkında Sözleşme
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
USMCA	: ABD-Meksika- Kanada Anlaşması
Y.	: Yıl
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Küreselleşme teknolojik ilerlemeler sayesinde giderek artmakta ve her alanda kendini göstermektedir. Özellikle son dönemlerde, ekonomik anlamda yarattığı koşullar nedeniyle mal, hizmet ve kişilerin serbest dolaşımının önü açılmış, bu da beraberinde ülkelerin birbirleri ile daha yoğun ilişkiler içerisine girmesine yol açmıştır. Günümüzde artık ülkelerin herkesten bağımsız hareket etmesi imkansız hale gelmiştir.

Devletler artık daha az müdahaleci olmaya ve ticari engelleri ortadan kaldırma başlamışlardır. Serbest ekonomi anlayışının hemen hemen her ülke tarafından benimsendiği günümüzde ülkeler, uluslararası arenada ekonomik faaliyetlerde bulunmakta ve yatırım çekmek için tüm şartları sağlamaya çalışmaktadırlar. Ticari sınır kavramının ortadan kalktığı günümüz şartlarında devletlerin tam anlamıyla kontrolü sağlamaları imkansızdır. Bu durum beraberinde hükümetlerin egemenlik gücünü zayıflatmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte giderek artan uluslararası ekonomik ilişkiler bazı sorunların ülke düzeyinde değil uluslararası düzeyde çözülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu durum yalnızca ekonomik değil uluslararası her türlü ilişki için geçerlidir. Dolayısıyla uluslararası düzeyde, hangi alanda olursa olsun ortaya çıkan sorunlar, uluslararası hukuk kapsamına girmektedir. Yapılan bu çalışmada uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen kurumsal yapılar üzerinde durulmaktadır.

Birçok konuda birbirine bağlı ülkeler arasında gerçekleşen her ilişki o konu hakkında hukuki bir düzenleme olması gerekliliğini göstermektedir. Zira her ülkede farklı uygulamalar söz konusudur ve dolayısıyla ortak bir dil kullanılması mümkün olmamaktadır. Bu durum uluslararası hukuka olan ihtiyacı ortaya koymuştur.

Ekonomik sistem, kanunlar çerçevesinde şekillenmekte ve sistemin sağlıklı bir işleyişe sahip olması yine bu kanunlar sayesinde olmaktadır. Ulusal düzeyde geçerli olan bu şartlar, uluslararası ekonomik sistem için de aynı şekilde geçerlidir. Dolayısıyla kanunlar çerçevesinde düzenlenmeyen bir ekonomik sistemin sağlıklı bir işleyişe sahip olması zordur.

Piyasanın küreselleşmesi, ülke içerisinde gerçekleşen ekonomik faaliyetleri düzenleyen ulusal hukuku yetersiz kılmıştır. Bundan dolayı uluslararası ekonomik ilişkilerde geçerli olacak hukuk kurallarının belirlenmesi için uluslar üstü kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda ülkeler bir araya gelerek çeşitli uluslararası örgütler kurmuşlardır.

Uluslararası örgütler, uluslararası hukuk içerisinde önemli bir yere sahiptirler ve farklı amaçlar doğrultusunda devletler tarafından anlaşmalarla kurulmuşlardır. Devletlerden bağımsız çalışan bu kurumların kararları üyeleri için bağlayıcı olmaktadır.

Günümüzde uluslararası ekonomik hukukun en önemli düzenleyici kurumları, Bretton Woods sisteminin üç ayağı olan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgüt (WTO) ve Dünya Bankası (WB)'dir. Bu kuruluşlar hemen hemen tüm dünya üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra AB, ASEAN, NAFTA gibi uluslararası ekonomik hukuku düzenleyen bölgesel kuruluşlar da mevcuttur. Bu kuruluşların etki alanı üye ülkeler ile sınırlıdır ve daha çok örgütleri oluşturan üye ülkeler için çerçeve belirlemektedirler.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle küreselleşme kavramından ve ekonomik anlamda yarattığı etkiden söz edilmiştir. Ayrıca uluslararası hukuka ve uluslararası ekonomi hukukuna değinilmiştir.

İkinci bölümde ise küresel düzeyli ekonomik hukuku düzenleyen başlıca kurumların oluşumları, yapıları ve işleyişleri incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise küresel düzeyde etkileri olmasa da bölgesel olarak belirleyici olan bazı kuruluşların yapıları ve işleyişleri üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE ULUSLARARASI EKONOMİ HUKUKU

1.1. Küreselleşme Kavramı

Kapitalist üretim ve tüketim tarzı dolayısıyla ortaya çıkan hammadde ihtiyacı, ürünlerin yeni pazarlarda satılması gerekliliği ve mevcut sistemlerin devam ettirilebilmesi için Avrupa devletlerinin denizaşırı imparatorluklar kurmaya başlamaları, küreselleşmenin başlangıcı olarak sayılmaktadır. Küreselleşme, kapitalist sistemin üretim tarzının zorunlulukları sonucunda ortaya çıkmış olsa da Avrupa'daki sosyal ve siyasal değişimlerin dünyaya yayılmasını da sağlamıştır. Bu kapsamda küreselleşme, ekonomik ilişkiler ağının dünya genelinde yaygın hale gelmesini ifade etmekle birlikte Avrupa'nın siyasal, kültürel ve sosyal değerlerinin bir tercih olarak farklı toplumlara sunulmasını da sağlamıştır. Söz konusu değerler; tüketim alışkanlıkları, demokrasi, insan hakları anlayışı ve pozitif bilimler gibi pek çok konuyu içermektedir ¹.

Küreselleşme günümüzde, teknolojideki yeni uygulamalar sayesinde hızlı ve yoğun bir şekilde işlemekte ise de aslında kökeni eskilere dayanmaktadır. Küreselleşmenin zaman içinde kazandığı yenilik; ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve kişilerin ülkeler arası dolaşımı ile siyasal, ekonomik ve sosyal süreçlerin artması şeklinde olmuştur. Günümüze küreselleşen dünya entelektüel açıdan tek bir görünüme sahiptir. Teknolojik gelişmeler ve devletlerin kuralsızlaştırmaları ile üretim, ticaret ve mali açılardan karşılıklı bağlılığın gelişmesini sağlamış ve sınırların ortadan kalktığı bir dünya ekonomisi ortaya çıkmıştır ².

Küreselleşme, uluslararası iktisadi, siyasal ve sosyal ilişkilerin gelişmesi, toplumların inanç ve beklentilerinin tanınması ve ülkelerarası ilişkilerin artması şeklinde farklı gözükten ancak birbiriyle ilişkili konuları kapsamaktadır. Başka bir ifade ile küreselleşme, ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel nitelikli veya demokrasi, insan hakları, din politik sistem gibi maddi ve manevi değerlerinin sınırları aşarak dünyaya yayılması ve farklılıkların ortadan kalkarak uyumun gerçekleşmesidir ³.

¹ Ateş, Davut, "Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu", Doğu Üniversitesi Dergisi, Y. 7, S.1 (2006), s. 26.

² Kaya, Mehmet, "Küreselleşme Yaklaşımları", Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 13 (2009), s. 1-2.

³ Aydemir, Cahit / Kaya, Mehmet, "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 6, S. 20 (2007), s. 264.

Küreselleşmenin tarihsel gelişimine bakıldığında üç evreden geçtiği görülmektedir. Bu evreler ⁴:

- 19. Yüzyılın sonlarından 1914 yılına kadar olan dönem: Küreselleşmenin özellikle ekonomik olarak oldukça yaygın olduğu bu dönemde uluslararası ticareti engelleyen faktörler azaltılmış, küresel piyasalar entegre olmuş, ulaşım maliyetleri düşmüş ve kişilerin serbest dolaşımı için kısıtlamalar en aza indirilmiştir.

- 1914'ten 1945-50'lere kadar olan dönem: Önceki dönem küreselleşme lehine ilerleyen süreç, I. Dünya Savaşı ile başlayıp Büyük Buhran ile devam eden ve II. Dünya Savaşı ile biten bu dönemde tersine dönmüştür. Siyasi açıdan aşırı milliyetçiliğin hakim olduğu, ekonomik olarak daha çok korumacılığın ve kendi kendine yeterliliğin ön planda olduğu bu dönemde, küreselleşme ve entegrasyon süreçleri olumsuz etkilenmiştir.

- 1945-1950 sonrası dönem: Özellikle 1980 sonrasında olmak üzere bu dönemde küreselleşme önemli derecede hızlanmıştır. Ekonomik olarak küresel ticaret artmış, sermaye akımları hiç olmadığı kadar hızlanmış ve üretim süreçleri büyük bir dönüşüm içine girmiştir. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan sıkıntıların tekrarının olmaması için siyasi küreselleşme hız kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde, teknolojik olarak tüm dünyayı etkileyen iletişim devrimi yaşanmış ve 1980 sonrasında çevresel, demografik ve kültürel küreselleşme de ön plana çıkmaya başlamıştır.

1980'lerde ve 1990'larda ekonominin küreselleşmesi ve blokların artması ile ekonomik, teknolojik ve kültürel coğrafya yeniden şekillenmiş ve siyasi anlayışın yumuşaması sonucunda yeni Pazar olanakları, bölgesel entegrasyonlar ve işbirlikleri artarak tüketim yapısında değişiklikler meydana gelmiştir ⁵.

Tarihsel olarak bakıldığında, küreselleşme süreci 16. Yüzyıla kadar dayanmakla birlikte akademik olarak, 1980'lerde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonrasında işletme ve finans alanlarında, 1990'lardan sonra ise sosyoloji, kültür ve medya, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok alt dalında kullanılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin en önemli faktörü olan teknolojideki yeniliklerin ekonomik,

⁴ Bayar, Fırat, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S. 32 (2011), s. 26-27.

⁵ Kürkçü, Duygu Dumanlı, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, Y. 3, S. 2 (2013), s. 4.

sosyal, siyasal ve kültürel alanlar üzerindeki etkisi bu alanların değişim esnekliğinin düşük olmasından dolayı biraz gecikmektedir ⁶.

Küreselleşmenin hızlanmasında ve yaygınlaşmasında en önemli etkiyi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Doğu bloğunun çöküşü yapmıştır. Henüz 1980'lerdeyken piyasa ekonomilerinin planlanan ekonomilerden daha başarılı sonuçlar elde ettiği ortaya çıkmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ile yaşanan gelişmeler küreselleşmeye daha da hız kazandırmıştır. Ayrıca bölgesel ticaret blokların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira dünya ekonomisi AB, NAFTA, ASEAN, ALADI, MERCOSUR, APEC gibi genelde serbest ticaret alanı aşamasında olan farklı büyüklüklerdeki ekonomik entegrasyonlara bölünmüş durumdadır ⁷.

Günümüzdeki küreselleşme sürecinin önceki dönemlerdekinden en önemli farkı yaşanan teknolojik gelişmelerdir. Bu teknolojik gelişmeler, dünya tarihinde hiç olmadığı kadar sosyo-kültürel bir bütünleşmeyi gerçekleştirebilecek bir güce sahiptir. İçinde bulunduğumuz bu dönemde iç-dış, doğu-batı, yerel-küresel olarak yapılan ayrımlar önemsiz hale gelerek her yerin ve her şeyin herkese açık olduğu bir anlayış hakimdir. Herhangi biri tarafından yapılan bir eylem dünyanın başka yerlerindeki insanları da etkilemektedir. Bu yüzden ülkelerin bu büyük değişimi görmezden gelmeleri ve uyum sağlamamaları mümkün olmamakla birlikte kapalı toplum veya yer anlayışı da inandırıcı gelmemektedir ⁸.

Küreselleşmenin sağladığı katkılar şu şekilde sıralanabilir ⁹.

- Bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla mesafelerin ve farklılıkların azalması,
- Uygulanan bazı politikalar sayesinde şeffaflığın artması ve yolsuzlukların azalması,
- Siyasi özgürlüğe, demokrasiye ve insan haklarına daha çok saygı gösterilmesi,
- Ulusların birbirine yakınlaşmaları sonucunda işbirliğinin artması, çevre ve terörizm benzeri sorunların çözümü için çalışmaların yapılması,

⁶ Çelik, Mehmet, Yunus, "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 32, S. 2 (2012), s. 65.

⁷ Gökdere, Ahmet, "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Y. 1, S. 1 (2001), s. 77.

⁸ Coştu, Yakup, "Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler", Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Y. 4, S. 7-8 (2005), s. 97-98.

⁹ Kartal, Çetin, "Küreselleşme Sürecinin Devlet Yapısı Üzerine Etkileri", Ankara Barosu Dergisi, S. 2 (2016), s. 295.

- Sermayenin dünyada serbest dolaşımı ile yabancı yatırımların artması ve ekonomilerin gelişmesi,

- Üretimde ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, iktisadi, politik, güvenlik ve kültürel alanlarda gelişmelere yol açması.

Ekonomik ve kültürel bağların giderek artması, ulus devletlerde hükümetlerin gücünü ve etkinliğini zayıflatmaktadır. Ülke sınırlarından ekonomik varlıkların, teknolojik yeniliklerin ve bilginin giriş çıkışını kontrol etmek hükümetler için artık iyice zorlaşmış ve iç politikaların etkinliği de azalmıştır. Ekonomik süreç; iletişim, üretim, ticaret ve finans gibi pek çok konuda zamanla daha da uluslararası hale gelmekte ve teknolojinin gelişmesi, ekonomik birimlerin hareketliliğini, piyasalar ve toplumlar arasındaki hassasiyeti pek çok açıdan arttırmaktadır. İletişim ve ulaşımda kaydedilen ekonomik ilerlemeler, piyasalar ve ülkeler arasındaki sınırları kaldırmaktadır ve bu durum kısmen siyasal sınırların da zayıflaması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ülkelerin ulusal düzeyde belirlenen ekonomi politikaları kapsamında harekete etme olanakları da giderek azalmaktadır ¹⁰.

Küreselleşme, birçok alanda etkili olmaktadır ancak bu çalışmada yalnızca ekonomik küreselleşme üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik ilişkiler ağı, insanların yaşam standartları ve maddi olanakları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğundan önem arz eden bir konudur. Bundan dolayı küreselleşme söz konusu olduğunda ilk olarak ekonomik etkileri düşünülmektedir. Dış ticaretin serbestleşmesi, yabancı yatırımcılar için piyasa ilkeleri kapsamında yasal ve idari tedbirlerin alınması benzeri uygulamalar, istihdam artışı ve büyüme gibi makro ekonomik hedefler üzerinde önemli etkilere sahiptir. İstihdam ve büyüme, refah düzeyi ile geleceğe yönelik planlar yapılmasına imkan veren en önemli unsurlardır. Dolayısıyla ekonomik ilişkilerin artması ve derinleşmesi küreselleşme kavramı üzerinde önemli bir kaynaktır ¹¹.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu, diğerlerine göre daha eski ve daha derin olması sebebiyle çok fazla tartışılmakta ve öne çıkmaktadır. Hatta günümüzde ekonomik anlamda milliyetçilik hiçbir sistemde mümkün gözükmemektedir. Sosyalizmin katı bir şekilde benimsendiği ülkeler bile yabancı sermayeyi kabul etmekte ve mevcut sistemlerinin yıkılma

¹⁰ Özkan, Abdullah, Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye, İstanbul, Tasam Yayınları, 2004, s. 35-36.

¹¹ Ateş, "Küreselleşme: Ne Kadar", s. 27.

sürecini hızlandıran bir etken olsa da yabancı yatırımları desteklemektedirler. Bugün genel olarak çok uluslu şirketler tarafından kontrol edilen küresel ekonominin tüm dünyayı etkilediği ve oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Küreselleşmeye bağlı olarak ülkelerin birbirleri ile daha yoğun ilişkiler içine girmesi sonucunda dünya ekonomisinde bağımlılık artmış ve ulusal ekonomi politikalar etkisini yitirmiştir. Karşılıklı bağımlılığın artması sebebiyle makro ekonomik politikaların uyumlaştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır ¹².

Küreselleşme kavramı geçirdiği süreçte ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal anlamda birçok faktörden etkilenmiştir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler, bunlar içerisinde en çok ekonomik yönü ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Bu durum küreselleşme sürecinin ekonomik yönünün daha baskın olduğunu göstermektedir. Sermaye ve girişimci grubu, 1980'lerden itibaren kar maksimizasyonu amacıyla üretimlerini, karlarını ayrıca faaliyette buldukları pazarı da küresel düzeye çıkarmışlardır. Böylelikle dışa açılma ve liberalleşme küreselleşmenin siyasi boyutunu geride bırakmıştır ¹³.

Küreselleşme, toplumsal hayatın tüm aşamalarında etkili olurken, esas olarak ekonomi kavramı ile daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1980'den sonra ekonomik küreselleşmenin hızlanmasıyla üretim sürecinde de gelişme yaşanmış, sermaye ve girişimci faaliyetlerini küresel boyuta taşımıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan istatistiklere göre 1960 yılında 266 milyar dolar olan dünya ticareti 1986 yılında 4.334 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve ortalama büyüme oranı da yıllık %10,89 düzeylerinde olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük anlaşmazlıkların yaşanmaması, ulaşım, iletişim teknolojilerinde kaydedilen ilerlemeler ve taşıma maliyetlerinin düşmüş olması dünya ticaretindeki bu artışın sebepleri arasında görülmektedir ¹⁴.

Ekonomik küreselleşme, üretim, ticaret, sermaye ve işgücü hareketlerinin serbest hale gelmesi ve teknolojinin yaygın olarak kullanılması ile dünyanın tek bir pazara dönüşmesi şeklinde tanımlanabilir. Ekonomik küreselleşme ile sermaye, emek ve doğal kaynakların nispeten ucuz olduğu az gelişmiş ülkelere kaymaktadır.

Ekonomik küreselleşme, ülkeler arası mal ve hizmet ticaretini, sermaye akışını, tarife ve engellerin azaltılmasını, teknolojinin yaygınlaşmasını ve ülke dışındaki bilgileri

¹² Aytekin, İbrahim, "Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 1, S. 2 (2013), s. 130.

¹³ Aktel, Ahmet, "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 6, S. 2 (2001), s. 196-197.

¹⁴ Yavuz, Cavit / Sivrikaya, Deniz, "Küreselleşmenin Aktörlerinden Çokuluslu Şirketler ve Yönetişim", Uluslararası Davraz Kongresi, Isparta, 2009, s. 1224.

kapsamaktadır. Ekonomik küreselleşme, iktisadi açıklığın arttırılması, ekonomik bağılılığın artması ve küresel ekonomide ekonomik bütünleşmelerin yoğunlaşması ile ilgilidir. Küreselleşmenin bu boyutu, mal, sermaye, bilgi ve teknoloji ile kişilerin serbest dolaşımı ve bunların ülke ekonomisinde yarattığı etkiyi içermektedir ¹⁵.

Küreselleşmeyle beraber çokuluslu şirketler güçlenerek devlet politikalarında etkin bir rol almaya başlamışlar ve böylece bu şirketlerin merkezlerinin yer aldığı ülkeler önemli bir konuma yükselmişlerdir. Dolayısıyla bu sonuçtan yola çıkarak küreselleşmenin, devletin ekonomi üzerindeki etkisinin azaldığını söylemek mümkündür ¹⁶.

1980’li yıllardan sonra önem kazanan ekonomik küreselleşme, bu dönem itibariyle sanayi işletmelerinden, pazardaki hızlı değişimlerden, ürün ve üretim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerden ve kızışan rekabet ortamından oldukça etkilenmiştir. Pazarların doyum noktasına gelmesi, müşterilerin daha seçici olmasına ve ürün çeşitliliğinin artmasına yol açmıştır. Rekabetin artması ve teknolojik gelişmeler ürün yaşam sürelerini düşürmüş ve örgütlerin stoklarını azaltmalarını, daha az maliyetli ve daha kaliteli üretim yapmalarını, ürün ve taleplerde ortaya çıkan değişikliklere hızlı cevap verebilecek üretim teknolojilerini kullanılmalarını ve geliştirilmelerini sağlamıştır ¹⁷.

Kapitalist serbest piyasa ekonomisinin, rekabetin, üretimin ve tüketimin uluslararası düzeyde gerçekleşmesi ekonominin küreselleşmesini ifade etmektedir. Ancak yalnızca ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşması küreselleşmeyi tam olarak ifade etmemekte ayrıca bunun nedenlerini de belirtmek gerekmektedir. Bu nedenler ise şunlardır ¹⁸:

- Ülke içi üretimin yetersizliği,
- Ülkeler arasında fiyatların farklı olması,
- Mal farklılaşması.

Ekonominin küreselleşmesi sürecinde, örgütler sayesinde teknoloji, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yöneldiğinden örgütlerin bu süreçte önemli bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. İletişim, bilgi ve ulaşım alanında yaşanan hızlı teknolojik

¹⁵ Altınar, Ali / Bozkurt, Eda / Toktaş, Yılmaz, “Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Uygulama”, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, S. 639 (2018), s. 121-122..

¹⁶ Erdem, Orhan, “Küreselleşme ve (Ulus Devletlere) Etkileri”, e-Journal of New World Sciences Academy, Y. 4, S. 3 (2009), s. 252.

¹⁷ Erdinç, Zeynep, “Küreselleşmenin İstihdama Etkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 3 (1999), s. 113.

¹⁸ Bakan, Sumru / Şentürk, Mehmet, “Finansal Küreselleşme Ekseninde Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri Üzerine Bir Araştırma”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y. 5, S. 9 (2012), s. 47.

gelişmeler, WTO ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çalışmaları ile dünya ekonomisinin liberalleşmesi, ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma için piyasa ekonomisinin önemli olduğunu anlamaları gibi nedenler ekonomik küreselleşmeye yol açmıştır. Bu süreçte ortaya çıkmaya başlayan çokuluslu şirketler, sürecin ilerlemesini ve küresel düzeye ulaşmasını sağlamıştır ¹⁹:

Yukarıda da belirtildiği üzere küreselleşmenin ekonomik boyutunun şekillenmesinde, çok uluslu şirketlerle birlikte aynı zamanda ekonomik örgütler de (IMF, WTO vb.) oldukça etkilidir. Bu örgütlerin liderliğinde dünya ekonomisini düzene kavuşturulmakta ve ulus devletler baskılanmaktadır ²⁰.

Çalışmanın devamında; ekonomik küreselleşme, ticaretin, finansın ve üretimin küreselleşmesi alt başlıklarında incelenecektir.

1.1.1.1. Ticaretin Küreselleşmesi

Ticari faaliyetlerin artması sonucu ülkelerarası bağımlılığın, işbirliğinin ve benzerliğin artması ekonomik küreselleşmenin en önemli gelişmelerindendir. Ticari bağlantıların artışı, uluslararası ilişkileri etkilemiş, uluslararası tercihlerin gelişip yaygınlaşarak zorunlu hale gelmesini sağlamıştır ²¹.

Dış ticaret, küreselleşen ekonominin ortaya çıkardığı sonuçlardan biridir. Dünyada nüfusun artması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde ulaşım ve iletişimin kolaylaşması, serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması uluslararası ticaretin artmasına yol açmıştır. Son dönemlerde dünya ticaret hacminde yaşanan artışın, dünya ekonomisindeki artıştan fazla olması bu durumun bir göstergesidir. Gelişmiş iş bölümü ve bunun ülkelerin birbirine bağımlılığını arttırması dış ticaretin artmasına katkı sağlamış ve bu artış bağımlılığı daha da arttırmıştır ²².

Ticari küreselleşme diğer küreselleşme boyutlarına göre daha önce ortaya çıkan bir gelişmedir. 1947 yılında Gümrük Tarife ve Ticaret Anlaşması (GATT) ile gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılarak uluslararası ticaretin küresel düzeyde gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. GATT kapsamında yapılan uygulamalar, iletişim ve haberleşme gibi teknolojik

¹⁹ Çelik, Mehmet Yunus, "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 32, S. 2 (2012), s. 68.

²⁰ Erdem, "Küreselleşme ve Etkileri", s. 247.

²¹ Kıvılcım, Fulya, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Y. 5, S. 1 (2013), s. 224.

²² Özkan, Küreselleşme ve Avrupa Birliği..., s. 61.

gelişmeler sayesinde taşıma maliyetleri azalmış, ülkelerarası pazarda ortaya çıkan değişiklikler kolay takip edilir olmuş ve böylece küresel ticaret daha hızlı gelişme göstermiştir ²³.

Küreselleşmeyle beraber, dünya ekonomisinde ticari serbestleşme süreci başlamıştır. Ticaretin serbestleşmesi giderek artan bir önem kazanırken, pek çok ülke de ticaret politikasını yeniden yapılandırmaya başlayarak piyasalara daha az müdahale eden ve daha fazla serbestlik sağlayan politikalar uygulanmaya başlamıştır. Ticaretin serbestleşmesi ile öncelikle devlet müdahalelerinin sebep olduğu ticareti engelleyici politikalardan vazgeçilmesi kastedilmektedir. Söz konusu bu politikalar; tarifeler, vergiler, ek ücretler gibi fiyat müdahalelerini ve kotalar, lisans hakları, yasaklar gibi tarife dışı engelleri kapsamaktadır ²⁴.

Taşıma yöntemlerindeki gelişmeler, diğer ülkelerle rekabet edebilmeyi kolaylaştırmış, yeni bilgi teknolojileri uluslararası faaliyetlerin maliyetlerini düşürmüştür. İşlemlerin ve bilgiye erişimin daha düşük bir maliyetle gerçekleşmesi ile bazı devletlerin ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları etkisiz hale gelmiş fiyat, kalite ve alternatifler açısından faydalı bilgilerin elde edilmesini kolaylaştırmıştır. Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile uluslararası pazarlarda faaliyette bulunmayı engelleyen ulusal, yasal, teknik ve kültürel sınırlar daha kolay aşılabilir hale gelmiştir ²⁵.

1947 yılından itibaren yapılan anlaşmalar sonrasında, uluslararası ticareti engelleyen faktörlerin büyük bir kısmı ortadan kaldırılmış ve ticaret hacminde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Dünya ticaretindeki büyüme, üretimdeki büyümeyi geçmiştir ²⁶.

1.1.1.2. Finansal Küreselleşme

Finansal küreselleşme, uluslararası finansal piyasaya ilişkin sınırlandırmaların kaldırılarak uluslararası sermaye hareketlerine serbestlik sağlanmasıdır. 1980'lerden sonra gelişmeye başlayan bu süreç, 1990'larda gelişmekte olan ülkelere sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle kısa vadeli sermaye akımlarının bu ülkelere yönelmesi sayesinde

²³ Aydemir / Kaya, "Küreselleşme Kavramı", s. 269.

²⁴ Özel, Hasan Alp, "Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", Yönetim Bilimleri Dergisi, Y. 10, S. 19 (2012), s. 23-24.

²⁵ Dikkaya, Mehmet / Deniz, Fatih, "Ekonomik Küreselleşmenin Yol açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2, S. 3 (2006), s. 170.

²⁶ Özel, Hasan Alp, "İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi", Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2 (2011), s. 96.

hızlanarak ilerlemiştir. Ayrıca iletişim ve elektronik teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler, finansal kuruluşlar ve araçların çeşitlilik kazanması küreselleşmeye yol açmıştır²⁷.

Bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, küreselleşmeyi desteklemiş ve sermayenin kolayca yer değiştirmesine imkan tanımıştır. Söz konusu teknolojik gelişmeler, coğrafi mesafelerden kaynaklanan olumsuz koşulları engellemektedir²⁸.

Finansal küreselleşmenin, esas olarak sermayenin kendini yeniden oluşturmak istemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Teknolojik gelişmeler, bu isteğin başarıya ulaşmasını hızlandırmıştır. Geçmiş dönemlere bakıldığında, sermayenin kendini yeniden oluşturmasının ticaret, üretim ve spekülasyon sermaye hareketleri ile gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla finansal küreselleşmenin, sermaye birikimi ilişkilerinden ve bunların sonuçlarından etkilenecek oluşmaya başladığı söylenebilir²⁹.

Finansal küreselleşme, küresel düzeyli fonların bir ülkeden diğerine yönelmesini sağlamakta ve ulusal finans piyasalarında sınırların kaldırılması, finans piyasalarının belirli kontrollerden ve kısıtlamalardan kurtularak küresel rekabete açılması, piyasaların dönüştürülebilir olması, dalgalı döviz kuruna geçilmesi, uluslararası sermaye akımlarının yoğunlaşması ve yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki etkinliğinin artması olarak görülmektedir³⁰.

Finansal küreselleşme ile para bir yere bağlı olmaksızın, serbestçe hareket etmeye başlamış ve mal ve hizmetler için yalnızca bir değişim aracı olmaktan öteye geçerek piyasalarda alınıp satılan bir varlık haline gelmiştir. Finansal kuruluşların sayısında azalma olsa da yönettikleri para ve kredi tutarlarında artış yaşanmış ve kontrollü zorlaşmıştır. Finansal küreselleşmenin temelinde, gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerin ülkelerinde gerçekleştirilmesi için liberalleşme, serbest kur politikaları, finansal araçların hızla çeşitlendirilmesi ve iletişimde gelişme gibi siyasi, kurumsal ve teknik faktörler yer almaktadır. Uluslararası sermaye hareketleri arttıkça devletler tasarrufların ülkede kalması ve finansal aracılık faaliyetlerini kendi vatandaşlarının yapması için kıyasıya bir rekabete girmişlerdir. Bu

²⁷ Bakan, Sumru / Karapınar Kocağ, Esra, “Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Y. 4, S. 1 (2012), s. 285.

²⁸ Özel, “İktisadi Perspektiften Küreselleşme”, s. 95.

²⁹ Aytekin, “Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme”, s. 126.

³⁰ Takım, Abdullah, “Finansal Liberalleşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Teorik Bir İnceleme”, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Y. 1, S. 2 (2010), s. 16-17.

durum ekonomisi güçlü olmayan ülkelerde devletin milli amaçlar doğrultusunda politika belirleme ve uygulama olanağını azaltmaktadır³¹.

Küreselleşen finans, temel olarak sermayenin marjinal getirinin en yüksek olduğu ve en verimli şekilde kullanılacağı yere aktarılmasını amaçlamaktadır. Dünya ekonomisi üzerinde oldukça etkili olan küresel sermayenin, daha az getirili olduğu yerden başka yerlere aktarılması sistemin dinamiklerinde ve yayılmasında oldukça etkili olmaktadır. Borç alanlar ve verenler sermayenin etkin yönetimi ile kazanç elde etmektedirler. Ayrıca sermaye sayesinde küresel talep artmakta ve kapalı ekonomilerde ortaya çıkan talep azlığı ve fazla sermaye problemi ortadan kalkmaktadır³².

IMF uzmanları, finansal küreselleşmenin farklı düzeylerde de olsa tüm ülkeler üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle gelişmiş ülkeler, son yirmi yıl içerisinde finansal hareketlerin arttığını daha fazla hissetmişler ve ekonomik entegrasyonun önemli süreçlerinden geçebilmişleridir. Uzmanlar tarafından yapılan çalışmalar ayrıca finansal küreselleşmenin ekonomi yönetimini zorlaştırdığını ancak kriz konusunda fazla etkili olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca ekonomik krizlerin, genelde sermaye hareketlerinin sınırlandırıldığı ülkelerde kısıtlamaların olmadığı ülkelere göre daha çok olduğunu göstermiştir. Finansal küreselleşmenin gerekliliklerinden biri olan, cari işlemler ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar ilk olarak 1960-1980'li yıllarda gelişmiş piyasa ekonomilerinden sonrasında ise 1980-1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde kaldırılmıştır. Finansal liberalleşme sürecine 1990 yılında Doğu Avrupa'da yer alan Sosyalist ülkeler, diğer Post Sovyet ülkeler ve Çin dahil olmuştur. Finansal küreselleşmenin önemli koşullarından biri de ulusal finans piyasalarını birleştiren ve finansal araçları entegre eden teknolojik gelişmelerin gerçekleştirilmesidir³³.

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler ile finansal küreselleşme kolaylaşmış, tek tuşla büyük miktarda paralar ülkeler arasında transfer edilebilir hale gelmiş ve sermaye hareketlerinin takip edilmesi güçleşmiştir. Yeni teknolojilerle, türev işlemler gibi mali araçlar geliştirilmiş ve finans sektörü hızlı bir büyüme ile reel sektörü etkisi altına almıştır. Böylece finansal küreselleşme daha da gelişerek önemli ekonomik sonuçlara neden olmuştur. Finansal sermayenin hareketliliği, devletlerin faiz ve döviz kuru üzerindeki belirleyici rolünü

³¹ Özkan, Küreselleşme ve Avrupa Birliği, s. 28.

³² Çetiner, Müge / Sever, Emine, "Dünya Ekonomisi ve Türkiye'nin Yeri: Tarihsel Süreç, Ekonomik Göstergeler ve Geleceğe Yönelik Tahminler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 24, S. 2 (2019), s. 334.

³³ Bulut, Cihan / Bahışov, Namık, "Finansal Küreselleşme ve Ekonomik Etkileri", Stratejik Araştırmalar Dergisi, S. 13 (2009), s. 27-28.

zayıflatmıştır. Gelişmekte olan ülkelere kısa vadeli portföy yatırımlarının girmesi söz konusu ülkenin parasının değerini çok fazla arttırarak yüksek faiz-düşük kur tuzağına girmesine yol açmaktadır. Bu yatırım türleri, ülkeden hızla çıkabileceğinden krizlere de yol açmaktadır³⁴.

1.1.1.3. Üretimin Küreselleşmesi

Üretim faaliyetleri, günümüzde geleneksel ulus-devlet anlayışında yapılanın aksine küresel ölçekte gerçekleştirilmekte ve üretimin her bir süreci dünyanın farklı yerlerinde tamamlanmaktadır. Günümüz üretim sürecinin en önemli özelliği, hizmet üretimine öncelik vermesidir ve bu nedenle kalifiye insan gücü en önemli üretim faktörü olarak görülmektedir³⁵.

Dünya ekonomisi, 1970'lerden bugüne giderek artan yapısal iktisadi bir kriz ile mücadele etmektedir. Çok Uluslu Şirketler, 1980'lerden beri söz konusu bu krizi atlatabilmek için üretimi küresel olarak yeniden yapılandırmak için teknolojik gelişmelerden faydalanarak üretim sürecini bölerek farklı ülke veya bölgelere kaydırmaya çalışmaktadırlar. Diğer bir ifade ile üretim sürecinin örgütsel ve konum olarak yeniden düzenlemesini yaparak çalışanlar arasındaki rekabeti arttırmak, emek faktörünün kontrolünü güçlendirerek daha fazla değer sağlamayı amaçlamaktadır³⁶.

Adam Smith, üretimin tüketim amacıyla gerçekleştiğini savunurken, Marks ve Engels kapitalist üretimin yalnızca insan ihtiyaçlarını karşılamak olmadığını ayrıca sermaye birikimini devam ettirebilmek amacıyla kar etme isteğinin bitmemesinin de amaçlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Üretimin küreselleşmesi düşüncesi bu fikirlerin temelini oluşturmuştur. Çünkü üretim sermaye birikimini engelleyen bir unsur olarak görülmüştür. Dolayısıyla üretim maliyetlerinin azaltılması için yenilik ve yatırım yapılması, hammadde ve ara malların ucuza alınması, çalışan verimliliği arttırılarak maliyetlerinin düşürmesi sağlanmalıdır. Küreselleşme üzerinde belirleyici olan esas faktörlerden biri de kar maksimizasyonu olduğundan dünyanın tek bir pazar ve hammadde kaynağı haline dönüşmesi yani küresel üretimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için çok uluslu şirketlere ve onların işlemlerini yapabilecek

³⁴ Çağlar, Ünal / Dışkaya, Senem, “Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi, Kriz”, İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, Y. 5, S. 2 (2018), s. 3-4.

³⁵ Bayar, “Küreselleşme Kavramı”, s. 28.

³⁶ Kurtulmuş, Miriç Meryem, “Üretimi Kaydırma ya da Kaydırma Tehdidine Karşı Sendikaların Tepkisi ve Uluslararası Dayanışma Olanakları: Türkiye'de Otomotiv Yan Sanayi Örneği”, Mülkiye Dergisi, Y. 44, S. 1 (2020), s. 67.

teknolojik alt yapıya ihtiyaç vardır. Bu sebeple üretimin küreselleşmesi için önce ticaret ve finansal küreselleşme gerçekleşmelidir ³⁷.

Üretimin küreselleşmesi, kısaca örgütlerin faaliyetlerini başka ülkelere taşıması olarak ifade edilebilir. Artık örgütlerin çoğu üretimlerini merkezlerinin olduğu ana ülke sınırları dışında gerçekleştirmektedir ve bunu yapan örgüt sayısı giderek artmaktadır. GATT kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda dünya ticaretini engelleyici unsurlar büyük oranda ortadan kaldırılarak ticaret serbest hale getirilmiştir. Ayrıca 1970'lerden itibaren ortaya çıkan sermaye piyasalarındaki gelişmelerle birlikte ülkeler arası ilişkiler artmış ve pek çok işletme için sınır ötesinde faaliyette bulunmak daha karlı olmaya başlamıştır. Böylece zaman içerisinde üretimin bir bölümü ülke dışında, ana işletmeye bağlı başka işletmelerde yapılmaya başlanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler mal ve hizmet üretimi yapan işletmeler için rekabeti küresel boyuta taşımış ve daha birçok önemli gelişmeye yol açmıştır. Rekabetin artması ve küreselleşme nedeniyle varlığını sürdürmek isteyen örgütler, faaliyetlerinin bir kısmını ülke dışına taşımayı yararlı görmüşlerdir ³⁸.

Küreselleşmenin en önemli süreçlerinden olan üretimin küreselleşmesi ile üretim şekli ulusal düzeyden uluslararası düzeyine dönüşmektedir. Üretimin küreselleşmesi, ülke dışından hizmet ya da girdi alınması ile sürecin küresel olarak dağılmasına neden olmaktadır. Dışarıdan hizmet ya da girdi alımı örgütün birtakım faaliyetlerini başka ülkelerde yer alan işletmelere yaptırmasıdır. Üretimin küreselleşmesi, üretim maliyetlerini düşürür, karlılığı arttırır, daha nitelikli çalışanlar ve esas faaliyette yoğunlaşma ve düşük oranda vergi benzeri faydalar sağlamaktadır ³⁹.

Üretimin küreselleşmesi, teknoloji transferini de beraberinde getirmektedir. Günümüzde artık gelişmiş ülkelerin, yeni metalar ve üretim süreçleri geliştirdikleri ve bunları başka ülkelere satarak büyük bir gelir kaynağı elde ettikleri yeni bir işbirliği modeli ortaya çıkmıştır. Geliştirilen bu yeniliklerin üretim teknikleri eskidikçe, diğer ülkelere devredilmekte ve ithal edilen teknikler kullanılarak üretilen malların ihracatını yapmaktadırlar. Bu işbölümünde, yeni metalar ve teknolojiler geliştiren ülkelerin dış ticaret hacimleri artmaktadır. Ülkeler küresel üretim tarzının yol açacağı olumsuz durumlardan zarar görmemek ve

³⁷ Şiriner, İsmail, Finansal Küreselleşme; Para ve Maliye Politikalarında Dönüşüm, İstanbul, Eti Yayınları, 2008, s. 13.

³⁸ Fındıkçı, Aydın, "Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Y. 3, S. 9 (2006), s. 35-36.

³⁹ Gökalp, Faysal / Akgün, Gonca, "Küresel Ekonomiye Katılım Sürecinde Türkiye'de Üretimin Uluslararasılaşması: Dikey Uzmanlaşma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 16, S. 1 (2011), s. 48-49.

teknolojide dışa bağımlı olmamak için teknoloji üreticisi olmalıdırlar. Küreselleşmenin en büyük kaynağı olan bilgidan üretimde faydalanmayan ülkeler, diğerlerine bağımlı bir şekilde yaşamak zorunda kalacaklardır ⁴⁰.

1.2. Uluslararası Ekonomi Hukuku

1.2.1. Uluslararası Hukuk

Küreselleşme ile ülkelerin birbirleriyle siyasi ve ekonomik ilişkileri artmış bundan dolayı bazı sorunlara ülke olarak değil uluslararası düzeyde çözüm aranması gerekli hale gelmiştir. İletişim, uluslararası ticaret, ekonomi ve finans, çevre, gelişim veya göç gibi ulusal sınırlar dışına çıkan kitlesel problemler uluslararası hukuk kapsamında çözülmektedir ⁴¹.

Uluslararası hukuk, devletler, uluslararası örgütler ve uluslararası toplumu meydana getiren yapıların aralarındaki ilişkileri bir düzene oturtan, uyulması mecburi olan kurallar olarak tanımlanabilir. Uluslararası hukuk kurallarını, devletler başta olmak üzere söz konusu kurallara uymak zorunda olan birimler oluşturmaktadır. Uluslararası hukukta, ulusal hukuktan farklı olarak kuralları belirleme yetkisine sahip kişi veya birim siyasi olarak üstün otorite değildir. Uluslararası toplum siyasi açıdan farklı bir örgütlenmeye sahip olduğu için devletler siyasi gücü beraber kullanmaktadırlar. Bu kapsamda, uluslararası hukuk kuralları oluşturulurken farklı bir süreçten geçmektedir. Devletler ve diğer uluslararası hukuki birimler, uluslararası hukuk kararlarının belirlenmesi sürecine herhangi bir siyasi otoriteye başvurmadan doğrudan kendileri katılır ⁴².

Uluslararası hukuk sadece savaş, barış ve insan hakları gibi konulardan oluşmamakta aynı zamanda ticaretten haberleşmeye kadar birçok konuda düzenlemeler yapmaktadır. Uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi ihtiyacı, bu ilişkilerin uluslararası hukuk tarafından düzenlenmesine olan gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla uluslararası hukukun, hukuka olan ihtiyaç sebebiyle meydana geldiği söylenebilir. Uluslararası arenada kişiler arttıkça ve ilişkiler geliştikçe uluslararası hukukta gelişim ve değişim ihtiyacı da artmıştır. Ayrıca devletler

⁴⁰ Özkan, “Küreselleşme ve Avrupa Birliği”, s. 27-28.

⁴¹ Uluslararası Hukuk'un Kapsamı, <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-hukukun-kapsami/> (Erişim Tarihi: 25.10.2020)

⁴² Acer, Yücel / Kaya, İbrahim, Uluslararası Hukuk, 3. bs, Ankara, USAK Yayınları, 2010, s. 11.

arasındaki ilişkiler uluslararası hukukun ortaya çıkmasının ana nedenidir. Bu kapsamda devlet ya da devlet iradesinden ayrı bir uluslararası hukuk sistemi kurmak da imkansızdır⁴³.

Uluslar hukuku ya da uluslararası hukuk, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde yararlandıkları geleneksel ve konvansiyonel kuralları kapsamaktadır. Fakat bu kurallar ülkelerin karşılıklı ilişkilerinde hukuki bir bağlayıcılığa sahiptir. Dar anlamda uluslararası hukuk, iki ya da daha fazla devletin ilişkilerinde uygulanmakta olan özel hukuk iken Geniş anlamda ise küçük veya büyük, bölgesel ya da daha etkili olması fark etmeksizin tüm devletler için bağlayıcılığı olan evrensel hukuktur⁴⁴.

Uluslararası hukuk kişileri, uluslararası hukukta hak sahibi olan, sorumluluk altına giren ve uluslararası hukuk düzeyinde hakkını savunan varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Hukuk kişisi olmanın doğal sonucu, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde bu kişilerin uluslararası hukukta sorumluluk alacağı olmasıdır. Bu durum hem devletler hem de uluslararası örgütler için geçerli olmaktadır⁴⁵.

Ülkeler arasında bir anlaşmazlık veya çatışma olması halinde uluslararası hukuka başvurmak yararlı bir davranıştır. Çünkü uluslararası hukukta ortak bir referans çevresi olduğundan anlaşmazlık yaşanan devletin hangi görüşü ileri süreceği tahmin edilebilmektedir. Taraflar ortak bir dil kullanacağından, yanlış anlamaların sebep olacağı trajik sonuçlar engellenmektedir. Belli bir kuralın farklı yorumlanmasının yaratacağı anlaşmazlık ve uygulamada farklı pozisyonların benimsenmiş olması halinde bile taraf devletler en azından benzer şeylerden bahsetmektedirler, üslup ve ifadeleri aynıdır ve böylece iletişim kurmaları kolaylaşmaktadır. Bu durum olumlu bir etki yaratmaktadır ancak uluslararası hukuktan sunabileceğinden daha fazlasını beklemek yanlış olur. Tarafların birbirini anlayacağı bir ortam ve sorunlarını çözecekleri imkan sağlayan uluslararası hukukun bütün riskli ve karmaşık sorunları çözmelerini beklemek doğru değildir. Zira uluslararası hukuk henüz bu düzeye erişememiştir ancak nispeten uygun bir şekilde devletlerin işlerini beraber halletmeleri için yol gösterici olmaktadır⁴⁶.

⁴³ Akkutay, Ali İbrahim, “Anayasalılığın Uluslararası Hukuk Bakımında Uygulanabilirliğinde Dikkate Alınması Gereken Bazı Temel Hususlar”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y. 24, S. 1 (2018), s. 54-55.

⁴⁴ Kıran, Abdullah, “Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 5, S. 3 (2017), s. 926.

⁴⁵ Erkiner, Hakkı Hakan, “Bir Uluslararası Örgütün Uluslararası Hukuka Aykırı Bir Davranışından Ötürü Bir Üye Devletin Uluslararası Sorumluluğu”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y. 23, S. 2 (2017), s. 62.

⁴⁶ Shaw, Malcolm Nathan., Uluslararası Hukuk, 8. bs., ed. İbrahim Kaya, çev. Yücel Acer / İbrahim Kaya / Turgut Demirtepe / Engin Şimşek, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s. 5.

Uluslararası hukukun gelişmesi ile ulusal hukuk işlevini ve ulusal olma özelliğini kaybetmeyecektir. Fakat ulusal hukukun, iktisadi, sosyal, politik ve kültürel çoğulculuk dünyada yer aldığı ve küreselleşme hızla devam ettiği sürece eskisi gibi ulus devlet ve yasama birimleri tarafından oluşturulması mümkün değildir. Çünkü artık hukuk, ulus devletler, uluslararası yapılar, çok uluslu şirketler, devlet dışı örgütlenmeler ve diğer aktörler tarafından beraberce oluşturulacak ve kurumsal otoriteler ile resmi olmayan ya da kültürel otorite sahipleri ortak hareket edeceklerdir ⁴⁷.

Hukukun küreselleşmesi yalnızca ulusal hukuklar arasında bir etkileşim olarak değerlendirilemez. İçinde bulunduğumuz dönemde birtakım uluslararası antlaşmalar ile sağlanan hukuki olanaklar, bazı alanlarda yaşanan uyuşmazlıkların uluslararası mahkemelere taşınmasını sağlamaktadır. Hatta uluslararası mahkemelerin vermiş olduğu kararlar ulusal hukuku doğrudan etkilemektedir ⁴⁸.

Uluslararası hukuk küreselleşmenin en çok etkilediği alanlardan biri olmuştur. Ancak bu süreçte hukukun yalnızca etkilenen bir konu olduğunu söylemek yetersiz olacaktır. Çünkü uluslararası hukuk ekonomi ve teknoloji ile beraber küreselleşmenin en önemli belirleyicilerindendir ⁴⁹.

1.2.2. Hukuk ve Ekonomi İlişkisi

Hukuk kavramı toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçası olması sebebiyle hayatın her alanında yer almakta ve düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla her alanla ilgisi olan hukukun ekonomi ile ilişkisi de kaçınılmazdır. Bu kapsamda, son zamanlarda kullanılan anayasal iktisat, ekonomi hukuku, ekonomik kamu hukuku, ekonomik ceza hukuku benzeri kavramlar hukuk ve ekonomi ilişkisini ön plana çıkarmaktadır ⁵⁰.

Hukuk ve ekonomi arasında çok uzun zamandır bir ilişki olmasına karşın, ekonomi hukuku üzerine yapılan çalışmalar 1970'lerden sonra okul olmaktan çıkarak alt bilim olmuştur. Sosyal devlet anlayışının benimsenmesi ile devlet ekonomik ve sosyal alanlarda müdahaleye başlamıştır. Yapılan müdahalelerin kapsamı, yöntemi, örgütlenmesi, hukuki denetimi gibi

⁴⁷ Özkan, "Küreselleşme ve Avrupa Birliği", s. 47.

⁴⁸ Gülçür, Abdulkadir, "Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y. 25, S. 2 (2019), s. 819.

⁴⁹ Alıcı, Orhan Veli, "Küreselleşmenin Ulus-Devletlerin Gücü Üzerindeki Etkileri", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y. 19, S. 3 (2010), s. 324.

⁵⁰ Perçin, Önder, "Ekonomi Hukuku. Hukukun Sınıflandırılmasında Paradigma Kayması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 59, S. 2 (2010), s. 279.

konular çalışmalar konu olmuştur. Ekonomi hukuku ile ilgili özellikle Almanya'da pek çok araştırma yapılmış ve hukukçuları ile ekonomistleri ekonomi hukukunun ortaya çıkmasında öncü olmuşlardır ⁵¹.

Hukuk geniş anlamıyla, kişisel ilişkilerin yaptırımlarla düzenlenmesini sağlayan bilim olarak ifade edilebilir. Ekonomik faaliyetler de üretimden tüketime kadar kişisel bir ilişki olduğundan hukukun söz konusu ilişkileri düzenlemesine ihtiyaç vardır. Ekonomi, ihtiyaçlar karşısında kaynakların sınırsız olması nedeniyle akılcı tercih bilimi olarak tanımlanabilir. Ekonomi bilimi, ekonomik faaliyetlerin üretim, değiş-tokuş ve tüketim davranışları gibi süreçlerini inceleyerek, temel yasalar ortaya koymaktadır. Yani ekonomi, olanlar üzerinden gözlem yaparken, hukuk bilimi olması gerekeni belirlemektedir ⁵².

Hukuk, ekonomik sistemin parçası olan insan, örgütler, devlet gibi faktörlerin etkinliklerini belirlemek ve yönlendirmede bulunmak için pek çok düzenleme içermektedir. Kanun, kararname, yönetmelik ve talimatname olarak bir araya gelmiş kuralların bütünü ifade eden hukuk, bazı davranışları yasaklayarak bazılarını ise serbest bırakarak ekonomik oluşumun çerçevesini oluşturmaktadır. Bu kapsamda hukuk, piyasanın düzenli işleyişini ve gelişmesini sağlamak üzere kuralların ve örgütlerin kanuni sınırlarını ortaya koyarak ekonomideki rolünü yerine getirmektedir ⁵³.

Ekonomik sistemin oluşumu ve faaliyetleri hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Hukukun doğru olmadığı veya sağlıklı çalışmadığı durumlarda ekonomik ilişkilerde büyük bir karışıklık yaşanır. Özel mülkiyeti ortaya çıkaran hukuk sistemi, aynı zamanda bağımsız bir şekilde yapılan sözleşmeler aracılığıyla koruyuculuğunu üstlenmektedir. Örnek verilecek olursa ekonomik ilişkilerin temelinde yer alan rekabet de hukuk sistemi tarafından oluşturulmakta ve korunmaktadır. Rekabeti arttıran ve kollayan tarafsız bir rekabet hukuku olmadığı takdirde rekabet kavramının varlığı söz konusu olamaz. Günümüzde ekonomi, hukuk sistemi içerisinde giderek yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Daha önce belirtilen rekabet hukukunun yanı sıra ticaret hukuku, patent ve lisans hukuku, iş hukuku, medeni hukuk için bile ekonomik analizlere ihtiyaç vardır ⁵⁴.

⁵¹ Baykal, Cem Murat, "Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine", Ankara Barosu Dergisi, Y. 64, S. 4 (2008), s. 82.

⁵² Gürpınar, Bünyamin, "Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri-"Hukuk ve Ekonomi" Akımı", Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi, S. 20 (2008), s. 164.

⁵³ Baykal, "Hukuk-Ekonomi İlişkisi", s. 82.

⁵⁴ Gürpınar, "Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri", s. 166.

Ekonomik sistemin işleyişinde başarı sağlamak için gereksinimlerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu da ancak etkin çalışan bir hukuk sistemine ve beraberinde ekonomik hayata uygun hukuk kurallarının oluşturulmuş olmasına bağlıdır. Örneğin, etkin bir ekonomi politikası için kaynakların verimli kullanılmasını, fiyat istikrarının sağlanmasını ve milli gelirin artmasını sağlayacak hukuksal düzenlemeler gereklidir. Nitekim hukuki temeller üzerine kurulmamış bir ekonomik girişimin başarılı olması mümkün değildir. Dolayısıyla hukuk, ekonomik faaliyetlerin görünen kısmına şekil verirken, ekonomik denetim ve ekonomik oluşum sürecini düzenlemektedir. Diğer bir ifadeyle, hukuk kurallarının ekonomik sistemin bir işlevi olduğu söylenebilir. Ayrıca hukuki veya başka şekilde bir düzenlemenin ekonomiye yönelik hukuk kurallarının, ekonomik hayatı istenilen düzeyde etkileyebilmesi için mevcut ekonomik şartlara göre hazırlanmış olmalıdır. Ekonomik hayatı düzenlemek üzere belirlenen kanun maddesi veya farklı bir düzenleme şeklinde olan hukuk kurallarının başarılı olabilmesi ekonomik gerçekler doğrultusunda hazırlanmış olmasına bağlıdır. Özellikle ekonomik hayatın giderek hukuki düzenlemelerin kontrolüne girdiği günümüzde, söz konusu düzenlemenin amacı, neye ulaşacağı, hangi durumlarda, ne tür araçlarla gündeme geleceği ve maliyetleri belirlenmesi gereken önemli konulardır⁵⁵.

Ekonomi, daha önce de belirtildiği üzere, sınırlı kaynakların sınırsız ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlamaya çalışmakta ve bunu belli kurallar çerçevesinde sürdürmektedir. Üretimden tüketim sürecine kadar ki süreçlerin hepsi kişisel ilişkilerin bir parçası olduğundan bu iktisadi faaliyetler hukukun kapsamına girmektedir. Dolayısıyla hukuk ve ekonomi arasında yapısal ve kopmayan bir ilişkiden söz edilebilir. Zira ekonomik sistemin verimli işleyebilmesi için işlevsel bir hukuka ihtiyaç vardır. Hukuk ve ekonomi arasındaki bu hayati bağ inkar edilemez düzeydedir⁵⁶.

1.2.3. Uluslararası Ekonomi Hukuku

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yalnızca ABD karşısında askeri bir güç çökmemiş aynı zamanda serbest piyasa ekonomisi karşısında yer alan plan ekonomileri de çökmüştür. Dolayısıyla ekonominin, küreselleşmenin hızlanmasında en büyük etkiye sahip olduğu söylenebilir. Günümüzde uluslararası hukuk açısından ekonomi önemli bir alandır ve bu önemi ilerleyen dönemlerde devam edecektir. Küreselleşme ile, uluslararası ilişkilerde artan yoğunluk ve iktisadi değişiklikler, uluslararası hukukta yeni kuralların ortaya çıkmasını gerektirmiştir.

⁵⁵ Baykal, "Hukuk-Ekonomi İlişkisi", s. 78.

⁵⁶ Erçin, Ferhat / Balkanlı, Ali Osman, "Küresel Ekonomide Ekonomi Hukuku ve Etkinliğinin Gelişimi", Eurasian Business & Economics Journal, Y. 16 (2018), s. 4-5.

Nitekim 1990'lardan beri yapılan ekonomik düzenlemeler göz önüne alındığında, oluşturulan yeni hukuksal düzenlemelerin daha fazla küresel nitelikler taşıdığı görülmektedir⁵⁷.

Küreselleşmeyle beraber uluslararası ekonomik ilişkiler ve ticari faaliyetlerde artış yaşanmaya başlamış ve ülkeler sürekli olarak bir ilişki içerisinde olmak zorunda kalmışlardır. Söz konusu bu ilişkilerin ülke menfaatlerine zarar vermemesi için bazı düzenlemelere ve kurallara ihtiyaç vardır ve bu ancak bir hukuk mekanizması ile sağlanabilmektedir⁵⁸.

Küreselleşen Pazar ile beraber müşteriler ve üreticiler de uluslararası birer aktör haline gelmiştir. Bunun sonucunda, ülke sınırları dışında ticari ve ekonomik faaliyetleri düzenleyen ulusal hukuka ek olarak farklı kaynakları baz alan normatif düzenlemeler artmış ve yeni ekonomik sistemin işleyişini sağlamak üzere çeşitli alanlarda yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Devletler egemenlik haklarını söz konusu bu uluslararası ve uluslar üstü kuruluşlarla paylaşmaya başlamışlardır. Uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyecek hukuk kurallarının belirlenmesi ve uygulanması, yalnızca bir devlet ya da kendi aralarında oluşturdukları bir konu olmaktan çıkarak farklı oyuncuların da yer aldığı bir alan haline gelmiştir. Bu kapsamda batılı devletler, uluslararası ekonomik süreci düzenleyen ve karmaşık haldeki hukuk kurallarını bir araya getirerek uluslararası ekonomi hukukunu geliştirmişlerdir. Buna göre uluslararası ekonomi hukuku, uluslararası ekonomik faaliyetleri bir bütün olarak görmekte ve uygulanacak hukuk kurallarını tek bir çerçevede değerlendirmektedir⁵⁹.

Uluslararası örgütlerin sayısı günümüzde giderek artmaktadır. Devlet ve devlet haricindeki aktörler, uluslararası ticarete sürekli bir iletişim halinde olduklarından devletler, ülke dışında yaşanan fakat iç pazarları da etkileyen ticari hareketleri düzenlemek adına ülkedışı yetki talebinde bulunmaya başlamışlardır. Dolayısıyla hukukun üretilmesinde günümüzde, devletlerle birlikte bazı aktörlerde aktif olarak yer almaktadır⁶⁰.

Uluslararası örgütler, gerçekleştirdikleri uluslararası faaliyetler ve yarattıkları etki açısından devletlerin en önemli yapılarıdır. Özellikle faaliyetleri bakımından uluslararası ilişkiler bilimi kapsamında değerlendirilen bu kurumların yapıları ve yetkileri çoğunlukla uluslararası hukuka konu olmaktadır. Uluslararası örgütlerin her birinin, amaçları, örgütlenme

⁵⁷ Özalp, Osman Nuri, "Küreselleşmenin Uluslararası Hukuka Etkileri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Y. 71, S. 1 (2013), s.937.

⁵⁸ Ergür, Osman Kağan, "Uluslararası Hukuk İlkeleri Çerçevesinde Vergilendirme Yetkisi", ed. Salih Öztürk. Uluslararası Ekonomi, Parasal İktisat ve Kent Ekonomisi, Ankara, İksad Yayınevi, 2020, s. 111.

⁵⁹ Kayıhan, Şaban / Eski, Mehmet, "Uluslararası Ekonomi Hukuku Kavramı ve Uluslararası Ekonomi Hukukunun Kaynakları", <http://avekon.org/papers/1366.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2020), s. 592.

⁶⁰ Savaşan, Zerrin, "Değişen/Dönüşen Uluslararası Hukuk", The Turkish Yearbook of International Relations, S. 50 (2019), s. 29.

şekli, yetkileri ve üyeleri gibi pek çok farklı sebepten dolayı kendilerine has bir hukuksal yapıları vardır. Bu yüzden günümüzde uluslararası örgütler detaylı bir şekilde incelenmek istendiğinde uluslararası örgütler ya da uluslararası kurumlar olarak adlandırılan özel bir bilim dalından faydalanılmaktadır. Fakat, bütün uluslararası örgütlerde ortak olan genel nitelikli, özellikle uluslararası örgütlerin devletlerle, kendi aralarındaki ve diğer uluslararası yapılarla olan ilişkileri düzenleyen bazı uluslararası hukuk kuralları da mevcuttur ⁶¹.

Uluslararası hukuk sistemi içerisinde önemli bir yer edinen uluslararası örgütler, uluslararası düzeyde bazı görevleri gerçekleştirmek üzere ülkeler arasında yapılan antlaşmalar sonucu ortaya çıkmışlardır. Bu kapsamda yüklenmiş oldukları sorumlulukları yerine getirebilmeleri için devletlerden bağımsız bir irade ile çalışmalarını gerektirir. Bu gereklilik nedeniyle uluslararası örgütler, devletlerden bağımsız organlara ve uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmuşlardır. Söz konusu örgütlerin antlaşma ile kurulmaları, devletlerden bağımsız organları olması, uluslararası kişilikleri itibariyle, uluslararası düzeyde çalışan hükümet dışı örgütler, antlaşma organları ve çok uluslu işletmelerden farklıdır. Özellikle uluslararası kişiliğe sahip olmaları sayesinde uluslararası hukuk sisteminde yer almaktadırlar. Ayrıca yine sahip olunan bu kişilik sayesinde, uluslararası hukukun esas kişileri olan devletlerin tekeli aşarak hukuki işlem yapma yetkisi ile bağımsız hareket edilebilmektedir ⁶².

Ekonomi hukuku kavramı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde ifade edilebilir. Dar anlamda ekonomi hukuku, mal ve hizmet üretimini ve tüketimini düzenleyen yetkili ve müdahalede bulunabilen hukuktur. Devletin ekonomiye müdahalesi olarak da ifade edilebilen ekonomi hukukunda müdahaleler, ulusal veya sektörel bazda olabilmektedir. Ekonomi hukuku ile devlet, fiyat, vergi denetimi, para ve finans politikaları, haksız rekabeti engelleme, sınırlamalar, üretimin ve yatırımın teşvik edilmesi, kamu yardımları ve alımları gibi teşviklerle üretim ve tüketimi için düzenlemeler yapmaktadır. Dolayısıyla ekonomi hukuku ekonomi politikalarının aracı olarak kullanılabilir. Ekonomi hukukunu geniş anlamda ifade etmek gerekirse, kamunun, özel teşebbüslerin ya da her ikisinin birlikte yaptıkları faaliyetleri ortaya çıkan ekonomik gelişme ve organizasyonları düzenlemek olarak tanımlanabilir. Kısaca ekonomik hayatın tüm boyutlarının düzenlenmesi ekonomi hukukun konusunu teşkil etmektedir. Firmaların yapılanmaları, yönetimleri, temel fonksiyonları, karar verme teknikleri, müşteri ilişkileri, piyasa davranışları, diğer firmalar veya devletle olan ilişkilerinin

⁶¹ Pazarcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989, s. 102.

⁶² Sarı, Buğra, "Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı'nın Uluslararası Polis Statüsü", Siyasal: Journal of Political Sciences, Y. 29, S. 1 (2020), s. 92-93.

düzenlenmesi bu kapsama girdiğinden, özelleştirme, planlama, kamu teşebbüsleri, dış ticaretin denetimi, ekonomik suçlar gibi konular da ekonomi hukukunun çalışma alanına girmektedir ⁶³.

Uluslararası ekonomi hukuku, en geniş anlamıyla ifade edilecek olursa, uluslararası hukuk kişileri arasındaki ekonomik ilişkileri düzenleyen, uluslararası hukukun kurallarıdır. Kalkınma, yatırım, parasal ve ticari ilişkiler söz konusu ekonomik ilişkilerin en önemlilerindendir. Uluslararası hukuk kişileri arasında barışçıl olanların önemli bir kısmı ekonomik ilişkilerden meydana gelmektedir. Uluslararası ekonomi hukuku, uluslararası hukukun önemli bir parçası olsa da yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır ⁶⁴.

Faiz ve ücret konularında prensipler belirleyen Hammurabi Kanunlarından bugüne ekonomi hukuku, hayatın gerçekleri sebebiyle ortaya çıkmış zorunlu bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Geçmişte toplumlar, hukuk sistemi ile iktisat sisteminin birbirleri üzerinde etkili olduğunu anlamışlar ve bu durum sağlıklı işleyen bir ekonomik sistem için, üretim, tüketim ve hizmetlerle ilgili hukuki düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Hukuk sistemleri, şeklini, kapsamını belirlediği, kontrol ettiği veya uyumlu hale getirmeye çalıştığı ekonomik sistemleri önemli ölçüde etkilemektedir. Kısaca hukuki sistem ile ekonomik düzen arasında birbirine bağlı, zorunlu ve sürekli etkileşimler olduğu söylenebilir ⁶⁵.

⁶³ Baykal, “Hukuk-Ekonomi İlişkisi”, s. 84-85.

⁶⁴ Korkmaz Sürer, Mukaddes, “Uluslararası Para Hukuku”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y. 25, S. 1-2 (2005), s. 217.

⁶⁵ Erçin / Balkanlı, “Küresel Ekonomide Ekonomi Hukuku”, s. 5.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

2.1. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Ortaya Çıkışı

Ülkeler ve toplumlar arasındaki ilişkiler giderek artmaktadır. Önceleri daha ziyade ticari, siyasi ve diplomatik konulardan oluşan ilişkiler günümüzde ise bu alanlarla sınırlı kalmayıp bilim, kültür, turizm, sanat, spor gibi neredeyse hayatın tüm alanlarını kapsar hale gelmiş ve daha da yoğunlaşmıştır. Ortaya çıkan bu durum bütün dünya için geçerli olup bir ülkenin diğer ülkelerle ilişki kurmaması imkansız hale gelmiştir. Beraberinde birtakım sorunları da getiren bu küreselleşme süreci, uluslararası kuruluşların gerekliliğini ortaya koymuştur ¹.

Tarihi süreçler göz önüne alındığında, modern devletlerin her zaman daha kapsamlı devletler sisteminin bir üyesi olmayı tercih etmiş oldukları görülmektedir. İhtiyaçlar gereği bir araya gelme ve paylaşma yönelimleri, uluslararası organizasyonları ya da ileri seviyede kurumsallaşma ile uluslararası örgütlerin oluşmasını sağlamıştır. Uluslararası örgütlerin hukuki olarak kurucu metinlere dayanmaktadır. Bu kapsamda uluslararası kurumlar, devletlerin irade birliği sonucunda antlaşma ile kurulan ve uluslararası hukuka tabi uluslararası kişiler şeklinde kısaca tanımlanabilir ².

Küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan uluslararası sorunlara ya da konulara devlet olarak çözüm bulmak kolay olmadığından toplumlar uluslararası örgütlere, yapılar veya kurumların varlığına ihtiyaç duymuşlardır. Dünyayı etkileyen terörizm, savaşlar, kitle imha silahları, çevre kirliliği, hastalıklar ve yoksulluk gibi sorunların varlığı insanlık için bir tehdit oluşturmaktadır. Ülkelerin bir araya gelmesi ve işbirliğinde bulunmaları, bahsi geçen problemlerin çözümü için günümüzde en makul yöntem olarak görülmektedir. Zira bu şekilde gerçekleştirilecek işbirliklerine alternatif olacak başka sistemler bulmak kolay değildir ³.

Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı, Avrupa'da ve uluslararası düzeyde ülkeleri işbirliğine yönlendiren bir başlangıca yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında yeni devletlerin ortaya çıkışı ile küresel ve bölgesel anlamda iktisadi, siyasi, mali, askeri ve güvenlik yapılarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda, küresel olarak ülkelerin ihtiyaçlarını, kalkınma ve gelişme

¹ Baharçipek, Abdulkadir, "Uluslararası Kuruluşların İşlevleri", <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/BAHAR%20c3%87%20c4%b0%20c3%87EK-Abdulkadir-ULUSLARARASI-KURULU%20c5%9eLARIN-%20c4%b0%20c5%9eLEVLER%20c4%b0.pdf> (Erişim Tarihi: 07.11.2020), s. 232-233.

² Orallı, Levent Ersin, "Uluslararası Örgütlerin Anayasalcılığa Etkileri", Güvenlik Birimleri Dergisi, Y. 1, S. 1 (2012), s. 56-57.

³ Özdan, Selman, "Uluslararası Örgütlerin Meşruluğu Üzerine", Akademik Hassasiyetler, Y. 5, S. 10 (2018), s. 124.

beklentilerini karşılayabilmek üzere Bretton Woods, ITO, GATT, OECD, IMF gibi çeşitli örgütler oluşturulmuştur ⁴.

Uluslararası kuruluşlar, ülkeler düzeyinde çalışan, ticari amacı olmayan, birden fazla ülkeyi ilgilendirmekle birlikte kendisi devlet özelliği taşımayan kuruluşlardır. Bu tanım çerçevesinde uluslararası kuruluşların, hükümetler arası ve hükümetler dışı olan kuruluşları ifade ettiği söylenebilir. Ancak uluslararası kuruluşlar genel olarak, devletlerin oluşturduğu, uluslararası hukuka bağlı hükümetler arası uluslararası kuruluşlar olarak anlaşılmaktadır. Hükümetler dışı uluslararası kuruluşlar ise uluslararası derneklerden oluşmakta ve çeşitli ülkelerden özel veya kamu kişileri tarafından kurularak küresel düzeyde faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca devletler arasında bir anlaşma konusu yaratmayan ve farklı ulusal hukuk kurallarına bağlı yapılardır. Uluslararası kuruluşlar, üye ülkelerin ekonomik ve siyasi güçlerini ortaya koymayı amaçladıklarından sahip oldukları imkan ve yetkiler sayesinde ülkeler ve uluslararası ilişkiler üzerinde etkilidirler ⁵.

Küreselleşme ve küresel düzeyde üyelere sahip uluslararası örgütlerin aldığı kararlar, ulus devletlerin ekonomik sistemdeki yetkilerini uluslararası kurumlara devretmelerini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Dünya Bankası, IMF, OECD, GATT gibi örgütler bu konuda önemli bir role sahip olmuşlardır. Bölgesel işbirliği anlaşmaları ifade edilen ulus üstü örgütlerin diğer bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu anlaşmalar, ulus devletlerin karar alma, uygulama ve kontrol gücünü azaltmakta ve ulus üstü (uluslararası örgütler ve bölgesel anlaşmalar) oluşumlara yol açmaktadır ⁶.

Uluslararası kuruluşların devletlerden ayrı hak ve yükümlülükleri olabilmektedir. Bu örgütlerde alınan kararlar yalnızca iç işleyişle ilgilidir ve üye ülke vatandaşlarının bunlardan etkilenmesi ancak devlet tarafından yapılan düzenlemeler sonucu mümkündür. Klasik uluslararası kurumlar, üyeler arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadırlar ve askeri, politik, iktisadi veya bu gibi konularda örgütlenmektedirler. Ülkelerin birlikte gelişme kaydetmesinin hedeflendiği bu tür uluslararası kurumlarda egemenlik hakkından verilen tavizler sınırlı olmakta ve süreç ağır işlemektedir ⁷.

⁴ Alakel, Murat, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde: Hukuk, Devlet ve Egemenlik Tartışmaları", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 5, S. 10 (2015), s. 64.

⁵ Karataş, Muhammed / Vatansever, Nursen, "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, S. 3 (2001), s. 36.

⁶ Özkan, "Küreselleşme ve Avrupa Birliği", s. 34-35.

⁷ Orallı, "Uluslararası Örgütlerin Anayasalcılığa Etkileri", s. 62.

Günümüzde uluslararası hukukun en önemli kişileri, devletler sonrasında ise uluslararası örgütlerdir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler, uluslararası düzeyde devlet haricinde de kişilerin olabileceğini göstermiştir. Uluslararası örgütler çok geniş yetkilere sahip olsalar da devletlerde olan uyrukluğa bağlı insan topluluğu ve yetkili olunan bir ülke gibi bazı unsurlara sahip değildirler. Uluslararası örgütler, anlaşma veya sözleşme ile kurulmakta, işleyişleri ve çalışmaları uluslararası hukuka göre sürdürülmektedir. Uluslararası örgüt ilk olarak uluslararası hukuk kapsamında tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre uluslararası örgütler, devletlerin kurmuş olduğu ancak faaliyetlerini ayrı ve bağımsız olarak gerçekleştiren ayrıca uluslararası kişiliğe sahip örgütlerdir ⁸.

Dünya ekonomisinin hızla dönüştüğü ve geliştiği günümüzde giderek daha çok rakip ve pazar ortaya çıkmaktadır. İhracat yapmak isteyen ülkelerin, belirli kurallar çerçevesinde küresel pazara entegre olmaktan başka seçenekleri yoktur. Kendi bölgesinde işbirliğini sağlayan ve ekonomik etkinlik için uluslararası işbölümünden tam olarak faydalanan ülkeler küresel rekabete başarılı olmaktadır ⁹.

2.2. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

2.2.1. Bretton Woods Sistemi

1930'lu yıllarda yaşanan büyük ekonomik kriz ve sonrasında yaşanan savaş, uluslararası ticareti, para değişimini ve devletler arası para alışverişini önemli oranda düşürmüştür. Dolayısıyla ticaretin ve yatırımların kolay hale gelmesi, savaşın zarar verdiği ülke ekonomilerinin yeniden imar edilmesi için düzenli bir sisteme gereksinim duyulmuştur. Bu kapsamda, 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında 44 ülkenin katılımı ile bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Bretton Woods Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma ile kurulan sistem, altın standardının temel özelliklerini taşımakta, sabit ancak ayarlanabilir özellikteydi. ABD'nin dünya ekonomisindeki sürekli artan önemi, sistemin merkezinde yer almasını sağlamış ve ADB doları da bu sistemdeki anahtar para olarak belirlenmiştir. Bu Anlaşma ile küresel anlamda büyük önem arz eden IMF ve Dünya Bankası kurulmuştur ¹⁰.

⁸ Kaya, Hulusi Ekber, "Uluslararası Örgütlerin İşlevleri", International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series, Edirne, 2017.

⁹ Kartal, Zeki / Acaroğlu, Hakan, "Küresel Ekonomi ve Türkiye: Küresel Ekonomiye Entegrasyon Süreçlerinde Küreselleşmenin Derecesi, Niteliği ve Büyümeye Etkisinin Ölçülmesi 1961-2013", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 26 (2017), s. 156.

¹⁰ Çağlar / Dışkaya, "Küreselleşme", s. 8.

Bretton Woods dönemi olarak ifade edilen 1945-1971 döneminde, küresel ekonominin yeniden oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD dünyanın en etkili gücü olmuş ve serbest piyasa ekonomisinin kendi koşulları çerçevesinde gerçekleştirilmesini istemiş, sonrasında ise ABD liderliğinde kurulmuş olan uluslararası kuruluşlar dünya ekonomisini yönetmiş ve yönlendirmiştir. İngiltere yaşadığı zorluklar sebebiyle giderek kötüleşen dünya ekonomisinin iyileştirilmesi için gerekli yardımlarda bulunamamış onun yerine bu görevi üstlenen ABD ise yeterince istekli davranmadığından ekonomik bunalım artmıştır. Yaşanan bu gerileme ve durgunluk, 1940'ların sonlarına kadar sürmüştür ¹¹.

1940'lardan önce enflasyon, deflasyon, ödeme zorlukları gibi parasal problemler, ülkelerin küresel bir para sisteminin kurulmasını istemelerine neden olmuştur. Bunun üzerine, 1-22 Temmuz 1944'te New Hampshire'da Bretton Woods konferansları gerçekleştirilerek, savaş sonrası uluslararası ekonomik ilişkilerin kurulmasını hızlandırılması ve kurulacak uluslararası parasal sistemin esasları hakkında ortak kararlar verilmesi amaçlanmıştır ¹².

Bretton Woods sistemi ile belirlenen kurallar ¹³:

- Döviz Kurlarında İstikrar: Bretton Woods sistemi ile döviz kurlarında istikrar için ayarlanabilir sabit kur sistemi oluşturulmuştur. Buna göre, 35 ABD doları 1 Ons altına denk sayılacak ve sabit kur ile altın karşılığında ABD doları sınırsız dönüştürülebilecektir. IMF üyesi diğer ülkelerin parası ABD dolarına göre belirlenmiş ve kaydedilmiştir. Bu paraların dolar karşısında değeri %1 oranında artabilir ve azalabilir ancak limit aşıldığında ülkenin Merkez Bankası döviz alım satımı ile paritelerin istikrarını sağlamak zorundadır. IMF, ödemeler denesinin bozulmasını kur değişikliğinin mecburi şartı olarak belirlemiş ve %10 düzeyini geçen devalüasyonlarda IMF'den görüş ve onay alınacaktır.

- Kambiyo Denetimi ve İthal Kısıtlamaların Kaldırılması: Döviz denetimi ve ithal kısıtlamaların kaldırılabilmesi için, ülkelerin ithal kısıtlamasını kaldırması, aynı mal üzerinden farklı tarife uygulanmasının engellenmesi, katlı kur sisteminden uzak durulması, çok taraflı

¹¹ Altınay, Ayşenur / Akıncı, Özden Sevgi, "Sanayi Devriminden 1990'lara Dünyadaki Finansal Yapının Gelişimi ve Bretton Woods Kurumlarının Ortaya Çıkışı", Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, Y. 2, S. 5 (2018), s. 7-8.

¹² Çetiner / Sever, "Dünya Ekonomisi ve Türkiye", s. 336.

¹³ Öztürk, Nazım, "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Y. 57, S. 4 (2002), s. 100-101.

ödeme sistemlerinin kliring ve takas benzeri ikili anlaşmalara tercih edilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

- Yeterli Uluslararası Likiditenin Sağlanması: Uluslararası düzeyde yeterli likiditenin elde edilmesi için, IMF üyelerine, milli gelirleri, toplam rezervleri ve dış ticaret kapasitesine göre belirlenen, beş yılda bir yeniden değerlendirilen ve gerektiğinde arttırılabilen kotalar ayrılmıştır. Kotalar IMF'deki oy oranı ve faydalanabileceği kredi miktarı üzerinde belirleyicidir. Üyelerin fondan temin edeceği normal krediler çekme hakkı olarak ifade edilmektedir. Altın dilimi ise altın olarak yatırılması gereken kısımdan oluşmakta ve bunun kredi şeklinde alınabilmesi için herhangi bir koşul gerekmemektedir. Fakat diğer kredi türleri için ülkenin fiyat istikrarı ve dış dengesinin iyileştirilmesi amacıyla kamu harcamalarının kısılması, vergilerin arttırılması, piyasaya sunulan paranın azaltılması, dış ticaretin serbest hale getirilmesi ve devalüasyon gibi birtakım tedbirlerin uygulanması gerekmektedir.

Bretton Woods'un mimarları 1930'ların başında yaşanan ve büyük etkiler yaratan küresel finansal krizlerden gereken dersleri almışlardır. Söz konusu büyük kriz öncesi uluslararası finans, küresel özel yatırımcıların ve özel şahıslara ait olan bazı merkez bankalarının himayesi altındaydı. Bu gruplar, uluslararası sermaye hareketinin serbestleştirilmesini ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmasını, Laissez faire (bırakınız yapsınlar) anlayışı ile uluslararası ödemelerdeki dengesizliklerin, uluslararası altın standardının işleyişiyle kendiliğinden düzene girmesini savunmuşlardır. 1930'larda mevcut düzen yıkılmış, liberal anlayış ve bunu destekleyenler geri plana düşmüşlerdir. Dolayısıyla bu açıdan değerlendirme yapıldığında, böyle bir dönemde tarafların bir araya geldiği finansal düzen oluşturulacaksa, buna devletlerin dahil olmasının kaçınılmaz olduğu görülmüştür ¹⁴.

Bretton Woods döneminde (1945-1971), uluslararası ekonominin tekrardan inşası adına önemli gelişmelerin yaşanmıştır. Ticari hareketlerin ciddi anlamda geliştiği bu dönemde ekonomik büyüme hiç olmadığı kadar hızlanmıştır. Yaşanan savaşlar nedeniyle sermaye piyasalarının kaybolan güvenin yeniden kazanılması zor olmuştur. IMF'nin, başlangıçta para krizlerini engellemek üzere sermaye denetimini onaylaması, devletlerin etkili para politikaları belirlemeleri için güçlenmelerini sağlamıştır. Bu dönemde, günümüzde mevcut finansal sisteminin temellerinin atıldığı söylenebilir ¹⁵.

¹⁴ Altınay / Akıncı, "Sanayi Devriminden 1990'lara", s. 8.

¹⁵ Altınay / Akıncı, "Sanayi Devriminden 1990'lara", s. 10-11.

Bretton Woods sistemi başlangıcından bitimine kadar ABD'nin isteklerine göre uygulanmıştır. ABD'nin talebi doğrultusunda Bretton Woods uluslararası para idare sistemi ile dünyanın en büyük devletleri arasında ticari ve finansal işlemler için uyulacak kurallar ortaya konulmuştur. Bu sistemin en önemi özelliği oldukça geniş kapsamlı bir ekonomik ve siyasi bir işbirliği olmasıdır. Bağımsız ülkelerin bir araya gelerek ortak bir para düzenine geçilmesine karar verip uygulamaları bu sistem ile dünyada bir ilk olmuştur. Konferans sonucunda doların altına dönüştürülecek tek para olması ve diğer ülke paralarının değerinin dolar baz alınarak hesaplanması kararlaştırılmıştır. ABD, sistemin ilkelerini kabul edene ülkelere getirmiş oldukları altınlara değeri oranında dolar vermiştir. Böylece ABD doları küresel anlamda bir rezerv işlevine sahip olmuş ve diğer devletler dolar-altın değer eşitliği çerçevesinde kur stratejisi belirlemişlerdir ¹⁶.

Bretton Woods düzeni, 1970'lerin ilk yıllarına kadar sürmüştür. ABD, 1949-1970 yılları arasında savaştan ağır darbe alan Asya ve Avrupa ülkelerine destek sağlayarak yeniden ayağa kalkmalarına yardım etmiş, rekabetçi ve güçlü bir üretim sistemine kavuşmalarını sağlamıştır. 1970'lere kadar herhangi bir sorun olmadan devam eden sistem, ABD'ye dolarının tek uluslararası rezerv olması sebebiyle önemli avantajlar kazandırmıştır. Ancak Avrupa ve Asya ekonomilerinin rekabet güçlerinin artması, ABD'nin Vietnam Savaşı sebebiyle ekonomik olarak yara alması sistemin işleyişini bozmuştur ¹⁷.

Uluslararası sermaye hareketlerinin artması ve ulusal finans krizinin giderek büyümesi, Bretton Woods sisteminin yapısal sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Sistemin uygulandığı dönem süresince sermaye hareketleri ve beraberinde finansal piyasalardaki kontroller zamanla gevşemiştir. Bu arada euro-dolar hesapları gibi bazı finansal yenilikler, sermaye hareketleri ve finansal piyasalar üzerindeki denetimlerin etkisini azaltmıştır ¹⁸.

Bretton Woods Sistemi, dış ticaret üzerindeki belirsizliğin azalmasını ve ekonomik istikrara kavuşmayı sağlamaktaydı. Ancak diğer taraftan, muhtemel bir devalüasyon, spekülasyonların artmasına sebep olabileceğinden ekonomik krizlerin oluşmasına uygun bir ortam yaratmaktaydı. Tüm ülkeler her zaman kriz olasılığı ile karşı karşıya olduklarından Bretton Woods Sistemi ilk yirmi yıl belli düzeyde başarılı sonuçlar elde etmiştir. ABD'nin

¹⁶ Bıyıklı, Mustafa, "Guido Walcher'in Raporuna Göre (1930) Altın-Para Birimi Sistemi: Etkileri ve Çözüm Önerileri", Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. Özel Sayı-1 (2017), s. 159-160.

¹⁷ Ardor, Hakan Naim / Öztürk, Fahriye, "Ortadoğu Petro-Dolarları, Petro-Dolar Yeniden Döngüsü ve Küresel Rekabet", Akademik Orta Doğu Dergisi, Y. 2, S. 1 (2007), s. 168.

¹⁸ Cömert, Hasan, "İmkansız Üçleme'den İmkansız İkilem'e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 34, S. 1 (2016), s. 124.

giderek artan dış açığı, doların altına dönüştürülmesine olan güven azaldığından dolardan altına yönelme başlamış, ABD'nin sahip olduğu altın rezervleri baskıya yol açmış ve Başkan Nixon 1971 yılında doların altın penceresinin kapatıldığını, doların altına dönüştürülmesini kaldırdığını ilan etmiştir. Böylece, 1946 yılından itibaren uygulanan sistem tamamen sonlanmıştır¹⁹.

Ülkelerin makroekonomik politikalarının iyi yönetilememesi ve özellikle ABD'nin, ekonomisinde ortaya çıkan olumsuzlukları düzeltmek yerine doların uluslararası ödeme aracı olarak kullanılmasından faydalanarak açıklarını kapatmaya çalışması sistemin yıkılmasında oldukça etkili olmuştur. Satın alma gücü paritesine göre, sabit döviz kuru uygulandığında enflasyon oranı da sabit kalmaktadır. Diğer bir ifade ile ülkeler makroekonomik politikalarının koordinesini eşgüdümlü olarak yapmalıydılar. Güçlü ekonomiler arasında koordinasyon eksikliği, özellikle ABD'nin parasının değerini altın karşısında korumaması sistemin yıkılmasına yol açmıştır. Doların konvertibilitesinin kaldırılması ile para serbest dalgalanmaya başlamıştır. Sabit kura dönmek için yapılan çalışmalar sonuç vermeyince, günümüzde kullanılan farklı döviz kuru sistemlerinin karışımı olarak değerlendirilen sisteme geçilmiştir²⁰.

Günümüzde Bretton Woods Sisteminin yıkılmasının ardından tüm dünyanın kabul ettiği, anlaşmalar çerçevesinde oluşturulmuş bir kur sistemi yoktur. Uluslararası finansal ilişkileri düzenleyen Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin kuruluş kanununda değişiklik yapılması sonucunda ülkelerin kendilerine uygun farklı kur sistemlerini uygulayabileceklerine karar verilmiştir²¹.

2.2.2. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Büyük Buhran dönemi olarak anılan, ekonomik ilişkilerin çıkmaza girdiği 1930'lu yıllarda yaşananlar, IMF'nin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Büyük Buhran'ın yol açtığı, milli gelir ve istihdamdaki daralmadan kurtulmak ve dünya piyasalarında varlıklarını sürdürmek amacıyla ülkeler, rekabetçi devalüasyonlara ek olarak kendi pazarlarını dış rekabete karşı korumak için gümrük tarifelerini arttırmış, miktar kısıtlamaları getirmiş ve ithalatta döviz sınırlandırmasına başvurmuşlardır. Komşu ülkeyi fakirleştirme politikası olarak adlandırılan bu uygulama dünya ticaret hacminin ve üretim miktarının azalmasına yol açmıştır. Bütün bu

¹⁹ Bal, Harun / Özalp, Hüseyin, "Avrupa'da Parasal Birlik Düşüncesi ve Euro'ya Geçiş", Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Y. 5, S. 2 (2011), s. 83-84.

²⁰ Çağlar / Dışkaya, "Küreselleşme", s. 11.

²¹ Uluslararası Finansal Piyasalar ve Uluslararası Finansman <https://sistem.nevsehir.edu.tr/bizdosyalar/01babdd8a66f150afe96d8c6aa4abc06/Uluslararası%20Finans%20Lisans.pdf> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

deneyimler sonrasında serbestlik esasına dayanan bir uluslararası ödemeler sisteminin kurularak döviz kurunda istikrarın sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve uluslararası rezerv sorununun ortadan kaldırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır²².

Yaşanan tüm gelişmeler, II. Dünya Savaşı sona ermeden yeni bir uluslararası para sisteminin kurulmasını ve böylece döviz kurlarında istikrara kavuşulması, dünya ticaretinin serbest hale getirilmesi, uluslararası rezerv sorununun ortadan kaldırılması ihtiyaçlarının giderilmesini gerekli kılmıştır. Bu gereksinimlerin yerine getirilmesini sağlayacak para sistemini kurmak üzere ABD ve İngiltere gibi önemli kapitalist ülkeler bir araya gelerek 1-22 Temmuz 1944 tarihlerinde ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında gerçekleştirilen konferans sonucunda, IMF'nin kurulmasına karar vermişlerdir²³.

IMF, uluslararası para sisteminin temel kurumlarından biri olarak 1944 yılında kurulmuş ve 6 Mayıs 1946 yılında ilk yönetim kurulu toplantısını Washington'da gerçekleştirmiştir. Fiili olarak ise 1 Mart 1947 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bu kuruluşla, ekonomik işbirliği, uluslararası parasal işbirliğini geliştirmek, uluslararası ticaretin dengeli olarak gelişimini sağlamak, çok taraflı ödeme sistemi kurmak, ödemeler dengesi bozulan üyelere gereken desteği sağlamak ve sorunun etkisini ve süresini azaltmak gibi bazı hedefler belirlenmiştir²⁴.

IMF, Bretton Woods Sistemi ile ortaya çıkmış bir kurumdur. II. Dünya Savaşı öncesinde uygulanan başarısız ekonomi politikalarına tepki olarak ortaya çıkan bu sistemle istikrarlı ve tek rezervin kurumsallaşması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Fon'un amaçları, Anlaşmanın I. Maddesinde, esas olarak oluşturulacak yeni para sisteminin işleyişini düzenlemek, gözlemek ve ihtiyaç halinde kaynakları kullanmak olarak belirtilmiştir. Dolar, altına dönüştürülebilir tek para olarak kabul edilerek, diğer paraların sabit kur üzerinden dönüştürüleceği kabul edilmiştir. Diğer bir ifade ile Bretton Woods'a göre yeni parasal sistem, sabit kur şeklinde uygulanmakta ve kurlarda değişiklik ise dengesizlik halinde IMF'nin izni ile gerçekleştirilmektedir. IMF ayrıca ülkelerin dış ödemeler dengelerinde yaşanacak sorunları

²² Özkaya, Hilmi, "IMF'nin Değişen Rolü", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2, S. 2 (2009), s. 103-104.

²³ Öztürk, "IMF'nin Değişen Rolü", s. 98.

²⁴ Eroğlu, Nadir; Eroğlu, İlhan, "IMF-Türkiye İlişkileri ve 20. Stand-By Müzakereleri Üzerine Bir Değerlendirme", KMÜ İİBF Dergisi, Y. 11, S. 18 (2009), s. 127.

gidermek adına sistemi bozan tedbirler uygulamalarını engellemek için gerekli finansmanı sağlamaktadır²⁵.

1970'lerde ve 1980'lerde yaşanan ekonomik krizler sonrasında IMF sisteminde değişiklikler yaşanmış ve gelişmekte olan ülkelerdeki ödemeler dengesi problemleri gelişmiş ülkelerdekinden farklı sebeplere dayandığından bu ülkelere sunulan kredilerin vadeleri uzatılmıştır. Böylece IMF, yalnızca bir finans kuruluşu olmaktan çıkmış daha geniş görev alanı olan bir yapıya dönüşmüştür. Üye ülkelerde yaşanan değişimler, sadece makro-ekonomik politikalara odaklanmış IMF'nin, üyelerin sosyal, kültürel ve yönetim yapılarını da dikkate almasını gerektirmiştir²⁶.

IMF, parasal özellikli bir kuruluş olup, ekonominin talep kısmına odaklanmaktadır. IMF, üyelerin sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlarken diğer taraftan döviz piyasalarında yaşanan gelişmeleri ve döviz kuru politikaları ile ödemeler dengesini takip etmektedir. Üye ülkeler ile uluslararası kuruluşlar arasında aracı olan IMF, yeni ödeme ve borç planı hazırlayarak ülkelerin krizi atlattığı için finansal kaynak temin etmektedir. Ayrıca, yaşanan krizler sonrasında ülkelerin davranış politikaları için yeni standartlar ve kanunları içeren gözetim görevini de üstlenmiştir. Bu çalışmalar maliye, para ve finansal politikalarda şeffaflığı ve veri elde etmeyi kapsamaktadır. Belirlenen standartlar ve politikalar, ekonomik ve mali istikrarın sağlanmasına, gerekli düzeyde bilgi edinerek borç ve yatırım kararlarının alınmasını sağlamaya odaklanmaktadır²⁷.

IMF'nin kurulurken, Fon Ana Sözleşmesi kapsamında belirlenen amaçları şu şekildedir (Özkaya, 2009, s. 104):

- Uluslararası düzeyde para sorunları için danışma ve işbirliğinin gerçekleştirilmesi amacıyla kalıcı bir kurum ile uluslararası parasal işbirliğinin sağlanması.
- Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve dengeli bir şekilde büyümesini sağlayarak, yüksek istihdam ve reel gelir seviyelerinin artışı gibi ekonomi politikalarının temel hedeflerinin teşvik edilerek, söz konusu alanlarda düşüşe engel olmak ve üyelerin verimli kaynaklarının geliştirilmesine destek olmak.

²⁵ Yiğidim, Arslan, "Doğu Asya'da Döviz Kuru ve IMF'nin Yaklaşımı", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Y. 10, S. 32 (1999), s. 92.

²⁶ Usal, Zeynep Oya, "Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, S. 39 (2008), s. 242.

²⁷ Küntay, Burak, "Uluslararası Sistemde ABD'nin Değişen Paradigmaları", Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 6, S. 11 (2019), s. 170.

- Üye ülkeler arasındaki kambiyo ilişkilerinde düzeni sağlamak ve kambiyo kurunda yaşanacak düşüşleri engellemek.

- Çok yönlü bir ödemeler sistemi kurarak üyeler arasında cari işlemlerin yapılmasını sağlamak ve uluslararası ticareti engelleyen kambiyo kontrollerin ortadan kaldırılmasına destek olmak.

- Üye ülkelere, kendilerine olan güvenlerinin artması ve dış ödemelerde ortaya çıkan dengesizlikleri ulusal veya uluslararası refaha zarar vermeden düzeltmeleri için Fon kaynaklarının gerekli teminatlar karşılığında verilmesi.

- Belirtilen bu amaçlar doğrultusunda, üye ülkelerin uluslararası dış ödemelerinde gelişen dengesizliklerin düzeyini düşürmek ve süresini azaltmak.

Yukarıda ifade edilen amaçlar kapsamında kısaca IMF'nin, uluslararası refahın artırılması için uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasını engelleyecek düzenlemeleri ortadan kaldırmayı amaçladığı söylenebilir. IMF'nin sağladığı destekler, Dünya Bankası ve diğer mali kuruluşların sunduğu gibi kredi şeklinde değil düşük faizli fon, imkan ya da kolaylık şeklinde ifade edilebilir²⁸.

IMF, yıllar içerisinde farklı kredi araçlarından ya da üyelerin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli kolaylıklardan yararlanmışır. Günümüzde hala geçerli olan kredi araçları şunlardır:

- Stand-By Anlaşmaları: Stand-By anlaşmaları kredi araçları içerisinde özel bir yere sahiptir. IMF, Stand-By anlaşmaları ile taraf devletlerin kısa dönemli ödemeler bilançosu problemlerinin çözülmesi için taksit şeklinde kredi sağlamayı taahhüt eder. Fakat kredi verilmeden ve her kredi dilimi ülke hesaplarına yatırılmadan önce anlaşmada belirtilen düzenlemelerin ülkeler tarafından ne düzeyde uygulandığı incelenir ve onay alınması durumunda kredi verilir (Apak & Uyar , 2010, s. 43). Stand-By düzenlemeleri 12 ile 24 aylık dönemler için verilmekte ve geri ödemesi de 40-60 ay arasında değişmektedir. Ülkeye sağlanacak mali destek taksitler şeklinde ve programın başarısı doğrultusunda yapılmaktadır²⁹.

- Uzatılmış finansman imkanı (Extended Financing Facility-EFC): Bu finansman aracı, IMF'nin uyguladığı en eski yöntemdir. 1974 yılından itibaren kullanılan bu olanak, yapısal sebepler dolayısıyla oluşan uzun vadeli ödemeler dengesi ihtiyaçlarının karşılanması

²⁸ Erdinç, Zeynep, "Uluslararası Para Fonu-Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 18 (2007), s. 101.

²⁹ Eğilmez, Mahfi, "Güncellenmiş IMF Notu", <https://www.mahfiegilmez.com/2012/12/guncellenmis-imf-notu.html> (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

için oluşturulmuştur. Bu fondan, üyeler senelik kotalarının %200'ü, kümülatif olarak da %600'ü oranında ve en fazla dört yıl faydalanabilmektedirler. Bu araç kapsamında alınan kredilerin geri ödemesi, 4 yıl 3 ay-10 yıl arasında değişen sürelerde yapılmaktadır³⁰.

- Esnek kredi hattı (Flexible Credit Line-FCL): FCL düzenlemesinin onaylanması, önceden belirlenmiş olan yeterlilik şartlarına uyan ülkeler geçerlidir ve yarı dönem denetimi ile beraber 6 ay-1 yıl arasında değişen sürelerde kullanılmaktadır. Geri ödemesi ise 3 ile 5 yıl arasında değişen sürelerde yapılmaktadır. Sağlanan kredi normal limitlere göre değil ülkenin durumu çerçevesinde belirlenmekte ve tek ödeme şeklinde yapılabilmektedir. Bu kredi aracı ile IMF, herhangi bir ön şarta gerek duymadan kaynakları kullandırmaktadır. Bu kapsamda sağlanan kredi onaylandıktan sonra kullanılabilmesi gibi tedbir amaçlı da bulundurulabilir³¹.

- İhtiyati likidite hattı (Precautionary and Liquidity Line-PLL): PLL, güçlü temeller üzerine kurulu, sağlam politikaları olan ve bunları başarılı bir şekilde uygulayan ülkelerin kullandığı bir araçtır. 1-2 yıllık süreler için sağlanan bu imkan, ilk yıl ülke kotasının %500'ü, toplamda ise %1000'i kadar krediye erişim izni vermektedir ve geri ödemesi 3 yıl 3 ay ile 5 yıl arasında sürelerde yapılmaktadır³².

- Hızlı finansman aracı (Rapid Financing Instrument-RFI): IMF'nin bütün ülkeler için geçerli olan bu finansman aracında, fiyat şokları, doğal afetler ve çatışma sonrasında ortaya çıkan durumlar gibi acil finansman gerektiren koşullarda üyelere kredi imkanı sunulmaktadır. Bu yöntemde, senelik kotanın %50'si, kümülatif kotanın ise %100'ü oranında kredi verilmekte ve geri ödemesi 3 yıl 3 ay ile 5 yıl arasında değişen sürelerde yapılmaktadır³³.

Üye ülkelere verilen kota ile sınırlı olan kaynaklar, kredi dilimi şeklinde ifade edilmektedir. Üye ülkelerin her biri, kotasının %25 oranına kadar olan kısmını bir kritere tabi tutulmaksızın sadece ödemeler dengesi ile ilgili problemleri çözmek üzere kullanacağını belirtmek suretiyle kullanabilir. Verilen bu kullanım hakkı ilk kredi dilimi, %25'in üzerindeki kullanımlar üst kredi dilimi olarak adlandırılmaktadır ve genel olarak Stand-By veya benzeri bir anlaşma kapsamında verilmektedir³⁴.

³⁰ Tunalı, Çiğdem Börke, "Uluslararası Para Fonu'nun Kredilendirme Mekanizması: Düşük Gelirli Ülkelere Yönelik Bir İnceleme", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, S. 56 (2011), s. 76-77.

³¹ Hayaloğlu, Pınar / Artan, Seyfettin, "Küresel Ekonomik Krizle Mücadelede IMF'nin Değişen Rolü", International Journal of Economic and Administrative Studies, Y. 3, S. 6 (2011), s. 147.

³² Tunalı, "Uluslararası Para Fonu", s. 77.

³³ Tunalı, "Uluslararası Para Fonu", s. 77.

³⁴ Tunalı, "Uluslararası Para Fonu", s. 72.

IMF üyelerine sağladığı kredileri genel olarak kota ödemeleri ile sağlamaktadır. Bu kaynağa, çok taraflı ve ikili borçlanma şeklinde geçici takviye kaynaklar da eklenebilmektedir. IMF'nin temel kaynağı olan kotalar, her üyenin geniş anlamda dünya ekonomisindeki durumu göz önüne alınarak belirlenmektedir. Borçlanma ile elde edilen kaynaklar küresel bir ekonomik kriz ortamında IMF'nin üyelerine destek sağlamasında önem arz etmektedir. Çok taraflı borçlanma yöntemi ile IMF üye ülkeler ve kurumlardan ek kaynak sağlamaktadır. Borçlanma, uluslararası para sisteminde bir sorun olduğunda bununla mücadele edebilmek ya da muhtemel bir sorunun ortaya çıkmasını engellemek için IMF kaynakları için bir takviye edici güç olmaktadır. İkili borçlanma anlaşmaları ise üçüncü bir kaynak oluşturmaktadır. Küresel mali krizden bugüne IMF üyelerine finansman sağlamak üzere birkaç tur ikili borçlanma anlaşması gerçekleştirmiştir ³⁵.

1969 yılında, IMF bir sözleşme değişikliği yaparak Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights-SDR) şeklinde yeni bir hesap birimi ve ek rezerv olan bir kavram ortaya çıkarmıştır. Özel Çekme Hakları (SDR); Euro, Japon Yeni, İngiliz Sterlini ve ABD Dolarının oluşturduğu bir paketi ifade etmekte ve üyeler ile IMF arasında yapılan işlemler bu birim baz alınarak gerçekleştirilmektedir. SDR, bir rezerv aracı olduğundan değişim, para ve kredi aracı olarak kullanılamaz. SDR'ye sahip olanlar için bu bir varlıktır ancak bir yükümlülük teşkil etmez ve tek başına bir değer ifade etmez. Bir tür açık kredi olan SDR, üyelerin birbirlerine olan borçlarını ödemelerinde kullanılmaktadır. Bu şekilde kullanımdan faydalanan üye ülke, diğer üyeler yerine IMF'ye SDR olarak borçlanmaktadır ³⁶.

IMF'nin temel işlevlerinden biri üyelere dış ödeme açıklarını kapatmaları için kısa vadeli kredilerle finansman sağlamaktır. IMF sistemindeki değişiklikler sonrasında orta vadeli krediler de sağlanmaya başlanmıştır. Bir ülkenin IMF'den borçlanması, söz konusu ülkenin ulusal parasının, tercih ettiği başka bir ülke parasıyla değiştirilmesi ya da kendi parası karşılığında diğer ülkenin parasını satın alması şeklinde olmaktadır. IMF'den borç almak isteyen ülkeler yabancı döviz kadar SDR de alabilmektedir. Borçlanma IMF ve üye ülke arasında yapılan bir anlaşmadır ve bu anlaşma gereği üye ülkenin belirlenen sürede IMF'ye yatırmış olduğu ulusal parasını geri alacağını belirtir. Söz konusu ülke kredi ödemesini IMF'nin kabul edeceği genelde SDR kapsamına giren güvenilir dövizler ya da SDR olarak yapmaktadır. Üye ülke IMF'de biriken ulusal para üzerinden faiz ödemesi yapar. Üye ülkelerin fon

³⁵ IMF Kaynaklarını Nereden Temin Ediyor, <https://www.imf.org/~media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-where-the-imf-gets-its-money.ashx> (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

³⁶ Erdinç, "Uluslararası Para Fonu", s. 103.

kaynaklarından faydalanması ödemeler bilançosu açığına ve şartlılık düzeyine göre farklı olanaklar ve politikalar vasıtasıyla olmaktadır. Kredi almak isteyen üye ülke, dış ödemeler dengesini düzeltmek için yapacağı istikrar programını IMF'ye sunarak anlaşmak mecburiyetindedir³⁷.

IMF'ye üye olabilmek için ülkenin IMF'nin Statüsünü kabul ettiğine dair açıklama yapması gerekmektedir. IMF'nin yönetim yapısı, Governörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Direktörlük olmak üzere üç organdan oluşmaktadır. Bütün önemli kararlar %85 oy çokluğu ile alınmakta dolayısıyla ABD ve AB ülkeleri birlik olarak veto hakkına sahiptirler. IMF Yönetim Kurulu, guvernör ya da icra direktörü olmayan biri kişiyi beş yıllığına IMF Başkanı olarak atamaktadır. IMF Başkanı genelde Avrupa ülkelerinden seçilmektedir. Başkan, IMF'yi Yönetim Kurulu kararları çerçevesinde yönetmekte olup IMF bürokrasisinin yöneticisi konumundadır³⁸.

IMF üye ülkelerin hükümetlerine karşı sorumludur. IMF'nin kurumsal yapısının en tepesinde, her bir üye ülkeden gelen, genelde merkez bankası ya da maliye bakanlığının üst yöneticilerinden seçilen bir guvernör ve yedek guvernörden oluşan Governörler Kurulu yer almaktadır. Kurul, yılda bir defa IMF-Dünya Bankası Yıllık Toplantılarında bir araya gelmektedir. Governörlerden 24'ü, uluslararası para ve finans sisteminin denetimi ve yönetimi ile ilgili konularda İcra Direktörleri Kuruluna tavsiyede bulunan Uluslararası Para ve Finans Komitesinde (IMFC) çalışmaktadırlar. Fon'un günlük faaliyetlerinin denetimi, 24 üyeden oluşan İcra Direktörleri Kurulu tarafından yapılmaktadır. Bu Kurul üyelerin hepsinin temsil edildiği ve IMF personelinin desteklediği bir yapıdır. Dört yardımcısı bulunan IMF Başkanı, IMF çalışanlarının yöneticisi ve İcra Direktörleri Kurulunun da başkanı konumundadır³⁹.

IMF'ye üye ülkelerin hepsi Yönetim Kurulu yani İcra Direktörleri Kurulunda temsil edilmektedir. Kurul, üyelerin ekonomi politikalarının ulusal, bölgesel ve küresel sonuçları ile ilgili görüşmeler gerçekleştirmekte ve geçici ödemeler dengesi açıklarının düzeltilmesi, kapasitenin geliştirilmesi için ödünç para verilmesini onaylamaktadır. Fon'un hangi yöntemleri izleyeceğini belirlemek üzere karar sürecinde, üyeler güçlerine göre ve Fon'a sağladıkları finansal katkı oranında ağırlıklı oy sistemi kullanılmaktadır. Bu sistemde üye ülkeler eşit oy hakkına sahip değildirler ve karar sürecinde en çok söz hakkı olanlar en çok finansal katkıda

³⁷ Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s.103.

³⁸ Eryiğit, Burak Hamza / Sarıca, Adem, "IMF, Dünya Bankası, OECD'nin Yönetişim Yaklaşımı ve Kü-Yerelleşme", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Y. 6, S. 1 (2018), s. 64.

³⁹ IMF Hakkında Kısa Kısa, <https://www.imf.org/~media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-the-imf-at-a-glance.ashx> (Erişim Tarihi: 15.11.2020)

bulunan ülkelerdir. En yüksek kotalara sahip ülkeler ile parası çok talep gören ülkeler, az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için önemli konularda oylarını kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadırlar. Bu durum ekonomileri IMF'ye bağlı fakir ülkelerin karar alma sürecinde söz sahibi olmadıklarını ve geleceklerinin, yüksek oy hakkına sahip ülkelerin öncelikleri doğrultusunda belirlendiğini göstermektedir ⁴⁰.

Az gelişmiş ülkelere finansman sağlama görevini üstlenen Kalkınma Komitesi, Governörler Kurulu'na öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca 1972'de kurulan 24'ler grubu IMF'ye resmi olarak bağlı olmasa da işbirliği içerisinde çalışarak uluslararası para sisteminin reformu ile ilgili yapılan görüşmelerde az gelişmiş ülkelerin menfaatlerini gözetmektedir ⁴¹.

2.2.3. Dünya Bankası

1944 yılında yapılan Bretton Woods Konferansında, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD- International Bank for Reconstruction and Development)'nin kurulmasına karar verilmiş ve katılımcı 44 ülkenin imzalaması ile IBRD Ana Sözleşmesi, 41 üyenin onaylaması ile 27 Aralık 1945'te yürürlüğe girmiştir. Merkezi Washington'da bulunan Banka'nın çeşitli faaliyetlerini yürütmek üzere ilerleyen dönemlerde, Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finansman Kurumu (IFC) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) kurulmuştur ve bunların hepsi Dünya Bankası Grubu olarak ifade edilmektedir. Üye ülkelerin imarının kolaylaştırılması ve üretim gücü zayıflamış Batı Avrupa ülkelerine yardım edilmesi amacı ile kurulan Banka, zamanla gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Ancak amacın genel olarak, mali kaynakları gelişmiş ülkelere transfer ederek bu ülkelerin yaşam kalitesinin arttırmak olduğu söylenebilir ⁴².

DB, 189 üyesi olan, Washington merkezli bir kuruluştur. Banka'ya üye olmak için öncelikle IMF'ye üye olmak gerekmektedir, grupta yer alan diğer kuruluşlara üyelik DB üyeliğine bağlıdır. Dünya Bankası Grubu'nda yer alan kuruluşların ayrı kurucu anlaşmaları vardır ancak hepsi Banka'nın genel idaresi altında toplanmış, yönetimleri ise ABD hükümetinin

⁴⁰ Tekin, Mahmut / Soba, Mustafa / Akıncı, Özden Sevgi, "IMF'nin Yönetimsel Reformlarını Engelleyen Etmenler ve Çözüm Önerileri", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Y. 18, S. 16 (2018), s. 153.

⁴¹ Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 38.

⁴² Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 44.

atadığı Dünya Bankası Başkanı liderliği kapsamında idareci ve yöneticiler tarafından ortak bir şekilde gerçekleştirilmektedir ⁴³.

22 Temmuz 1944'te yapılan Bretton Woods Anlaşmaları metninde iki ana bölüm yer almaktadır. Birinci bölümde Dünya Bankası olarak tanınan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının (IBRD) kuruluşu, işleyişi, yönetimi ve üyelik hak ve sorumluluklarını belirtmektedir. İkinci bölümde ise IMF'nin kuruluş ve işleyişi düzenlenmiştir. Banka'nın kuruluş ve işleyişini belirleyen on bir maddenin birincisinde amaçlara yer verilmiştir. Bu amaçlar ⁴⁴:

- Üye ülkelerin yeniden imarını ve gelişmesini sağlamak, savaş sebebiyle zarar görmüş ekonomilerinin iyileştirilmesi başta olmak üzere üretken amaçlı sermaye oluşumuna destek olmak.

- Özel yabancı yatırımcıları teşvik etmek.

- Uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesini sağlamak.

- Ekonomilerin savaş döneminden barış dönemine geçişlerini desteklemek.

Bretton Woods Anlaşması ile kurulan IMF ve Dünya Bankası (DB), başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere önemli bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yaşadıkları makro ekonomik sorunların çözümü için bu iki kuruma başvurmaktadırlar. DB, II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin yeniden yapılandırılmasını sağlamak ve kalkınmalarına destek olmak amacıyla kaynak temin etme görevini üstlenmiştir. DB, sayıları artan üyelere, savaşta yıkıma uğramış ya da az gelişmiş ülkelerin kalkınması için uzun vadeli kredi sağlamayı ve gelişmiş ülkelerin finansal kaynaklarının az gelişmiş ülkelere aktararak tüm dünyanın refah düzeyinin arttırmayı, yoksulluğu azaltmayı, gelişen ülkelere proje ve program kredileri sağlanmayı amaçlamaktadır ⁴⁵.

Dünya Bankası kredi verirken, proje seçimi, tanımlanması, amaçların ortaya konulması, projenin uygulanması, kredinin kullanım dilimleri, muhasebe kayıtları, satın alma şekilleri, projede çalışacak kişiler ve danışmanlar, kredi denetleyecek denetçilerin seçimi gibi pek çok

⁴³ Usal, Zeynep Oya, "Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları ve İnsan Hakları", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, S. 39 (2008), s. 235.

⁴⁴ Abaan, Ernur Demir, "Para: Para Hukuku ve Kaynakları", Araştırma Genel Müdürlüğü Genel Tebliği, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Nisan 2004, s. 102.

⁴⁵ Öztürk, İlhan, "Dünya Bankası Politikaları", Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 3, S. 1 (2006), s. 36-37.

konuda çeşitli şartlar belirlemekte ve kredinin verilmesi ve kullanılmasını söz konusu şartların yerine getirilmesine bağlamaktadır ⁴⁶.

Dünya Bankası ya da bilinen resmi adıyla IBRD'nin Kuruluş Anlaşması'nda Banka'nın garanti verirken, kredi açarken ya da kredilere ortak olurken aşağıdaki şartları göz önünde bulunduracağı yer almaktadır ⁴⁷.

- Projenin gerçekleştirileceği üye ülke kendisi kredi alıyorsa, Merkez Bankası veya üyenin Banka'nın resmi olarak kabul ettiği temsilcisi olan herhangi bir mali kuruluş ana para, faiz ve kredinin diğer masraflarının ödeneceğine garanti vermelidir.

- Banka, mevcut koşullar altında üye ülkenin Banka'nın uygun bulduğu şartlarda kredi almasının imkansız olduğuna inanmalıdır.

-Kuruluş Anlaşması'nın bu konuyla ilgili maddesine göre, kurulan Kredi Komitelerinden biri önerinin faydalarını detaylı bir şekilde inceledikten sonra projenin uygulanmasını uygun bulmalıdır.

- Faiz oranı ile diğer masraf ve ücretlerin makul düzeyde olduğuna ve bu oran, ücret ve ana para geri ödeme şartlarının projeye uygun olduğuna Banka karar verecektir.

- Kredi veya garanti alacak ülke, üye değilse garantörün, kredinin yükümlülüklerini yerine getirecek güçte olup olmadığı Banka tarafından incelenir ve kredi alan ülke ile diğer ülkelerin çıkarları gözetilmektedir.

- Diğer üyelerin verdiği krediler Banka tarafından garanti edilirken, risk düzeyine ve karlılığına göre ücret alınmaktadır.

- Özel durumlar haricinde, doğrudan Banka veya Banka'nın garantisi kapsamında yalnızca imar ve kalkınmaya ilişkin projelerin uygulanması için kredi verilmektedir.

Dünya Bankasının temel organları şu şekilde sıralanmaktadır ⁴⁸:

- Governörler Kurulu (Yönetim Kurulu): Bankanın en büyük, en etkili ve genel politikayı belirleyen organı olan Governörler Kurulu, üye ülkelerin maliye ya da hazine bakanları veya müsteşarlarını atadığı bir guvernör ve vekil ile temsil edilmektedir. Kurul'un

⁴⁶ Candan, Erkan, "Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantaj ve Dezavantajları", Sayıştay Dergisi, S. 58 (2005), s. 43.

⁴⁷ Candan, "Dünya Bankası Kredileri", s. 44-45.

⁴⁸ Lök, Hasan, "Finansmana Erişim Çerçevesinde Dünya Bankası Kaynaklı Özel Sektör Proje Kredileri: Türkiye Uygulaması", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 7, S. 4 (2018), s. 363.

sermaye değişikliği, üye alımı, üyeliğin askıya alınması, mali tabloları ve bütçeyi onaylama gibi temel görevleri vardır.

Guvernörler Kurulu, genelde sonbaharda olmak üzere yılda bir kez IMF Yöneticiler Kurulu ile ortak bir genel kurul toplantısı düzenler. Bunun dışında Anasözleşme kapsamında belirlenen durumların ortaya çıkması halinde olağanüstü toplantı da yapılabilmektedir. Anasözleşme’de belirtilen durumlar haricinde kararlar toplam oyların üçte ikisi ile alınmaktadır⁴⁹.

-İcra Direktörleri Kurulu: Banka’nın yönetiminden sorumlu olmakla birlikte Guvernörler Kurulu’nun yetki verdiği alanlarda kararlar almaktadır ve 24 üyesi vardır. Üyelerinden ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere daimi temsilci bulundurma hakkına sahip; Çin, Suudi Arabistan, Rusya seçilmiş üyelerle temsil edilmekte ve geri kalan 16 üye ise seçilerek Kurul temsil edilmektedir. Kurul’un işlevleri şunlardır; kredi ve garanti anlaşmalarını onaylamak, yeni politikalar belirlemek, bütçeyi yönetmek ve uygulamak, ülkelere yardım stratejileri çerçevesinde borçlanma ve finansal kararları görüşmek. Kurul ayrıca Dünya Bankası Başkanını atamaktadır. Dünya Bankası Başkanı, Kurul’un başkanlığını yürütmekte ve kararlar oy çokluğu ilkesi ile alınmaktadır.

- Dünya Bankası Başkanı: İcra Kurulu tarafından DB Başkanı olarak atanacak kişinin yönetici, icra direktörü ya da bunların vekili olması gerekmektedir. Başkan, genelde Banka’nın en büyük sermayedarı olan ABD vatandaşlarından seçilmekte ve beş yıl içerisinde tekrar seçilebilme hakkına sahip olarak görev almaktadır. Başkan, İcra Kurulu toplantılarına başkanlık etmekte ve yalnızca karar alınırken eşitlik halinde oy kullanma hakkına sahiptir. DB yönetiminden sorumlu olan Başkan, çalışanların en üst amiridir ve üç kıdemli Başkan Yardımcısı ve bunlara bağlı daha düşük kıdemli yardımcıları çalışmalarında Başkana yardımcı olmaktadır⁵⁰.

- Departmanlar:

Teknik Departmanlar: Afrika Bölgesi, Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi, Güney Asya Bölgesi, Avrupa ve Merkezi Asya Bölgesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi, Latin Amerika ve Karayip Bölgesi ofisleri olmak üzere altı tane teknik departman vardır.

⁴⁹ Öztürk, “Dünya Bankası Politikaları”, s. 47.

⁵⁰ Öztürk, “Dünya Bankası Politikaları”, s. 48.

Yönetim ve Hukuk Departmanları: Bu departmanlarda, Banka'nın yönetimi ve hukuki sorunları ve verilecek kredilerin hukuki durumu, vadesi ve faizi gibi konular üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Başkanlık Ofisi, Sekreteryaya, Hukuk Bölümü, Denetim bölümü, muhasebe Departmanı, Planlama ve Bütçe Departmanı, Mali Politika ve Risk Departmanı, Kofinansman Bölümü bu departmanların en önemlileridir ⁵¹.

Dünya Bankasının önemli organlarından biri de 1974 yılında kurulan ve 24 üyesi olan Kalkınma Komitesidir. Üye ülkelerin maliye bakanı düzeyindeki kişilerden oluşan Komite, Dünya bankası, IMF ve İcra Direktörleri Kurulu ile işbirliği içerisinde. Komite'nin esas görevi, az gelişmiş ülkelere kaynak aktarmak ve bunların kullanımının takip edilerek belirtilen kurullara raporlamak ve önerilerde bulunmaktır. Komite, birisi Dünya Bankası ve IMF Güvernörler Ortak Genel Kurulu ile olmak üzere senede iki kere toplanmaktadır ⁵²

DB'nin karar alma sürecinde üyeler, sermaye payları oranında etkilidirler. Sermaye payı fazla olan üyeler karar alınırken o oranda oy hakkına sahiptirler. Her bir üye otomatik olarak 250 oya sahiptir ve her 100.000 dolar sermaye payı fazladan 1 oy hakkı sağlamaktadır. Banka kurulduğunda ABD ve Birleşik Krallık'ın oy hakkı toplamı %50 düzeyinde iken 2010 yılına kadarki süreçte ABD'nin oyu azalmış olsa da hala en yüksek oy hakkına sahip ülke konumundadır. Banka, bu anti demokratik işleyiş sebebiyle pek çok eleştiri alsa da dünyanın en önemli kurumlarından biri olmayı sürdürmektedir. DB, klasik bankalar gibi değildir, özel hesap açtırılmaz ve kredilerin önemli bir kısmı devletlere verilmektedir ⁵³.

Banka üye ülkelere verdiği kredileri başlıca üç kaynaktan temin etmektedir. Dolayısıyla bu kaynaklar Banka'nın sermayesini oluşturmaktadır. Bunlar: Üye ülkelerin sermaye katılımları, sermaye piyasalarından sağlanan borçlanmalar, biriken fonların değerlendirilmesi ile sağlanan gelirlerdir. Sermaye piyasalarından borçlanma yoluyla elde edilen gelirler Banka'nın en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Başta ABD, Almanya, Japonya, İsviçre, İngiltere olmak üzere gelişmiş ülkelerden borçlanılmaktadır. DB, küresel sermaye piyasalarının en önemli borç sağlayan kurumlarından. Güçlü bir mali yapıya sahip olması ve uluslararası kredibilitesi, Banka'ya yatırım yapanlar için bir güvencedir. Bunlara ek olarak Banka, özel kişi ve kuruluşlara bono satarak borçlanmaktadır ⁵⁴.

⁵¹ Kaya, Safiye, Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi, Ankara, Sayıştay, 2003, s. 26.

⁵² Kaya, Dünya Bankası ve Kredileri, s. 27.

⁵³ Kaya, Özlem, "Dünya Bankası'nın Türkiye'deki İktisadi Kalkınma Anlayışına Etkisi ve Sosyal Politikalara Etkisi", (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), Kocaeli, 2019, s. 36-37.

⁵⁴ Dünya Bankası / Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, <http://www.tuicakademi.org/dunya-bankasi-uluslararası-imar-ve-kalkınma-bankasi/> (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

- Sermaye: Dünya Bankasının en önemli finansman kaynağı olan sermayenin miktarı, mevzuatında belirtildiği üzere Banka sermayesi, rezervleri ve gelir fazlaları vereceği kredi limitini belirlediğinden önem arz etmektedir. Üyelere, taahhüt ettikleri sermaye paylarını ödemelerinde sağlanan kolaylık, Banka'nın kredi temin ederken sermayeden genelde faydalanmadığını göstermektedir. Üyeler günümüzde taahhüt etmiş oldukları sermaye payının %5'nin altında bir ödeme yapmışlardır⁵⁵.

- Borçlanma: Dünya Bankası kredi değerliliği yüksek bir kurum olması sebebiyle finans piyasalarından kolay ve düşük maliyetli borçlanma imkanına sahiptir. Banka'nın da bu durumdan oldukça fazla yararlandığı görülmekte ve borçlanma kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Ülkelere sağlamış olduğu kredilerin %75'ini borçlanma yolu ile finanse etmektedir. Banka borçlanarak elde ettiği kaynakları, piyasa değerine uygun faiz oranıyla gelişmiş ülkelere kredi şeklinde vermektedir. Az gelişmiş ülkeler için ise durum şöyledir; bu ülkeler oldukça hızlı hareket eden finansal sermayeyi kendi olanakları ile elde edemediklerinden, kalkınma için gereken dış finansmanı Dünya Bankası'nın borçlanarak sağladığı ya da kredi verdiği ve kredi veren diğer kurumların harekete geçmesiyle temin etmektedirler. Böylece şartların zaten yeterince kötü olduğu bu ülkelerde durum daha da zorlaşmakta ve Banka karşısında hareket alanı daralmaktadır⁵⁶.

- Diğer Gelirler: Yukarıda belirtildiği üzere Dünya Bankası sağladığı kredilerden piyasa değeri üzerinden faiz almaktadır. İşte bu faiz gelirleri, Banka'nın önemli bir kaynağını teşkil etmektedir. Hatta temin edilen ancak alıcı tarafından henüz kullanılmamış olan kredilere taahhüt komisyonu olarak %0,75 faiz işlenmektedir. Diğer taraftan elde edilen karlar, mevzuata göre sermaye payı sahiplerine verilmediğinden, Banka'nın kaynaklarına dahil olmaktadır. Bunlara ek olarak, kaynakları hisse senedi, bono ve tahvil piyasalarında kullanılarak da gelir sağlamaktadır⁵⁷.

Dünya Bankası Grubu, yoksulluğun azaltılması ve gelişmekte olan ülkelere büyümeyi sağlama gibi görevleri olan, dört tanesi 1944 yılından kurulan toplam beş kuruluştan meydana gelmektedir. Bunlar; Dünya Bankası olarak anılan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği, Uluslararası Finans Kurumu, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezidir.

⁵⁵ Öztürk, "Dünya Bankası Politikaları", s. 49-50.

⁵⁶ Kaya, "Dünya Bankası ve Kredileri", s. 29.

⁵⁷ Öztürk, "Dünya Bankası Politikaları", s. 50-51.

2.2.3.1. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association-IDA), 1960 yılında kurulmuştur. Dış sermaye kullanma kapasitesine sahip ve almış olduğu kredilerin ödemesinde sorun yaşıyan gelişmekte olan ülkelere vade, faiz oranı ve ödeme gibi konularda finansal destek sağlamayı amaçlamıştır. Dünya Bankası üyesi olan ülkelerin tümü IDA'ya da dahil olabilir ⁵⁸.

IDA, yaşam kalitesinin artırılması, gelir dağılımında adaletin ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için az gelişmiş ülkeleri finanse etmektedir. Sağlanan krediler, 5-10 yıl ödemesiz ve yaklaşık 40 yıl vadeli, faizsiz ya da düşük faizli kredilerdir. Birlik, temel sağlık hizmetleri, endüstriyel reformlar, eğitim, çevre güvenliği, temiz su, ulaştırma, çalışma ortamının iyileştirilmesi, sosyal hizmetler gibi konularda kalkınmayı gerçekleştirecek yatırımlara destek olmaktadır ⁵⁹.

IDA'nın yönetim ve denetim yapısı, Dünya Bankası ile aynıdır. IDA, Dünya Bankasından ayrı sermayeye, kaynaklara ve tüzel kişiliğe sahip olduğundan hesapları ayrıdır, karar ve yükümlülüklerinden yalnızca kendisi sorumludur. Dünya Bankası Başkanı, aynı zamanda IDA'nın da başkanıdır, IDA'ya üyelik için Dünya Bankası üyeliği zorunludur ve günümüz itibariyle 172 üyesi bulunmaktadır (Kaya S. , 2003, s. 8). ⁶⁰

2.2.3.2. Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)

Uluslararası Finansman Kurumu (International Finance Corporation- IFC), az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin üretimine katkı sağlayacak firmaların kurulmasına destek olmak, ekonomik büyümeye yönlendirmek, özel teşebbüslerin artmasını sağlamak için Dünya Bankası'nın bu faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere 24 Temmuz 1956 yılında kurulmuştur. İlk olarak kaynak temini ve fon dağıtımını açısından Dünya Bankasına bağlı olan IFC, 1963'te statü değişikliği ile banka haline gelmiştir ⁶¹.

Dünya Bankası'nın sunduğu krediler ya hükümete ya da mali ajans güvencesi ile bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmektedir dolayısıyla devlet aracılığıyla kullanılmaktadır. IFC, 1955'te kurulmuş olup Dünya Bankası gibi kamu kurum ve kuruluşlarının yerine gelişmekte

⁵⁸ Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 46.

⁵⁹ Lök, "Finansmana Erişim", s. 361.

⁶⁰ Kaya, "Dünya Bankası ve Kredileri", s. 8.

⁶¹ Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 47.

olan ülkelerde özel sektör kuruluşlarına kredi sağlamaktadır ve bunun için devlet güvencesine ihtiyaç duymamaktadır. Fakat ülkelerin IFC ile ilişkilerini hükümeti temsilen kamu yetkilileri yürütmektedir ⁶².

IFC, gelişmekte olan ülkelere özel yatırımların teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Finansmana katılım kredi ya da sermayeye katılım şeklinde olabileceği gibi yatırım öncesi planlama, proje yapımı ve sonrasında destek, şirketlerin yeniden düzenlenmesine destek, sermaye piyasalarını geliştirme ve yabancı yatırımcılar için danışmanlık hizmeti gibi teknik destekler aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere yatırımı özendirilmektedir. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren IFC'nin faaliyetleri daha çok doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili olmuştur ⁶³.

2.2.3.3. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)

Dünya Bankası Grubu içerisinde yer alan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA), yabancı sermaye yatırımları ile ilgili teşvik ve koruma için iki taraflı anlaşmaların yeterli olmadığı düşünülerek Banka'nın girişimleri ile 1988 yılında çalışmaya başlamıştır. MIGA, yatırımcıları politik risklerden koruma amaçlı kurulan ilk kuruluş olmakla birlikte benzer kuruluşlar tarafından desteklenerek küresel bir boyuta ulaşmıştır. MIGA'nın faaliyetleri merkez ülkeler tarafından faydalı görülürken, bir kesim tarafından da az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarının çok uluslu şirketlerce sömürülmesine fırsat verdiği eleştirisine maruz kalmıştır. MIGA'ya yapılan diğer bir eleştiri de 19. ve 20. Yüzyılda gelişmiş ülkelerde yapılan ağır sanayi yatırımlarının önemli çevre sorunlarına yol açması sebebiyle bunların MIGA desteği ile gelişmekte olan ülkelere yönlendirilmesidir. Bu gelişmekte olan ülkelerde iş gücü piyasası, çevre kirliliği gibi konularda yasaların yetersizliği veya uygulanmaması, yabancı yatırımcılar için yaptırımların olmaması sorunsuz bir ortam oluşturmaktadır. MIGA'nın garanti programı, doğrudan yatırım türleri ve portföy yatırımlarını da içerisine alacak şekilde geliştirilmiştir ⁶⁴.

MIGA anlaşmaları genelde 15-20 yıllık olmakta ve projeler; finansal, ekonomik, çevresel ve sağladığı kalkınma katkıları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Asgari bir yatırım miktarı belirtmemekle birlikte üst sınır 50 milyon dolardır. Yüzden fazla üyesi olan MIGA,

⁶² Öztürk, "Dünya Bankası Politikaları", s. 41.

⁶³ Bal, Harun, "Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Uluslararası Kuruluşların Faaliyetleri ve Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermaye Yatırımları", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y. 6, S. 6 (2000), s. 248.

⁶⁴ Küçük, Özlem, "Dünya Bankası ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabancı Sermayenin Harekete Geçirilmesi", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 3, S. 3 (2019), s. 510-511.

onbinlerce fazladan istihdam ve milyarlarca dolar döviz sağlayan pek çok garanti anlaşmasına imza atmıştır. MIGA'nın güvencesindeki projeler genelde madencilik alanında olmuştur. Diğer taraftan danışmanlık hizmetleri de verilmeye devam etmekte, gelişmiş ya da gelişmekte olan pek çok ülke tarafından benimsenmiş MIGA'nın faaliyetleri giderek artmaktadır ⁶⁵.

MIGA'nın herhangi bir yatırıma güvence sağlaması için, yatırım yapılacak ülke gelişmekte olan bir ülke olmalı, yatırımcının ve yatırım şekli MIGA Anlaşması çerçevesine uymalıdır. MIGA'nın belirlemiş olduğu çerçevenin şartları ise şu şekildedir; yatırımcının yatırım yapacağı ülke dışından olması, yatırım, mal veya para şeklinde sermayeye katılım, sermayedar tarafından garanti edilmiş bir kredi ya da sermayeye katılım dışında belirli bir doğrudan yabancı sermaye yatırımı şekillerinde olmalıdır ⁶⁶.

2.2.3.4. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes-ICSID), 1965 yılında üye ülkelerin kişi veya kurumları arasında çıkabilecek yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için kurulmuştur. Amacı ise, üye ülkelerin kuruluşları arasında ortaya çıkacak yatırım anlaşmazlıklarının ve uzlaşmazlıklarının çözüme kavuşturulması için gerekli ortamın sağlanmasıdır. Bu amaç kapsamında uluslararası yatırım olanaklarında artış yaşanacağı düşünülmüştür. Genel olarak yatırım yapılan ülke ile gelen yatırımcı arasında yaşanan uyuşmazlıklarda başvuru mahkeme ulusal çıkarlar doğrultusunda karar vereceğinden yabancı yatırımcılar yatırım yapmaktan kaçınırlar. Bunun için başvurulacak bir hakemin alacağı karara uymak ya da uzlaştırıcılar aracılığıyla uzlaşma sağlanması yabancı yatırımcılar için daha makuldür. ICSID, bu noktada yatırımcıların bu talebine cevap vermektedir. Üstlenilen bu görevin yerine getirilmesi için ICSID bünyesinde “Uzlaşmazlık Paneli” ve “Tahkim Paneli” olmak üzere iki birim oluşturulmuştur. ICSID'in sermayesi veya borçlanma gibi geliri olmayıp geliri yalnızca uzlaşma ve tahkim durumlarında taraflardan aldığı ücretlerden oluşmaktadır ⁶⁷.

Uluslararası yatırım uyuşmazlıklarının çözümü ile ilgili ICSID Konvansiyonu'nun m.54 (1) hükmüne göre; “Her üye ülke bu Sözleşmeye uygun olarak verilmiş her kararı bağlayıcı kabul edecek ve kararın parasal yükümlülüklerini kendi sınırları içerisinde kendi Devlet mahkemesinin nihai bir kararı gibi yerine getirecektir...”. Yüksek miktarda tazminatların davaya konu olduğu ICSID uyuşmazlıklarında, haksız çıkan devletler söz konusu madde

⁶⁵ Bal, “Yabancı Sermaye Yatırımları”, s. 249.

⁶⁶ Kaya, “Dünya Bankası ve Kredileri”, s. 11.

⁶⁷ Öztürk, “Dünya Bankası Politikaları”, s. 43.

gereğince yatırımcıların zararlarını tanzim etmek zorundadır. Uluslararası yatırım hukuku bu özelliği dolayısıyla geçtiğimiz elli yıl içerisinde klasik uluslararası hukukta önemli değişikliklerin önünü açmıştır. ICSID ve 1970'lerdeki petrol tahkim davaları ile beraber özel kişiler de uluslararası hukukun öznesi olmaya başlamıştır. Sonuç olarak, egemen güçler arasındaki uluslararası hukuki yapı genişlemiş ve özel kişilerle devletler arasında yaşanan uyuşmazlıklar da kapsama girmiştir ⁶⁸.

Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü hakkında Sözleşme ile Dünya Bankası himayesinde kurulmuş olan ve geçici tahkimleri yürüten ICSID, uzlaştırma ve tahkim çerçevesinde devletler ve (üye ülkelerden) devlet harici yatırımcıların uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulacağı, ülke hukuklarının dışında özerk bir sisteme sahiptir. Sözleşmeye taraf olan ülkeler, ICSID bünyesinde yer alan tahkim mahkemelerinin aldığı son ve kendileri için bağlayıcı kararları tanımak ve yerel mahkemelerinin son kararıymış gibi uygulamak zorundadır. Sözleşmeye taraf olan devletlerin aralarında yaptıkları ikili yatırım anlaşmaları genelde herhangi bir yatırım uyuşmazlığında ICSID himayesinde tahkime gidilmesini öngörmektedir. Ayrıca çok taraflı anlaşmaların çoğu, yaşanacak uyuşmazlıkların çözümü için ICSID'e başvuru yapılmasını öngörmektedir. 1978'de, taraflardan birinin sözleşmecisi devlet ya da bu devletin vatandaşının olduğu uyuşmazlıklar ve işlemin sıradan bir ticari işleminden farklı olması şartıyla doğrudan yatırımlardan kaynaklanmayan uyuşmazlıkların çözülmesi için yargı yetkisi genişletilmiştir ⁶⁹.

Uyuşmazlıkların çözümü için ICSID kapsamında yer alan uzlaştırma komisyonlarına veya tahkim mahkemelerine başvurulabilir. Tahkime uzlaştırmaya göre daha sık başvuru yapılmaktadır. Uyuşmazlığın taraflarından biri, ICSID yetkisi kapsamında olan uyuşmazlıklar için Tahkim Mahkemesi kurulmasını isteyebilmektedir. Tarafların göstermiş oldukları hakem adayları arasından seçilenler ise mahkemenin tarafsız başkanı için karar verirler ve geçerli mevzuat tarafların belirlediği şekilde olmaktadır. Aksi durumda uyuşmazlığın taraflarında olan sözleşmecisi devletin mevzuatı, konuya ilişkin uluslararası hukuk kurallarıyla beraber geçerli mevzuat olarak kabul edilir. Çıkan kararlar bağlayıcı olmakla birlikte Sözleşme kapsamında belirtilenin haricinde bir itiraz veya farklı başvuru yöntemi yoktur. Sözleşmecisi devlet kararları tanımak ve ülke mahkemelerinin kararıymış gibi uygulamak mecburiyetindedir ⁷⁰.

⁶⁸ Gülçür, "Küreselleşmenin Hukuki Boyutları", s. 819.

⁶⁹ Shaw, Uluslararası Hukuk, s. 753-754.

⁷⁰ Shaw, Uluslararası Hukuk, s. 754.

2.2.4. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)

1947 yılında 23 ülkenin imzaladığı ve 1 Ocak 1948 yılında yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için en önemli adımı oluşturmaktadır. Amacı genel olarak gümrük tarifeleri ve dış ticaret engellerinin azaltılması ve uluslararası ticarete ayrımcı politikaların ortadan kaldırılması olan GATT, milletlerarası ticareti, hak ve yükümlülükler kapsamında düzenleyen çok taraflı bir anlaşmadır ¹.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra barış ortamının devamlılığını sağlamak için, serbest dış ticaret rejimi oluşturulması, ticareti engelleyen faktörlerin kaldırılması, dış ticarete rekabet sonucunda mal kalitesinin artırılması, fiyatların inmesi ile dış ticaret hacminin ve dünya üretiminin artırılması amaçlanmıştır. Sonuç olarak tüm ülkelerin refah düzeylerinin artırılmasına ve dünya barışının sağlanmasına destek olmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ticari ve ekonomik ilişkilerde artış ve tam istihdam sağlamak öncelik verilen konulardan olmuştur ².

GATT'ın fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir ³:

- Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve istikrara kavuşturulmasını amaçlayan uluslararası ticaret forumudur.
- Üyelerin uluslararası ticarete tabi olacakları, çok taraflı olarak kararlaştırılmış kurallar bütünüdür.
- Üyeler arasında yaşanacak uyuşmazlıkların çözüleceği uluslararası bir divandır.
- Koruma aracı olarak yalnızca gümrük tarifelerinden yararlanmaktadır.

Uluslararası ticaretin gelişmesi için tarifelerin ve diğer ticari engellerin kademeli olarak azaltmayı hedefleyen GATT'ın, kuruluşundan sonraki elli yıllık dönemde düzenlediği temel konferanslar şunlardır: Cenevre (1947), Ancey (1949), Torquay (1951), Cenevre (1956) ve dört round; Dillon (1960- 61), Kennedy (1964-67), Tokyo (1973-79) ve Uruguay (1986-93). Bretton Woods sisteminin üç önemli kuruluşundan biri olan Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO), faaliyetlerine başlayana kadar GATT'ın yürürlükte kalmasına karar verilmiş ve ITO'nun

¹ Dinçer, Gönül / Çakmak, Umut, "GATS Çerçevesinde "Gerçek Kişilerin Geçici Hareketliliğinin Liberalizasyonu" Üzerine Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Y. 63, S. 4 (2008), s. 137.

² Keskin, Meltem, Uluslararası Bankacılık ve Finans Sistemi, 3. bs., Ankara, Astana Yayınları, 2020, s. 68.

³ Karataş / Vatansver, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 48.

tüzüğü olan Havana Sözleşmesi'nin ticari-politik bölümlerinin uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Fakat ABD Senatosu'nun anlaşmayı onaylamayacağı anlaşıldığından ITO kurulamamıştır⁴.

GATT'ın dayandığı temel ilkeler şu şekilde sıralanabilir⁵:

- En Çok Kayırılan Ülke Kuralı: Bu ilke, üyelerin ticari ortakları arasında ayırım yapılmamasını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile, üye ülkenin diğer bir ülkeye sağladığı kolaylığı tüm üyelere uygulaması zorunluluğudur. Gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticari anlaşmalar, gelişmekte olan ülkeler lehine gümrük vergisinin düşük tutulması veya hiç alınmaması gibi ayrımcı uygulamalar ve Anlaşma'da belirtilen anti-damping ve telafi edici vergiler benzeri uygulamalar bu kuralın istisnalarıdır.

- Fiyat Mekanizmasına Sadakat Kuralı: Dış ticarete piyasa mekanizması her zaman koruyuculuktan daha önemli olarak görülmüştür. Bu kapsamda kota benzeri sert koruma yöntemleri desteklenmemiş ve makul koşullar altında korumanın ve rekabetin beraber sağlanması ilkesi benimsenmiştir.

- Ticaret Savaşına Muhalefet Kuralı: Ülkelerin uluslararası ticarete kullandıkları koruma yöntemleri bazen büyük bir mücadeleye dönüşmekte ve ticaret hacmini düşürerek dünyanın refah düzeyini olumsuz etkilemektedir. GATT, bu konuda üyeler arasında anlaşmazlık olması halinde, katı ticari tedbirler yerine arabuluculuk yöntemi ile dünya ticaretini serbestleştirmeyi ve refah düzeyini arttırmayı ilke olarak benimsemiştir.

- Ticaret Kısıtlamalarını Tedricen Azaltma Kuralı: Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi çalışmaları, GATT çerçevesinde üyelerin hepsi için geçerli olan ve tarife oranlarının düşürülmesini amaçlayan görüşmeler ve bölgesel entegrasyonlarla bölge ülkeleri arasındaki kısıtlamaların kaldırılarak üye olmayan ülkelere yeni kısıtlamaların konulması olmak üzere iki taraflı sürdürülmektedir. GATT üyeleri, uluslararası ekonomik ilişkilerde sorun yaşarsa geçici olmak ve amaç gerçekleştiğinde bırakmak üzere kotalar uygulayabilirler.

GATT üyeleri, yönetimin temelini oluşturmaktadır. GATT temel olarak dört organa sahiptir. Genel Kurul, en üst yetkiye sahip organdır. Kurul'da her üye tek oya sahiptir ve kararlar basit çoğunluk usulüne göre alınmaktadır. Diğer bir organ olan Temsilciler Konseyi

⁴ Özlük, Duygu, "GATT ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Uluslararası Politik Ekonomideki Rolü", Turkish Studies, Y. 13, S. 7 (2018), s. 371.

⁵ Şanlı, Fatma Bahar, "Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar", Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi, Y. 2 (2004), s. 162.

taraflar adına işleri yürütmekte ve bağımsız bir organ gibi çalışmaktadır. Danışma Grubu ise Genel Kurul'a milletlerarası ticaret ile ilgili tavsiyelerde bulunan bir organdır. Bu sayılanlar dışında, birtakım konuların takip ve denetimini gerçekleştiren komiteler ise şu şekildedir: Ticaret Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi, Katılan Ülkeler Komitesi, Tekstil Komitesi, Tarife Ayrıcalıkları Komitesi, Koruma Komitesi, Bütçe ve Finans Yönetimi Komitesi ⁶.

GATT bünyesindeki organların temel görevi, taraflar arasındaki müzakere rauntları kapsamında GATT ilkelerinin uygulanmasıdır. Söz konusu rauntlardan 1947-1994 döneminde sekiz tane gerçekleştirilmiştir. Son yapılan ve Uruguay Raunt olarak adlandırılan raunt ise en önemlisidir. Her bir üye tek bir oya sahip olmasına ve kararların önem derecesine göre basit çoğunluk, üçte iki çoğunluk ya da oy birliği istenmesine rağmen üye ülkenin pazarının büyüklüğü ve işletmelerinin Pazar gücü müzakere gücü üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu durum, ABD ve AB'ye karşı etkili kararların verilemeyeceği anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla kısmen GATT prensipleri ile çelişki ortaya çıkmaktaydı ⁷.

GATT'ın yıllık olarak yaptığı toplantılar 3-4 hafta devam etmekte ve kararlar anlaşma sağlanarak alınmaktadır. Yukarıda belirtilen Temsilciler Konseyi günlük işlerin yürütülmesi amacıyla 1960 yılında kurulmuştur ve senede ortalama dokuz kere toplanmaktadır. Zamanla birtakım yetkilerini devretmesiyle kısmen bağımsız ve yetkili bir özellik kazanmıştır. İlgili ülke uygulamalarının gözlemlenmesi ve sorunların çözümü için pek çok komite kurulmuş ve 1975 yılında Danışma Grubu oluşturularak Genel Kurul'a uluslararası ticaret ile ilgili tavsiyeler vermesi görevi verilmiştir ⁸.

2.2.5. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IMF ve Dünya Bankası küresel ekonominin en önemli üç ayağını oluşturmaktadır. Dünyanın en önemli ekonomik ve siyasi gücüne sahip ABD tarafından, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu kurumların temelleri atılmıştır. IMF, dünya finans piyasalarında istikrar sağlamak ve üyelerin dış ödemeler dengesinde yaşayacakları sorunları çözmeye, Dünya Bankası ise ilk olarak Avrupa ekonomisinin düzeltilmesi sonrasında

⁶ Karaca, Nil, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", Maliye Dergisi, S. 144 (2003), s. 85.

⁷ Kartal, Zeki, "GATT ve Uruguay-Raunt: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Y. 25, S. 2 (2008), s. 181.

⁸ Karataş / Vatansver, "Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar", s. 48.

gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına destek sağlamaya odaklanmıştır. Uluslararası ticaretin düzenlenmesinin ise WTO aracılığıyla yapılmasına karar verilmiştir⁹.

WTO, Uruguay Round müzakereleri sonrasında GATT'ın yerini almış ve 29 farklı çok taraflı hukuki belgeyi/anlaşmayı ve 25 Bakanlar Bildirisini içeren, 15 Nisan 1994'te Fas'ta imzalanan Marakeş Anlaşması ile kurulmuştur ve 1 Ocak 1995 yılında resmi olarak faaliyetlerine başlamıştır.

WTO'nun amaçları Marakeş Anlaşması'nda şu şekilde sıralanmaktadır¹⁰:

- Yaşam standardının yükseltilerek, tam istihdam, sürekli artan gelir dağılımı, talep hacminin artması, üretim ve ticareti geliştirilmesi sürecinde dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda kullanılması, çevrenin korunması ve ülkelerin ihtiyaçlarına yanıt verilmesi,
- Gelişmekte olan ülkelerin ve bunların içerisinde en az gelişmiş olanların küresel ticaretten ihtiyaçları nispetinde pay almalarının sağlanması,
- Söz konusu hedefleri gerçekleştirilmesi için uluslararası ticarete ayrımcılığı ve ticari engelleri ortadan kaldıracak anlaşmaların yapılması,
- GATT ve Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarına uygun entegre olmuş, uygulanabilir ve kalıcı olacak çok taraflı ticaret sisteminin geliştirilmesi,
- Çok Taraflı Ticaret Sistemi ilkelerinin korunması.

WTO'nun organları, Bakanlar Konferansı, Genel Konsey, Konseyler, Komiteler, Sekretarya ve Bütçedir. Her anlaşma için komite ve kurullarda çalışmalar yapılmakta ve hazırlanan taslaklar konseylerde tasarı haline gelerek Genel Konsey'e sunulmakta ve burada karara bağlanmaktadır. Hizmetler Ticareti Konseyi, GATS'ın işlemlerinden sorumludur ve Genel Konsey'e bağlıdır. WTO üyelerinin tümüne açık olan Hizmetler Ticareti Konseyi gerekli durumlarda hizmet ticareti ile ilgili alt birimler oluşturabilmektedir¹¹.

Bakanlar Konferansı, WTO'nun en üst düzey karar organı olup en az yılda iki kez toplanmaktadır. WTO'nun fonksiyonlarını yürütmekle sorumludur ve bu kapsamda gerekli

⁹ Şahinöz, Ahmet, "Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü", https://kisi.deu.edu.tr/utku.utkulu/Ahmet_Sahinoz.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2020)

¹⁰ Karaca, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütüne", s. 88.

¹¹ Kıyan, Zafer / Yüksel, Hakan, "GATS ve Küreselleşen Kamu Hizmetleri: Türkiye ve Telekomünikasyon Örneği", Amme İdaresi Dergisi, Y. 44, S. 1 (2011), s. 27.

çalışmaları gerçekleştirmektedir. GATT Genel Kurulu ile aynı fonksiyonlara sahip olan Bakanlar Konferansı, üyelere herhangi birinden gelen istek üzerine Çok Taraflı Ticaret Anlaşmasının karar almaya ilişkin kurallarına uygun şekilde Anlaşmayla ilgili bir konuda karar verebilmektedir ¹².

Dünya Ticaret Örgütü, ülkelere dayatılan bir yapı değil üyelik esasına dayanmaktadır. Bakanlar Konferansı, WTO'nun asıl karar merci olup ülkeler eşit şekilde temsil edilmektedir. WTO Sekreteryası kural koymaya yetkili değil ancak üyelere idari ve teknik destek sağlam zorundadır. Bu kapsamda WTO kurallar çerçevesinde işleyen bir sistem olmakla birlikte söz konusu kurallar, üyeler tarafından müzakere edilmiş anlaşmalara dayanmaktadır ¹³.

Bakanlar Konferansı'nın toplanmadığı zamanlarda, üyelerin daimi temsilcilerinin oluşturduğu Genel Konsey, onun görevini yerine getirmektedir. Ayrıca Uyuşmazlıkların Çözümü Organı ve Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı görevleri de vardır ¹⁴.

Genel Konsey sorumluluklarını, Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi, Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi olmak üzere üç ana organa devretmiştir. Her anlaşmanın kendisine ait bir denetleme organı olsa da Mal Ticareti Konseyi, mal ticaretine ilişkin anlaşmaların takip edilmesinden ve uygulanmasından sorumlu olmakla birlikte ihtiyaç halinde alt birimlerini kurma yetkisine sahiptir ¹⁵.

WTO, uluslararası ticarete kuralları belirleyen ve bünyesinde kısmen mahkeme olarak değerlendirilebilecek “Anlaşmazlıkların Halli Organı” na sahip çok taraflı ticaret sisteminin merkezinde yer alan bir kuruluştur. Uluslararası ticareti engelleyici faktörleri ortadan kaldırmak, ticari kurallarda şeffaflığı sağlamak, ticari işlemleri kolaylaştırmak ve böylece küresel ticareti arttırmayı hedefleyen WTO, belli dönemlerde yapmış olduğu “Ticaret Müzakere Turları” (rounds) ile bu hedefler doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır. Uruguay Turu sonrasında kabul edilen WTO Anlaşmaları ile izleyen dönemlerde alınan Bakanlar Konferansı Kararları üyeler için halen geçerli olup bu anlaşma ve kararlar kapsamında

¹² Karaca, “GATT'tan Dünya Ticaret Örgütüne”, s. 89.

¹³ Vurdu, Armağan, “Küresel Yönetişim ve Dünya Ticaret Örgütü”, ed. Sait Akman / Şahin Yaman, Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, Ankara, TEPAV, 2008, s. 74.

¹⁴ Arat, Tuğrul / Erten, Rifat, “DTÖ Hukuku ve Türkiye'ye Etkileri”, ed. Sait Akman / Şahin Yaman, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye, Ankara, TEPAV, 2008, s. 362.

¹⁵ Dünya Ticaret Örgütü, https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC (Erişim Tarihi: 19.11.2020)

belirlenen kuralların daha liberal ve etkin olması için 2001 yılında başlayan Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri halen devam etmektedir ¹⁶.

WTO’da her üye tek oya sahiptir, bu yüzden üyeler eşit olarak görülmekte ve Örgüt’ün dörtte üçünü oluşturan az gelişmiş ülkeler için olumlu bir durum yaratmaktadır. Çünkü kararlar, genelde üçte iki çoğunlukla alınmakta ve matematiksel olarak az gelişmiş ülkeler avantajlı olmaktadır. Bu durum ayrıca söz konusu ülkelerin Örgüt’e bağlılığını arttırmaktadır. Ayrıca WTO’ya yayılmış gönüllülük ilkesi de az gelişmiş ülkeler için önemli bir konudur. Buna göre, az gelişmiş ülkeler anlaşma kurallarına istisna getirebilmektedirler. Anlaşma’nın genel ilkeleri ile ilgili değişikliklerde oy birliğine ihtiyaç vardır ¹⁷.

WTO kapsamındaki anlaşmalar genel olarak mallar, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları şeklinde üç kategoriye ayrılmaktadır. Bu anlaşmalarla ilgili çok taraflı anlaşmaların esas hareket noktası GATT’da ifade edilmiştir. GATT, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için çalışmalar yapılmasını ve düzen sağlanmasını amaçlamaktadır. Bunun için ilk olarak hedeflenen; tarife dışı engellerin ya kaldırılması ya da tarifeye dönüştürülmesi, tarifelerin karşılıklı ve kademeli olarak düşürülmesi ve gümrük düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi olmuştur. WTO’nun işlevi, Kuruluş Anlaşması ekindeki anlaşmalara ve bu kapsamdaki hukuki düzenleme araçları ile ilgili konularda üye ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin yönetilerek yönlendirilmesi amacıyla ortak kurumsal bir ortam sağlamaktır ¹⁸.

WTO’nun kurulması ile GATT güncellenmiş ve kurucu bir anlaşma olarak geçerliliğini devam ettirmektedir. WTO’nun kurulması ile GATT aracılığı ile mal ticareti, GATS ile hizmet ticareti ve TRIPS (Trade-Related Intellectual Property Rights-Ticaretle İlişkili Fikri Mülkiyet Hakları) ile de fikri mülkiyet ticareti için hukuki bir çerçeve oluşturulmuştur ¹⁹.

WTO Anlaşmaları, temel anlaşma metni ve ek kararlar, anlayış metinleri ve taahhüt listeleri olmak üzere altmışa yakın metni içerisinde bulunduran karmaşık bir yapıdan oluşmaktadır. WTO Kurucu Anlaşması haricinde tarım ürünleri ticaretine ilişkin konuların detaylandırıldığı WTO Anlaşmaları şunlardır ²⁰:

¹⁶ Dünya Ticaret Örgütü, <http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.11.2020)

¹⁷ Dünya Ticaret Örgütü: Yapısı, İlkeleri ve İşleyişi, <http://hasanenginsener.freeservers.com/dto.htm>, (Erişim Tarihi: 19.11.2020).

¹⁸ Alyanak, Servet, “Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşmasına Genel Bir Bakış ve Bu Anlaşmanın Avrupa Birliği’nde Uygulanması”, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Y. 22, S. 1 (2014), s. 92.

¹⁹ Kıyan / Yüksel, “GATS ve Küreselleşen Kamu Hizmetleri”, s. 27.

²⁰ Dünya Ticaret Örgütü (WTO), [https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20\(TR\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20(TR).pdf) (Erişim Tarihi: 19.11.2020)

- TRIPS-Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Bu Anlaşma'nın amacı, uluslararası ticaretteki engellerin ve düzensizliklerin azaltılması ve fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin yöntem ve tedbirlerin ticarete engel olmasının önlemesidir. Bu doğrultuda, fikri mülkiyet haklarının tanınması, gereken korumanın sağlanması, üye devletlerin ulusal ve başkalarına ait fikri mülkiyet haklarını korumaları amacıyla gereken standartların belirlenmesi gibi konular Anlaşma kapsamında düzenlenmiştir. Üye devletler mevzuatlarını, TRIPS çerçevesinde belirlenen asgari standartlara göre düzenlemek zorundadırlar ²¹.

- GATS-Hizmet Ticareti Genel Anlaşması

Çok taraflı ticaret sistemi, en başından beri sürekli mal ticareti üzerinde yoğunlaşmış ve ticaret müzakerelerinde hizmet ticareti değerlendirmeye alınmamıştır. Ancak Uruguay Round'da ve WTO'nun sonraki çalışmasında değişiklikler olmuştur. Dünyada kentleşmenin yaygınlaşması, tüketici hizmetlerinde ve diğer sektörlerde ara hizmet talebinde artış yaşanması, bilgi kaynaklı hizmetlerin ticaret konusu olması ile uluslararası ticarete hizmet ticaretinin payı artmış ve bu alanın düzenlenmesi ve serbestleştirme sürecine dahil edilmesi için çalışmalar başlamıştır. Hizmet ticaretinin, Uruguay Round'da gündeme alınmasının en önemli nedeni gelişmiş ülkelerin ihracat piyasalarında daha fazla yer almalarını sağlamaya yönelik merkantalist baskılar olmuştur ²².

GATT kapsamında 1986-1994 yıllarında yapılan Uruguay Görüşme Turunda GATT bünyesine alınan ve 1995 yılında resmen uygulanmaya başlanan WTO'ya aktarılan hizmet ticaretini düzenleyen ve ilk çok taraflı anlaşma olan GATS hizmet ticaretinin uzun vadede serbest hale gelmesini, kısa vadede ise hizmet ticaretinde ülkelerin durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Böylece, üye ülkelerin hizmet ticaretinde daha fazla kısıtlayıcı önlemlere başvurmaları engellenecektir ²³.

GATS, uluslararası hizmet ticareti kapsamında değerlendirilen bankacılık, telekomünikasyon, turizm gibi sektörlerle ilişkin genel kuralları belirlemektedir. Bir telekomünikasyon işletmesinin başka ülkede hizmet vermesi ya da yabancı bir bankanın şube

²¹ Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS), <https://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS> (Erişim Tarihi: 19.11.2020).

²² Dinçer / Çakmak, "GATS Çerçevesinde", s. 138.

²³ Hizmet Ticaret Anlaşması (GATS), https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/bde0cf107b3140e_ek.pdf?dergi=D%DDSKORDANS%20DERG%DDSD%DD (Erişim Tarihi: 19.11.2020)

açması bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu gibi yatırımlara dair izinler iç hukukun GATS çerçevesinde belirlediği kurallara göre düzenlenmektedir²⁴.

- GATT-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
 - TBT-Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
 - SPS-Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
 - Tarım Anlaşması

TBT, SPS ve Tarım Anlaşmaları GATT kapsamında yer alan mal ticareti ile ilgili önem arz eden anlaşmalardandır.

WTO, GATT'ın genişletilmiş hali değil, tamamen farklı bir yapıya ve karaktere sahip bir kuruluştur. İkisi arasındaki farklılıklar şu şekildedir²⁵:

- GATT, kurumsal bir yapıya sahip olmayan, 1940 yılında Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kurmayı amaçlayan ve bu doğrultuda birtakım kuralları olan çok taraflı bir anlaşmadır.

- GATT, geçici olarak kurulmuş ve 40 yıl uygulandıktan sonra daimi bir anlaşmaya dönüştürülmek istenmiştir. WTO taahhütleri ise süreklidir.

- GATT kuralları yalnızca mal ticareti için geçerli iken WTO, buna ek olarak hizmetler ticareti ile ticari özelliği olan fikri mülkiyet haklarını da kapsamına almıştır.

- GATT, çok taraflı bir araçken, 1980'lerde birçok yeni anlaşmanın eklenmesi ile selektif bir yapı haline gelmiştir. WTO'yu oluşturan anlaşmaların tamamına yakını çok taraflı ve taahhütler tüm üyeler için geçerlidir.

- WTO, GATT ile kıyaslandığında anlaşmazlıkların çözülmesinde daha hızlı davranan otomatik mekanizmalara sahip olduğu görülmektedir.

WTO Anlaşmaları ile kurulan ve Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması ile garanti altına alınan hukuk sisteminin esasını Ayrımcılık Yapmama İlkesi oluşturmaktadır. Bu İlkenin en önemli iki kuralı ise En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muameledir. Söz konusu bu kuralların

²⁴ Akın, Özlem Canbeldek, "Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 16, S. Özel Sayı (2014), s. 1727.

²⁵ Dünya Ticaret Örgütü, https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

temel WTO Anlaşmalarının tümünde yer alması üyelerin bu ilkeyi ne kadar önemsedğini göstermektedir. Bu iki karar şu şekilde tanımlanmaktadır ²⁶:

- En Çok Kayrılan Ülke İlkesi: Üye ülkelerin hizmet üretimi yapan WTO üyesi ülkeler arasında ayırım yapmamasını ve bir ülkenin hizmet sağlayıcısına verilen haklardan aynı şekilde diğer ülkenin hizmet sunucularının da faydalanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilke esas olarak iki konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öncelikle herhangi bir üyenin, WTO üyesi ülkeler arasında ayırım yapmamasını güvence altına almaktadır. Ayrıca bir üye ülke, üye olmayan bir ülkeye hizmet konusunda ayrıcalık tanıdığı takdirde diğer üye ülkelere de aynısını tanımak zorundadır ²⁷.

- Ulusal Muamele Kuralı: Yerli mal ve hizmetlere uygulanan vergi ve düzenlemelerin ithal mal ve hizmetler için de aynı olması gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, Ulusal Muamele Kuralı çerçevesinde iç piyasadaki vergi ve düzenlemelerin, yerli ve ithal ürünlere aynı düzeyde uygulanarak rekabet şartların eşitlenmesini amaçlanmıştır. Bu durum sadece mal ve hizmetle ilgili vergi ve düzenlemeleri kapsamakta, mal veya hizmete ilişkin olmayan üreticilerden alınan gelir ve kurumlar vergisi gibi vergileri dışarda tutmaktadır. Ayrıca mal ticaretinde alınan gümrük vergisi ve ücretlerle, ithalat ve ihracattaki miktar sınırlamaları gibi tedbirler bu kapsama girmektedir ²⁸.

2.2.6. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine derin bir bağ ile bağlı olduğunun görülmesi ve küresel bir iş birliğine ihtiyaç duyulması sebebiyle 30 Eylül 1961’de faaliyete başlamıştır. OECD, son dönemlerde özellikle gelir dağılımı, sağlığa erişim, çevresel olaylar, refah düzeyi konuları öncelikli olmak üzere dünyada düzenli olarak sorunların belirlenmesi, tartışılması, analizi ve çözülmesi için politikalar geliştirmektedir ²⁹.

Avrupa ülkelerinde özellikle Doğu Avrupa’da sosyalistlerin giderek güçlenmesi ABD’nin menfaatleri için sorun teşkil etmeye başlamıştı. Bu yüzden ABD, Avrupa ülkelerine yardım miktarını belirtmeleri, ekonomik program hazırlamaları ve ticari engelleri indirmeleri

²⁶ Kaya, Talat, “DTÖ Hukuku Uygulamasında Ayrımcılık Yapmama İlkesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 59, S. 2 (2010), s. 187.

²⁷ Kıyan / Yüksel, “GATS ve Küreselleşen Kamu Hizmetleri”, s. 28-29.

²⁸ Kaya, “DTÖ Hukuku”, s. 175.

²⁹ Özer, Nazlı Beril, “Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 8, S. 2 (2017), s. 130.

karşılığında mali yardım teklifinde bulunmuştur. Avrupa ülkeleri tarafından kabul edilen bu öneri sonrasında Marshall Planı dahilinde yardımlar yapılmış ve 1948 yılında Lahey’de yapılan ABD kongresi ile yardımların ulaştırılması için Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kurulmuş, altı ay içerisinde başarılı sonuçlara ulaşılmış ve Avrupa Ödemeler Birliği kurulmuştur. Yaşanan bu gelişmelerle, ekonomik anlamda istikrar sağlamak için ABD, Kanada ve Japonya’nın da katılımıyla Örgüt genişleyerek Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı olarak değişmiştir³⁰.

14 Aralık 1960’ta Paris’te imzalanan “Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development”, OECD’nin kurucu Anlaşmasıdır. Konvansiyonun giriş kısmı “bireysel özgürlükleri koruyarak genel refah düzeyini arttırmak olan BM amaçlarına ulaşmanın ekonomik güç ve refah düzeyini yükseltmekten geçtiği inancıyla” şeklinde bir cümle ile başlamaktadır. Konvansiyonun 1. Maddesinde Örgütün amaçları şu şekilde sıralanmaktadır³¹:

- Mali istikrarın korunarak, en yüksek sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdamın sağlanması, üye ülkelerin yaşam standardının yükseltilerek dünya ekonomisinin gelişmesi,
- Üye ve üye olmayan ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanması,
- Uluslararası yükümlülükler doğrultusunda çok taraflı dünya ticaretinin geliştirilmesi için ayırım yapılmaksızın katkı sağlayacak uygulamalar geliştirilmesi.

OECD’nin en üst karar organı olan Konsey, tüm siyasi ve idari kararlarda en üst düzeyde yetkiye sahiptir ve ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada Konsey’in devamlı üyeleridir. Kalan 7 üye ise bu ülkeler dışında kalan ülkelere seçilmektedir. Konsey’in başkanlığını Genel Sekreter yapmaktadır (Eryiğit & Sarıca, 2018, s. 64-65). Üye ülkelere birer temsilci ile Avrupa Komisyonu temsilcilerinin yer aldığı Konsey, örgütün karar alma işlevini yerine getirir. Daimi temsilciler ile düzenli olarak toplanan Konsey kararlarını uzlaşma ile almaktadır. Yılda bir kere yapılan bu görüşmeler, önem arz eden konuların görüşülmesi ve önceliklerin belirlenmesi için Bakanlar düzeyinde gerçekleştirilmektedir³².

³⁰ Kırac, Selda / İlhan, Buket, “Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar”, Milli Eğitim Dergisi, S. 188 (2010), s. 192.

³¹ İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-oecd_tr.mfa (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

³² Bayraktar, Aynur, “Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation For Economic Cooperation and Development - OECD) ve Çevre”, Biyoloji Bilimleri ve Araştırma Dergisi, Y. 3, S. 2 (2010), s. 6.

OECD'nin genel faaliyetlerini Genel Sekreter yürütmektedir. OECD bünyesinde faaliyette bulunan Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC), gelişmekte olan ülkelere yardım sağlamaktadır. Öncelikle enerji sorunu, çevre kirliliği, sermaye hareketleri, dünya para sistemi, ticaretin serbestleştirilmesi, sanayi, bilim, eğitim, iş gücü ve istihdam konularında çalışmalar yapılması ve ortak politikalar belirlemesi amacıyla pek çok komite kurulmuştur³³.

Daimi Komiteler (İcra Komitesi, Bütçe Komitesi ve Dış İlişkiler Komitesi) ve Teknik Komiteler ise OECD'nin temel organlarıdır. İcra Komitesi ise en önemli Daimi Komitedir. İcra Komitesi, Konsey'in alacağı kararların ve önerilerin hazırlanmasına destek olmakta, stratejik konular ve önceliklerle ilgili Konsey'e tavsiye vermekte ve Bakanlar düzeyinde yapılacak toplantıların hazırlıklarını ve kontrolünü gerçekleştirmektedir. Teknik Komiteler ise Ekonomi ve Mali Konular, Ticaret, Kalkınma, Bilim, Sanayi ve Teknoloji, İstihdam, Sağlık, Göç ve Turizm, Eğitim, Çevre konularında çalışma ve alt grupları şeklinde faaliyette bulunmaktadır³⁴.

OECD'nin bütçesini, üye ülkelerin ekonomik güçleri oranında yapmış oldukları katkılar oluşturmaktadır. Karşılaştırılabilir istatistikler yapan, ekonomik ve sosyal verileri toplayan bir örgüt olan OECD, yaşanan ekonomik gelişmelerin analizini yapmakta ve tahminler yürütmektedir. Ayrıca sosyal değişimler ile ticaret, tarım, teknoloji, vergilendirme konularında yaşanan gelişmeler üzerinde çalışmaktadır. Her sene 200'den fazla alanda yayınlar yapan bu kurum ekonomi ve kamu politikaları konularında ne çok yayın yapan örgüttür³⁵

OECD üyeleri veya üye olmak isteyen ülkeler, sosyo-politik ve ekonomik hayatta, aşağıda belirtilen üç ilkeyi temel değerler olarak görmektedirler. Bu ilkeler OECD'nin amaçlarını gerçekleştirmesini kolaylaştırmaktadır. OECD, üye ülkelerde bu ilkelere bağlılığı arttırmaya ve üye olmayan ülkelerin de ilkeleri öğrenmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Bunlar³⁶:

- Demokrasi,
- İnsan haklarına ve hürriyetine bağlılık,
- Açık Pazar doğrultusunda istikrarlı gelişmedir.

³³ Karataş / Vatanserver, "Uluslararası Ekonomik...", s. 51.

³⁴ OECD'nin Çalışma ve Karar Mekanizmaları, <http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/355225> (Erişim Tarihi:20.11.2020).

³⁵ Turgut, Gönül, "OECD'nin Türkiye'de Düzenleyici Reformlarındaki İşlevi", Kamu Yönetimi Çalışmaları, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2010, s.31.

³⁶ Arslan, Metin, "Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar", <http://birecik.harran.edu.tr/assets/uploads/sites/21/files/uluslararasi-ekonomik-kuruluslar-2019-21022019.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2020), s. 76.

OECD, üyesi olmayan ülkelerle ve sivil toplum örgütleri ile güçlü ilişkiler kurmakta ve bu durum günümüzde en çok ilgilendiği konular arasında yer almaktadır. Örgüt, iş dünyası, çalışanlar, siyasiler olmak üzere sivil toplum kapsamına giren tüm unsurları ve kurulacak ilişkileri çok önemsemektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları ile çevre, kurumsal yönetim, yolsuzlukla mücadele, kalkınma, tarım gibi birçok alanda iletişim ve danışma ilişkilerini daha da arttırmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan Uluslararası Çalışma örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi çeşitli Birleşmiş Milletler organıyla diyalog halindedir ³⁷.

2.2.7. Milletlerarası Ticaret Odası (ICC)

1919'da Paris'te kurulan Milletlerarası Ticaret Odası (Chambre de commerce Internationale-ICC), giderek artan bir yoğunlukla hizmet vermeye devam etmektedir. Organizasyon içerisinde yer alan Milletlerarası Tahkim Divanı ise 19 Ocak 1923'te ICC'den bağımsız olarak faaliyetlerine başlamıştır. Bu iki teşkilat kuruldukları günden itibaren dünya ticaretinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmek için çalışmaktadır ³⁸.

ICC, ulusal ya da yerel düzeydeki işletmelerin, uluslararası arenada faaliyette bulunan şirketler ya da farklı tüzel kişiliklerin ve bunlar gibi yapıların menfaatlerini gözeten örgütlerin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu bir kuruluştur. Bir ülkenin ekonomik sektörlerinin temsilcisi konumundaki kişi ve kuruluşlar ICC'nin en üst yetkiye sahip organı olan Dünya Konseyi'nin de onaylamasıyla ICC ile imzalayacakları bir Şart sonrasında kendi ülkelerinde Milli Komite ve Gruplar oluşturabilirler. Söz konusu bu komite ve örgütler, ülkeleri ile ICC arasında birliktelik sağlamakta ve Dünya Konseyi'ne katılacak temsilciler kurulunu belirlemektedirler. Milli Komite veya Grubu olamayan örgüt ya da kuruluşlar Yönetim Kurulu'nun önerisiyle doğrudan üye kabul edilmektedirler ³⁹.

ICC, üç temel organa sahiptir. Bunlar ⁴⁰:

- Yönetim Kurulu: ICC'nin politika, strateji ve eylem planlarını geliştirmek ve uygulamakla yükümlüdür ve örgütün finansal işlerinin denetimini yapar.

³⁷ Bayraktar, "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma", s. 7.

³⁸ http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8ee71793b9fef14_ek.pdf?tipi=79&turu=X&sube=3 (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

³⁹ Bican, Buğrahan, "Milletlerarası Ticaret Odası Tahkimi, Görev Belgesi ve Usulü", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 19 (2015), s. 3.

⁴⁰ ICC Yapısı ve İşleyişi, <https://icc.tobb.org.tr/iccm-yapi.php> (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

- Başkanlık ve Genel Sekreterlik: Başkan ve Genel Sekreteri, Dünya Konseyi İki yıllığına seçmektedir. Ayrıca Başkanlık görevini en son yapan kişi de onursal başkan olarak görev almaktadır. Genel Sekreter, Uluslararası Sekretarya ve Milli Komitelerle birlikte çalışarak ICC'nin çalışma programını yürütmektedir.

- Dünya Konseyi: ICC'nin en üst yönetim organıdır.

Uluslararası Ticaret Odası, Komisyonları aracılığıyla iş dünyasında önemli konularla ilgili raporlar hazırlamakta ve bunları ilgili ülke ya da uluslararası kurumlar göndermektedir. Ticari açıdan yol gösteri olan ICC, WTO ile iletişim kurarak fikirlerini paylaşmaktadır. ICC, WTO, Birleşmiş Milletler, G-7, UNCTAD gibi örgütlerle iletişim kurmakta ve ticari konularda fikir alışverişi yapmaktadır ⁴¹.

ICC, uluslararası ticari ilişkilerde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde, uzun yıllar boyunca ilgilendiği davalar ve zengin içtihadı sebebiyle önemli bir yere sahiptir. Sözleşmede olabilecek bir uyuşmazlığın çözümü için taraflar, yapmış oldukları sözleşmeye Milletlerarası Tahkim Divanı'na götürüleceğine ilişkin tahkim şartı ekleyerek sorunun çözüm yolunu belirlemektedirler. Uluslararası ticaret sözleşmelerindeki hükümlerin uygulanması ile ilgili anlaşmazlık ortaya çıktığında, uzlaşma tercih edilen çözüm yöntemlerindedir. Bunun için ICC, bu uyuşmazlıkların çözümü için "Uzlaşma Kuralları" ortaya çıkarmıştır ⁴².

Tahkim Divanı, bir başkan, bir başkan yardımcısı ve farklı ülkelerden eli üyeden oluşmaktadır. ICC Konseyi Divan Başkanını seçmekte ve başkan yardımcısını atamaktadır. Divan üyeleri ise ICC Ulusal Komitesi'nin tavsiyesi ile atanmaktadır. Divan'da, otuzdan fazla kişinin çalıştığı, bir genel sekreter ve bir yardımcısı ile günlük işleri yapmak üzere danışmanların olduğu daimi bir sekreterlik mevcuttur ⁴³.

ICC tarafından uluslararası ticari ve ekonomik uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözülmesi için kurulan Milletlerarası Tahkim Divanı, anlaşmazlıkları doğrudan çözen bir hakem mahkemesi değildir. Tahkim kuralları ile tarafların ya da mahkemenin belirlenmesine göre dünyanın neresinde olduğuna bakılmaksızın tahkim şeklini düzenlemektedir. Taraflar ya

⁴¹ ICC Nedir Uluslararası Ticaret Odası Ne İş Yapar?, <https://finanstaksi.com/icc-nedir-uluslararası-ticaret-odasi-ne-is-yapar/> (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

⁴² Karadağ, Tuğba, "Uluslararası Tahkim ve Milletlerarası Ticaret Odası", <https://www.lawtudent.com/makale/uluslararası-tahkim-ve-milletlerarası-ticaret-odasi-icc/> (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

⁴³ Emek, Uğur, "Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü", İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Daire Başkanlığı, 1999, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Uluslararası_Ticarete_Tahkim_Prose%C3%BCr%C3%BCe%2%80%8b.pdf (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

da yetkilendirdikleri Divan, hakem heyetini oluşturmaktadır. ICC’de tahkim usulü, tahkim talebinin sunulması, hakem seçimi, dosyanın sekretarya tarafından hakeme devri, görev belgesinin düzenlenmesi, esastan inceleme olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Görev belgesi düzenlendikten sonra altı ay içinde (bu süre uzatılabilir) Divan’a karar tasarısı sunulmaktadır. Tarafların eğer seçmiş olduğu bir hukuk varsa o çerçevede davanın esası çözülür eğer yoksa hakemler uygun gördükleri bir hukuk kapsamında çözüme giderler. Karar sürecinin son aşamasında Tahkim Divanı, hakemlerin karar taslağını inceler ve özgürlüklerini etkilemeden, şekli değişiklik için hakemleri belli noktalarda uyarabilir ve tavsiye verebilir. Divan’ın onayladığı ve hakemlerin imzaladığı karar, sekretaryanın masrafları tahsil etmesi sonrasında taraflara bildirilir. ICC tahkim kurallarının tercih edilmesi, tarafları karara uymak zorunda bırakır ve temyiz, itiraz yolundan vazgeçmiş sayılırlar ⁴⁴.

⁴⁴ Sayın, Uğur, “Milletlerarası Ticari Tahkim Kuruluşları”, <https://www.avekon.org/papers/808.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2020), s. 889-888.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL EKONOMİK KURULUŞLAR

3.1. Bölgesel Düzeyli Ekonomik Kuruluşlar

II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik gelişmelere bakıldığında, dünya ekonomisi üzerinde iki gelişmenin önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerden ilki, tüm dünyaya hızla yayılan küreselleşme ikincisi ise bazı ülkelerin aralarında ekonomik serbestleştirme sağlayan bölgesel entegrasyonlardır. Bölgesel entegrasyonların geçmişi, 19. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'nin başarılı olması ile 1960'lardan itibaren benzer oluşumların kurulması anlayışı dünyaya yayılmıştır. Ekonomik anlamda bölgesel entegrasyonlar günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmez bir sistem olmaya başlamıştır ¹.

Ülkeler, üretim kapasitelerini ve verimliliklerini arttırarak yaşam kalitesini yükseltmek, bölge dışında oluşan bloklarla rekabet edebilmek ve çıkar çatışmalarını önlemek için ekonomik entegrasyonlara yönelmektedirler. Entegrasyonlar öncelikle üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesini sonrasında ise bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı, küresel düzeyde yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmelerde söz sahibi olarak sorunların çözümünde yer almayı amaçlamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan entegrasyonlar, 1960'larda hızlanmıştır. Fakat 1980 sonrasında, ülke ekonomilerinin büyümesi, yaşanan gelişmeler ve artan rekabet entegrasyonların dünya ticareti üzerinde etkisini daha belirgin hale getirmiştir. Ekonomik küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan bölgesel ekonomik entegrasyonların yaygınlaşmasının sebebi, ülkelerin yoğunlaşan rekabet şartlarıyla birlikte mücadele etme ve Pazar paylarını arttırma istekleridir ².

Tüm dünya küreselleşmenin etkisi altındayken diğer taraftan küreselleşmenin tam tersi gibi gözüken bölgesel entegrasyonlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bazı ülkeler ekonomik alan başta olmak üzere çeşitli alanlarda işbirliğine yönelmişlerdir. Ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonlar giderek önemli hale gelmeye başlamıştır. Günümüzde, Avrupa'da Avrupa Birliği (AB), Amerika'da Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya'da ise Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) olmak üzere üç kıtada pek çok bölgesel ticari bloklar

¹ Çeştepe, Hamza / Mıstaçoğlu, Tuba, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: Asean ve Mercosur Örneği", Yönetim ve Ekonomi, Y. 17, S. 2 (2010), s. 93-94.

² Şanlı, Bahar, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Y. 22, S. 1 (2008), s. 15.

oluşmuş durumdadır. Küreselleşme ile ticari sınırlar yok olurken bölgeselleşme ile de ekonomik bütünleşme çalışmaları ortaya çıkmaktadır³.

Bölgesel entegrasyonlar, üye ülkeleri ve üçüncü ülkeleri ekonomi ve dış ticaret konusunda önemli düzeyde etkilemektedir. Ticaretin serbestleşmesi ile bölge içerisinde ticari faaliyetlerde artış beklenmektedir. Diğer taraftan entegrasyon dışında kalan ülkelere yapılan ithalat da azalmaktadır. Uzun vadede ise ekonomik anlamda ortaya çıkacak köklü değişikliklerle beraber üyelerin üçüncü ülkelerle ticareti artacaktır⁴.

Ekonomik entegrasyonların başarılı olabilmesi için üye ülkelerin bazı kriterlere uyması gerekmektedir. Entegrasyonların hepsi başarılı sonuçlar elde edemeyebilir. Başarılı olarak değerlendirilen girişimlerin gerekli koşulları sağladıkları gözlemlenmiştir. Söz konusu koşullar şunlardır⁵.

- Üye ülkelerin benzer gelişmişlik düzeyinde olması,
- Ekonomik yapı ve sistemin benzer olması,
- Tarih, sosyo-kültürel, dini yakınlığın olması,
- Coğrafi olarak yakınlık olması,
- Üye ülkelerin ekonomik özelliklerinin tamamlayıcı ya da rakip olma özelliğinin olması.

Ekonomik entegrasyonların kurulmasının birçok sebebi vardır. Ancak ülkelerin resmi olarak kabul ettikleri; yerli ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi, daha geniş piyasalara açılarak rekabet gücünün artırılması, ülke dışındaki teknoloji ve yatırımlara erişilmesi olarak sıralanmaktadır. Bu amaçlar kapsamında bakıldığında, ekonomik entegrasyonlar küreselleşmeyi arttıran bir güç olarak ifade edilebilir. 1834 yılında Alman Devletlerinin oluşturduğu Zollverein Gümrük Birliği dünyada ekonomik anlamda ilk entegrasyon olarak kabul edilmektedir. İlerleyen süreçlerde ABD ve Avrupa’da bunun gibi dar kapsamlı oluşumlar ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan WTO, ekonomik entegrasyonların artmasını yol açmıştır. Günümüzde pek çok ekonomik entegrasyon bulunmasına rağmen bunları temel olarak üç grupta toplamak mümkündür. İlk olarak, Batı Avrupa’dan başlayıp tüm

³ Devlet Planlama Teşkilatı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s. 4.

⁴ Sandıklı, Atilla / Güllü, İlhan, “Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Güney Asya ve Pasifik Bölgesi”, Stratejik Öngörü Dergisi, Y. 2, S. 4 (2005), s. 88.

⁵ Genç, Sema Yılmaz / Ekiz, Ramazan, “Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyon Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış”, International Congress of Management Economy and Policy, İstanbul, 2016, s. 2360.

Avrupa'yı içine alan AB, bu entegrasyonların en önemlisi konumundadır. İkincisi Asya-Pasifik'te etkili olan kapsamı ABD'den Çin ve Rusya'ya kadar olan APEC, sonuncusu ise Kuzey Amerika'ya hakim olan NAFTA'dır. Sayılan bu entegrasyonların ortak noktası, gelişmiş ülkelerin kurmuş olması ya da liderliğini yapıyor olmasıdır ⁶.

Ekonomik entegrasyonların tümü, ticareti engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılmasını, ülkelerarası faktörlerin serbest dolaşımını, ekonomi politikalarının uluslararası ilişkileri geliştirmesi için uyumlaştırılmasını ve bunların bir araya getirilmesini kapsamaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonlardan beklentileri farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler sanayileşmeye başlamak için, gelişmiş ülkeler ise mevcut sanayileşmenin daha da hızlanmasını sağlamak için entegrasyonlara yönelmektedirler. Buna göre gelişmemiş ülkeler entegrasyonlardan zararlı çıkabilirler ⁷.

3.1.1. Avrupa Birliği (AB)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupalı devlet adamları bölgede kalıcı barışın sağlanması için çalışmalarını hızlandırmışlar. Bu doğrultuda Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Jean Monet'in tasarısından yola çıkarak, 9 Mayıs 1950'de, Avrupa ülkelerinin kömür ve çelik üretimini uluslar üstü bir yapıya devretme önerisinde bulundu. Schuman Planı, Avrupa'da barışın sağlanmasının, Fransa ve Almanya arasında uzun yıllardır devam eden mücadelenin sona ermesi ile mümkün olduğunu belirtmektedir. Bunun için de oluşturulması öngörülen yapının kontrolünde kömür ve çelik üretiminin yapılması ve söz konusu örgüte katılımın bütün Avrupa ülkelerine açık olması gerekmektedir ⁸.

1952 yılında Fransa'nın öncülük ettiği, Almanya, İtalya ve BENELUX (Lüksemburg, Hollanda ve Belçika) ülkeleri bir araya gelerek o dönem kalkınmada stratejik öneme sahip iki ürün kömür ve çelik sanayilerinin birleştirilmesini uygun görerek "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)" nu kurmuşlardır. Aynı yılın sonunda kömür ve çelik üzerindeki tüm ithal vergileri ve kotalar üyeler arasında kaldırılarak yaratıcı yatırımlar teşvik edilmiş ve rekabet koşulları geçerli olmaya başlamıştır. 1958 yılında ise kömür ve çelik alanında Topluluk dışındaki ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesine geçilmiş ve söz konusu endüstride gümrük birliği oluşmuştur. Kısa bir sürede kömür ve çelik üretimi ile ticareti üyeler arasında oldukça

⁶ Savrul, Burcu Kılınç / Özel, Hasan Alp, "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Entegrasyonların Başarı Koşulları", Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Y. 3, S. 2 (2014), s. 45-46.

⁷ Aydoğuş, İsmail, "Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Türkiye Açısından Önemi: İspanya ve Meksika Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 7, S. 2 (2005), s. 2.

⁸ Tepeli, Ersin; Aydın, Ahmet Hamdi, "Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Y. 5, S. 1 (2015), s. 32.

artmış ve ekonomik alanda elde edilen bu başarı, 1956'da siyasi ve askeri alanda Avrupa Siyasi Topluluğu ve Avrupa Savunma Topluluğu gibi iki örgüt kurma fikrini AB'nin gündemine getirmiştir. Ancak bu konuda herhangi bir gelişme kaydedilmemiş ve sonuçsuz kalmıştır⁹.

AB'nin oluşmasına yol açan AKÇT'nin kurucu antlaşması, 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiş ve elli yıl geçerlilik süresi öngörülmüş ve 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir.

1952 yılında enerji kaynakları ile atomun barışçıl amaçlar için kullanılmasını sağlamak üzere çalışmalar yapılması teklifinde bulunulmuş ve AKÇT'nin kurucusu olan altı devlet, 1955 ve 1956 yıllarında toplanarak ortak pazar kurmuşlar, gümrükleri kaldırmışlar ve nükleer enerjinin denetimi için gereken düzenlemelerin yapılmasına karar vermişlerdir. 25 Mart 1957 tarihinde yapılan Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. Anlaşma 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe girmiş ve AET'nin merkezi Brüksel olarak belirlenmiştir (Akçay, Argun, & Akman, 2011, s. 121).

AET'nin ilk amacı, üyelerin birbirine uyguladığı gümrüklerin kademeli olarak kaldırılması ve gümrük birliği oluşturulması olarak belirlenmiştir. Ayrıca "Dört Özgürlük" olarak ifade edilen, işgücünün, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanacağı ortak pazar kurulması hedeflenmiştir. Öngörülen asıl ve en önemli hedef ise ekonomik anlamda kurulacak bir entegrasyonun toplumsal refahı arttıracığı ve zamanla Avrupa kurumlarının meşruiyeti artarak sosyal ve siyasi bütünleşme ortamı oluşacağıdır (Denk, 2016, s. 66).

1965 yılında yapılan Füzyon Anlaşması ile AKÇT, AET ve EURATOM birleştirilerek bunlar için tek Konsey, tek Komisyon oluşturulmuş ve bu yeni oluşum Avrupa Toplulukları olarak isimlendirilmiştir. Sosyoekonomik gelişmeyi sağlayan ve güçlendiren aşağıda belirtilen üç temel ilke benimsenmiştir (Kıraç & İlhan , 2010, s. 194):

- Rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi.
- Kamu maliyesinin sağlıklı yönetimi.
- İkame etme ilkesi.

Avrupa Birliği'nde değişimlere yol açan antlaşmalarından biri de Tek Avrupa Senedi'dir. 1973 ve 1982 yıllarında yaşanan petrol krizleri ve ekonomik krizlerin yarattığı

⁹ Gül, Abdullah, "Uluslararası İktisadi İşbirliği Hareketleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Y. 0, S. 32 (1983), s. 177.

ortamı düzeltmek üzere “Beyaz Kitap” olarak adlandırılan bir çözüm önerisi ortaya çıkmıştır. Roma Antlaşması’nın 236. Maddesi doğrultusunda Topluluk antlaşma taslağında bazı değişikliklere gitmiş ve yeni taslak 17 Şubat 1986’da Lüksemburg Zirvesi’nde Tek Senet olarak kabul edilmiştir. Hem Roma Antlaşması’nda değişiklikler yapması hem de üyeler arasındaki dış ticarete ilişkin politikaların ortak şekilde belirlenip uygulanması sebebiyle Tek Senet adını almıştır. Avrupa Tek Senedi 1986 üyeler tarafından imzalanmış ve 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe girmiştir ¹⁰.

Avrupa Tek Senedinin en önemli amacı, üyeler arasındaki işbirliğini yakınlaştırmak ve Ortak Pazar hedefini gerçekleştirmektir. Avrupa Tek Senedi ile alınan kararlar genel olarak şu şekildedir ¹¹.

- Aralık 1992’ye kadar iç pazar tamamlanmış olacak ve mal, hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımı için fiziki, teknik ve mali engeller ortadan kaldırılacaktır.

- Önceleri Ortak Pazar konularında oybirliği ile alınan kararlar bundan böyle nitelikli çoğunluk ile alınacaktır.

- AP, yasama yetkisini Konsey ile paylaşacaktır.

- Avrupa Siyasi İşbirliği resmiyet kazanmıştır ve buna göre üyeler dış politika ve güvenlik politikalarında işbirliği taahhüdünde bulunmaktadırlar.

Berlin Duvarı’nın yıkılması ile 3 Kasım 1990 tarihinde ikiye bölünen Almanya’nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet kontrolünden çıkarak demokratik bir yapıya kavuşmaları, Aralık 1991’de SSCB’nin dağılması ile Avrupa’nın siyasi yapısı tamamen değişmiştir. Üyeler ilişkilerini güçlendirmek amacıyla, 9-10 Aralık 1991’de Maastricht’te yapılan Avrupa Birliği Zirvesi’nde temel özellikleri kararlaştırılan yeni bir anlaşma için görüşmelere başlamışlardır. Maastricht Antlaşması ya da Avrupa Birliği Antlaşması 1 Kasım 1993’te yürürlüğe girmiş ve Anlaşma kapsamında 1999 yılına kadar parasal birliğin gerçekleştirilmesine, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına, ortak dış ve güvenlik politikalarının belirlenmesine ve adalet ile içişleri konusunda işbirliğinin sağlanmasına karar verilmiştir ¹².

¹⁰ Akçay, Ekrem Yaşar / Argun, Çiğdem / Akman, Elvettin, “AB’nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Y. 3, S. 4 (2011), s. 122.

¹¹ Alganer, Yalçın / Çetin, Müzeyyen Özlem, “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Y. 23, S. 2 (2007), s. 359.

¹² Avrupa Birliği’nin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105> (Erişim Tarihi:22. 11.2020)

Günümüzde dünyanın bölgesel düzeydeki en önemli ekonomik entegrasyonu olan AB, kuruluşundan itibaren altı genişleme süreci sonrasında 27 üye ulaşmıştır. AB'nin zamanla sergilediği başarılı performans sonucunda elde ettiği ekonomik güç, örgütün diğer ülkeler için cazip hale gelmesini sağlamıştır. Üyelik başvurularını artması, AB'yi genişleme konusunda farklı stratejilere yönlendirmiş ve başlangıçta belirtilen katılım şartlarına ilaveler yapılmasını gerektirmiştir. Birlik kurulduğunda AB'ye tam üyelik için Roma Antlaşması'nın 237. Maddesi kapsamında yalnızca Avrupa devleti olma şartı istenirken, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik için başvuruda bulunması, gereken koşulların detaylandırılması gerektiğini göstermiştir. Bu kapsamda, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nın 49. Maddesinde üyelik şartları daha ayrıntılı hale getirilmiştir ¹³.

Avrupa Topluluklarının elde ettiği başarılar diğer ülkelerin de zamanla Topluluğa girmek istemelerine yol açmıştır. Bu kapsamda ilk genişleme dalgası ile 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 1981'deki ikinci genişleme dalgası ile Yunanistan, 1986'da üçüncü genişleme dalgasıyla İspanya ve Portekiz, 1995'de dördüncü genişleme dalgası ile Avusturya, İsveç ve Finlandiya, 2004 yılındaki beşinci genişleme dalgası ile Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Malta ve Slovakya, 2007'deki altıncı gelişme dalgası ile Bulgaristan ve Romanya ve son olarak 2013 yılındaki son genişleme ile Hırvatistan Birlik üyesi olmuştur ¹⁴.

AB'nin genişlemesi sonrasında ortaya çıkan sorunlara çözümler sunmak amacıyla, 13 Aralık 2007'de AB üyelerinin devlet ve hükümet başkanlarının imzalamış olduğu ve 1 Aralık 2009'da uygulanmaya başlanan Lizbon Anlaşması, Maastricht, Amsterdam ve Avrupa Birliği Anlaşmaları gibi yeni olmayıp, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma üzerinde değişiklikler yapan hükümler getirmiştir. Avrupa Birliği Reform Anlaşması şeklinde de ifade edilen bu Anlaşma ile Avrupa Birliği Anayasası'nda öngörülen üç sütunlu yapı tek çatıda birleştirilerek "Topluluk" ifadesi yerine "Avrupa Birliği" şeklinde tek bir kurumsal yapı ortaya konulmuştur ¹⁵.

Lizbon Anlaşması'nın başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir ¹⁶:

¹³ Akçay, Belgin, "Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye", Maliye Dergisi, S. 155 (2008), s. 12-13.

¹⁴ Ağır, Osman / Ağır, Ömer, "Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 21, S. 1 (2017), s. 108.

¹⁵ Güneş, Ahmet Mithat, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 12, S. 1-2 (2008), s. 740.

¹⁶ Alpdündar, Kenan, "Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Ekonomik ve Parasal Birliğin Geleceği", ed. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Ana Bilim Dalı 25. Yıl Armağanı, (2017), s. 77.

- AB'nin tek tüzel kişilik olduğu kabul edilmiştir ve üye ülkelerde hak ve fiil hakkı edinmiştir.

- Ulus üstü vurgusu yapılmıştır.

- AB'nin hedefleri ve değerleri net bir şekilde ortaya konulmuş, üyelik şartları olarak benimsenen insan hakları, çoğulculuk, adalet, dayanışma, cinsiyet eşitliği gibi konularda farklı tutum sergilenmesinin hukuki sonuçlara yol açacağı belirtilmiştir.

- AB ve üyelerin yetkileri ve sınırları netleştirilmiştir.

- Güçlendirilmiş İşbirliği Mekanizması daha etkin hale getirilmeye çalışılmıştır.

-Yasama ve yasama harici faaliyetler ayrıştırılmış ve bu kapsamda karar alma şekillerinde değişiklikler yapılmıştır.

-İşbirliği usulü kaldırılmış, olağan yasama usulü olarak ortak karar alma usulü benimsenmiştir.

- Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapma yöntemleri düzenlenmiş ve AB'den çıkma hakkında hükümler konulmuştur.

AB, Avrupa vatandaşlarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olarak ilişkilerinin gelişmesini öngören ve kıta ülkelerinin bir araya gelmesi ile oluşan uluslar üstü bir oluşumdur. Birlik devletler arasında yapılan uluslararası anlaşmalarla kurulmuştur ve bu anlaşmalar kapsamında belli konularda karar alma ve düzenleme yapma yetkisi devletlerden AB'ye devredilmiştir. Böylece, üye devletleri ve vatandaşlarını aynı anda, aynı şekil ve düzeyde bağlayan benzeri olmayan bir hukuk sistemi kurulmuştur. Ayrıca kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin Birlik içerisinde serbest dolaşımını sağlamak üzere iç Pazar kurulmuştur¹⁷.

AB Antlaşması'nın 13. maddesinde sayılan AB Kurumları şu şekildedir¹⁸:

- Avrupa Parlamentosu: Doğrudan halk tarafından beş yılda bir yapılan seçimler sonucu oluşan bir organdır. Parlamento ile Konsey yasama yetkisini paylaşmaktadır. Üyeleri etkileyecek düzenlemeler, kural olarak Parlamento ve Konseyin birlikte onaylaması ile kabul edilmektedir. Dış politika gibi bazı konularda Parlamento'nu görüşleri bağlayıcı değildir.

¹⁷ Tepeli / Aydın, "Avrupa Birliği ve Türkiye", s. 31

¹⁸ Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı, <https://abgm.adalet.gov.tr/avrupabirligi/kurumsalyapi.html> (Erişim Tarihi: 22.11. 2020).

Konsey ile birlikte AB bütçesini yapmakta ve diğer AB kurumları üzerinde siyasi denetim yetkisine sahiptir¹⁹.

Lizbon Antlaşması ile doğrudan halk tarafından seçilen Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırılmıştır. Uluslararası antlaşmalar, AB bütçesi ve mevzuatı konularında daha çok söz hakkı verilen Parlamento, kanun metni oluşturulurken Konsey ile beraber yürüttüğü ortak karar prosedürüne daha fazla alan tanınmıştır. Dolayısıyla AB'nin olağan yasama usulü olan ortak karar alma usulünün kapsamının arttırılması ve karar sürecinde Parlamento ile AB Konseyi'nin söz haklarının eşit olması AB'nin demokratik yapısının güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Buna ek olarak, Antlaşma, Avrupa Komisyonu'nun hazırlamış olduğu kanun tasarıları ile ilgili ülke parlamentolarının söz hakkını arttırması sonucunda, alt kesimden gelen demokratik taleplerin yetkililere ulaşmasında etkinliği arttırmayı ve böylece AB'nin halktan kopuk olduğuna dair algıların oluşmasının engellenmeyi amaçlamıştır²⁰.

- Avrupa Komisyonu: Komisyon, AB'nin menfaatlerini gözetmek ve desteklemekle görevli olup hükümetlerden bağımsızdır. Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e yeni AB yasaları için tasarılar sunmaktadır. AB'nin Yürütme fonksiyonunu yerine getirmektedir. AB müktesebatını, Parlamento ve Konsey'in hazırlamış olduğu bütçe ve programları uygulamaktadır²¹.

Komisyon, AB'nin temel organlarından olup merkezi Brüksel'dedir ve çalışmalarını bağımsız bir hükümet gibi yapmaktadır. Dolayısıyla Komisyon, AB'nin Hükümeti şeklinde ifade edilebilir. AB'nin menfaatlerini korumakla görevli olan Komisyon, Birliğin adeta kalbi konumundadır. Komisyon çeşitli yönleriyle benzerlerinden ayrılmaktadır. Örneğin yürütme organı olarak görülmesine rağmen, ülke hükümetlerine göre yetkisi daha azdır. Uluslar üstü ve hükümetler arası bir yapısı olduğundan melez bir sistem olduğu söylenebilir. Ortak pazarın işleyişinden, finansal faaliyetlerden sorumludur ve bu görev kapsamında gerekli bilgileri alma ve inceleme yapma hakkına sahiptir. Komisyon, AB Hukuku'nun uygulanmasını denetlemekte, Konsey kararlarının yürütmesini gerçekleştirmekte ve Konsey tarafından verilen görevleri yapmaktadır. AB'nin temsilcisi olan Komisyon, uluslararası anlaşmaların müzakerelerini yürütmektedir²².

¹⁹ Avrupa Parlamentosu, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2020)

²⁰ Orallı, "Uluslararası Örgütlerin Anayasalcılığa Etkileri, s. 64-65.

²¹ Avrupa Komisyonu: Ortak Çıkarları Korumak, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-komisyonu-ortak-cikarlari-korumak-101> (Erişim Tarihi: 23.11.2020.).

²² Özarslan, Bahadır Bumin, "Avrupa Birliği Komisyonu", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Y. 5, S. 2 (2005), s. 231.

- Avrupa Birliği Konseyi: Her AB ülkesinden birer bakanın katıldığı yasama, yönetme ve dış politika konularında çalışmaların yapıldığı Konsey AB'nin yürütme işlevini gerçekleştirmektedir. Komisyon tasarılarını yasalılaştırmaktadır. Üye ülkeler, altı aylık sürelerde Başkanlık görevini yürütmektedir (wikipedia.org, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi). Merkezi Strazburg'da olan Konsey'in sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir ²³:

- Avrupa Parlamentosuyla beraber Avrupa kanunlarını onaylamak,
- Üyelerin, ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlamak,
- AB ve diğer ülkelerin yapacağı anlaşmaların ve organizasyonların karar sürecini tamamlamak,

- AP ile beraber AB bütçesini onaylamak,
- AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikalarını belirlemek,
- Üye ülke mahkemeleri ve polis arasında işbirliğini sağlamak.

- Avrupa Birliği Zirvesi: AB üyesi ülkelerin başbakanları veya devlet başkanları, AB Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanının bir araya gelmesi ile yılda dört kez gerçekleşmektedir. Birliğin geliştirilmesi ve Avrupa'nın bütünleştirilmesi için öncelikler ve temel politikalar belirlenir. Yasama yetkisine sahip olmayan Zirve, üye ülkelerin en üst düzey yetkililerinin toplandığı ve politikaların belirlendiği bir kurum olması sebebiyle siyasi olarak etkili ve yönlendiricidir. Genelde uzlaşmayla karar alınmaktadır fakat AB Anlaşmaları çerçevesinde belirtilen özel durumlarda oy birliği veya nitelikli oy çokluğu ile karar verebilmektedir ²⁴.

AB Antlaşması'nda Zirve Başkanının görevler şu şekilde sıralanmıştır ²⁵:

- Zirve toplantılarını başkanlığını yapmak ve katkı sağlamak,
- Komisyon Başkanı ile koordineli olarak ve Genel İşler Konseyi'nin çalışmaları kapsamında Zirve çalışmalarını gerçekleştirmek ve bunu sürdürmek,
- Zirve üyelerinin anlaşmasını sağlamak,
- Avrupa Konseyi toplantıları sonrasında Parlamento'ya rapor sunmak.

- Avrupa Birliği Adalet Divanı: AB'nin yargılama organı olan kurum, AB hukuku kapsamında bütün yargı yetkilerin sahiptir. Bunlar genelde üyelerin ve AB kurumlarının AB

²³ Alganer / Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme", s. 347.

²⁴ Avrupa Parlamentosu, <https://www.ab.gov.tr/45628.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2020).

²⁵ Börekçi, Havva / Yurdakul, Mehmet Onur, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Birliğe Katılım Sürecinde Masak, Ankara, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları, 2011, 94.

hukukunu ne derece uyduğunun kontrolüne ilişkin davalar ile ulusal mahkemelerde görülen davaların çözüme kavuşturulması için gerektiğinde AB hukukunun yorumlanması ile ilgili davalardır ²⁶.

Lüksemburg'da merkezi bulunan Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nin ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun yargı organı olmakla birlikte Birlik içerisindeki en yüksek mahkemedir. Divan'ın temel olarak, Birlik kurallarının hukuksal yapısını incelemekte, Birlik hukukunun yorumlanması ve uygulanması görevlerini yerine getirmektedir. Divan, ihlal, iptal, hareketsizlik, ön karar, tazminat, personel, Ulusal Merkez Bankalarının Yükümlülüklerine ilişkin ihlâl davaları ile Avrupa Yatırım Bankası'na ilişkin davalar, tüzüklerin cezai hükümlerinin uygulanması hakkındaki davalar, fikri mülkiyet hakları ile ilgili anlaşmalar temelinde kabul edilen tasarrufların uygulanması ile ilgili davalara bakmaktadır ²⁷.

- Avrupa Sayıştay: Avrupa Sayıştay, mali denetimin etkinleştirilerek AB'nin hesap verebilirlik konusundaki eksikliğini tamamlamak üzere 1 Haziran 1977 tarihinde yürürlüğe giren Bütçe Anlaşması ile kurulmuştur. Sayıştay için belirlenen mali denetim fonksiyonuna, entegrasyon sürecinin en başından beri ihtiyaç duyulmuş olup Birlik bütçesinin artması ile kamuoyunda yolsuzluklara karşı oluşan tepkiler ve karar süreçlerinde şeffaflığa gerek duyulması yapıyı daha da önemli hale getirmiştir ²⁸.

Avrupa Parlamentosu'ndan görüş alındıktan sonra Konsey'in oy birliği ile atadığı 15 üyeden oluşan Sayıştay'ın Başkanı ise üyelerin kendi aralarından birini seçmesiyle görev alır. AB'nin bütün gelir ve harcamalarının hukuk kurallarına uygun ve düzenli bir şekilde kullanılmasını ve mali konularda tutarlılığı denetlemektedir. Komisyona yardımcı olmak için yıllık raporlar düzenleyebildiği gibi diğer kurumların isteği ile özel raporlar hazırlayarak görüş bildirebilmektedir ²⁹.

- Avrupa Merkez Bankası: Bu Kurum Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin bir unsurudur ve Avrupa Para Birliği'ne üye tüm ülkelerin merkez bankaları bu sistem içerisinde yer almaktadır. Bağımsız olarak faaliyette bulunan bu kurumun esas hedefi, Euro bölgesinde fiyat istikrarı sağlamak sonrasında ise Birliğin ekonomi politikalarını savunarak amaçlarına

²⁶ Aktoprak, Pelin, "Lizbon Anlaşması Sonrası Avrupa Birliği Adalet Divanı Bakımından Temel Hakların İncelenmesi", D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Y. 19, S. Özel Sayı (2017), s. 3033.

²⁷ Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-birligi-adalet-divani-abad28022020101732> (Erişim Tarihi: 22.11.2020).

²⁸ Mengiler, Özgür, "Avrupa Birliği Sayıştay'ının Kurumsal Etkinliği", Sayıştay Dergisi, S. 77 (2010), s. 5.

²⁹ Sayın, İbrahim Hakkı, Avrupa Birliği Sayıştay, Cumhuriyetin 75 nci Yıldönümü Dizisi, Sayıştay Başkanlığı, 1998, s. 35-36.

ulaşmasına destek olmaktır. Ancak ekonomik performans, büyüme ve işsizlik konularında etkili olduğunu söylemek pek mümkün değildir³⁰.

Merkezi Frankfurt'ta olan, bağımsız bir yapıya sahip Avrupa Merkez Bankası'nın Yönetim Konseyi ve İcra Kurulu olmak üzere iki karar organı vardır. Merkez Bankası'nın temel işlevleri şu şekilde sıralanabilir³¹:

- AB'de fiyat istikrarını sağlamak.
- Fiyat istikrarına zarar vermeden AB'nin ekonomi politikalarına destek olmak.
- Euro banknotların basımını yapmak.
- Para politikasını uygulamak.
- Üye ülkelerin resmi rezervlerini elinde bulundurmak.
- Birlik içerisinde ödeme sistemlerinin geliştirilmesini sağlamak.
- İstatistikleri tutmak.
- Banka faaliyetleri ile para politikalarına ilişkin raporları Zirve, Konsey, Parlamento ve Komisyon'a sunmak.

AB üyesi devletler, iç hukukla ilgili düzenlemelerde ve geleceğe dönük yasama faaliyetlerine ilişkin tasarı ve teklif çalışmalarında öncelikli olarak Birlik müktesebatını dikkate almalıdır. Bu doğrultuda, AB hukuk düzenine kendi istekleri ile uyan devletlerin normlar hiyerarşisinin en üstünde ilk olarak Kurucu Antlaşmalar, sonrasında ise AB organlarının aldığı kararlar yer almaktadır. Bu sıralamanın kalan kısmını ise üye devletlerin anayasaları ve kanunları oluşturmaktadır. Hukuk devleti olarak anılan söz konusu bu ülkelerin, eşitlik, temel hak ve hürriyetler ile ilgili tutum ve normlarının, AB mevzuatı çerçevesinde oluşturulması gerekmektedir³².

AB üyesi ülkeler, ortak menfaatlerin söz konusu olduğu alanlarda karar yetkisini AB'ye devretmişler ve böylece pek çok sorun karşısında bölgesel olarak daha güçlü bir şekilde mücadele edilmektedir. Üç temel kurumun aldığı kararlar sonucunda AB politikaları belirlenmektedir³³.

³⁰ Özdeşer, Hüseyin, "Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) Euro Yönetimindeki Etkinlik Sorununun Analizi", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Y. 22, S. 2 (2015), s. 473-474.

³¹ Börekçi / Yurdakul, "Avrupa Birliği ve Türkiye", s. 108.

³² Orallı, "Uluslararası Örgütlerin Anayasalcılığa Etkileri", s. 68.

³³ Say, Servet, "Avrupa Birliği'nin (AB) Örgüt Yapısı İçerisinde Bulunan Mali Kurumlar", Mesleki Bilimler Dergisi, Y. 8, S. 2 (2019), s. 117.

- Avrupa Birliği Konseyi (üye ülkeler temsil edilmektedir)
- Avrupa Birliği Parlamentosu (üye ülke vatandaşları temsil edilmektedir)
- Avrupa Komisyonu (Avrupa'nın menfaatleri doğrultusunda siyasi olarak bağımsız organ)

Avrupa Birliği son dönemlerde derinleşme ve genişleme süreçleri ile siyasi ve mali açıdan faaliyetlerini arttırmıştır. Başarısı tüm dünyada kabul görmüş bu yapının, siyasi projelerini yeterli düzeyde finanse edememesi halinde başarı ve istikrar sağlanamaması, AB'nin mali yapısının ne derece önemli olduğu ortaya çıkarmaktadır. Bu mali yapının en önemli kısımlarından biri AB'nin gelir giderlerini kapsayan bütçesidir. AB'nin siyasi ve ekonomi politikalarının en önemli göstergelerinden olan AB bütçesi, entegrasyon ve genişleme dönemlerinde etkili olan güçlü bir aktördür. Avrupa bütünleşme sürecinin hızlandığı zamanlarda, bütçenin büyüklüğünün ve yapısının sürece destek olacak şekilde değiştirilmesi, bunu açıkça ortaya koymaktadır ¹.

AB bütçesi, belirli bir mali döneme ait gelir ve giderlerin yer aldığı, Birlik organları tarafından gereken harcamaların gerçekleştirilip, gelirlerin toplanmasına imkan veren bir tasarruf olarak ifade edilebilir. Bu bütçe, üyelerin ortak bütçesi olduğu için ülke bütçelerinden kısmen farklılaşmaktadır. İlk olarak ülke bütçelerinde işlevsel kısım daha kapsamlı ve detaylı iken, Birlik bütçesi idari ve denetim açıdan dikkat çekmektedir. Bu bütçe ile gelir ve giderlerin kontrollü bir şekilde kullanılmaya çalışılması, bütçenin denetim fonksiyonunu öne çıkarmaktadır. Bu sebeple Birliğin, finansal olarak giderlerine kaynak bulmak amacıyla borçlanamaması, bütçenin gelir gider kalemlerinde denklik sağlanması mecburiyetini doğurmuştur ².

AB bütçesi gelirlerini, ülke yönetimlerinin ek bir karar vermelerine gerek olmaksızın otomatik olarak AB'ye aktarılan öz kaynaklar ve diğer gelirler oluşturmaktadır. Öz kaynaklar ise Geleneksel Öz Kaynaklar, Katma Değer Vergisi (KDV) payı ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) payı olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

¹ Güvenç, Müge Hayriye, "Avrupa Birliği Bütçesi'nin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi", Maliye Dergisi, S. 158 (2010), s. 514.

² Bilge, Semih / Çelikay, Ferdi, "Avrupa Birliği Bütçesinin Geleceği: Bütçe Revizyon Çalışmaları", Maliye Dergisi, S. 157 (2009), s. 152.

1. Öz Kaynaklar

- Geleneksel Öz Kaynaklar: Birlik mevzuatı kapsamında; vergiler, primler, ortak gümrük tarifesi vergileri ve üçüncü taraf ülkelerle yapılan ticari işlemlerden alınan vergiler, AKÇT'yi kuran Antlaşma'da belirtilen ürünlerden alınan gümrük vergileri, ortak şeker piyasası kapsamında sağlanan katkı ve diğer vergilerden elde edilen gelirdir. Öz Kaynaklar Kararına göre kaynakların tahsili ve Komisyona iletilmesi üyelerin sorumluluğundadır ve yine bu Karara göre üyeler, topladıkları gelirden %25'ini tahsilat maliyet bedeli olarak alma hakkına sahiptirler¹.

- KDV'ye Dayalı Öz Kaynaklar: Geleneksel Öz Kaynakların gerekli harcamalar için yetersiz kalması, 1970'lerden itibaren KDV paylarının da Öz Kaynaklara dahil edilmesine yol açmıştır. Komisyon KDV paylarının belirlenmesinde şeffaflık, tekdüzelik ve eşitlik ilkeleri ile hareket etmektedir. Konsey, 7 Temmuz 2007'de, üyelerin KDV matrahlarından AB bütçesine %0,3 oranında pay aktarılmasını kararlaştırmıştır ve bu orana göre ödenecek tutarın üye ülkelerin GSMH'nin %50'sini geçemeyeceği kuralı getirilmiştir².

- GSMH Temelli Öz Kaynak: KDV geliri ve diğer öz kaynaklar Birlik harcamaları için yetersiz kaldığında o oranda GSMH payı eklenmektedir. Üyelerin GSMH'lerine uygulanan belirli oranlar sonrasında elde edilen tutar, Birlik bütçesine aktarılmaktadır. Söz konusu oran bütçenin ihtiyacına göre senelik olarak değişmektedir. Uygulanan oranın her ülke için aynı olması, gelişmiş ülkelerin AB'nin finansmanında daha yüksek paya sahip olmalarına yol açmakta ve kimi zaman itirazlara sebebiyet vermektedir³.

2. Diğer Kaynaklar

AB bütçesinde öz kaynaklar dışındaki tüm finansal kaynaklar diğer gelirler olarak adlandırılmaktadır. Bunlar; kişi ya da kurumların faaliyetleri sonucundaki gelir ya da karları, çalışan ödenek, maaş ve ikramiyelerinden alınan vergi ve diğer kesintiler, önceki mali yıldan devreden fazlalıklar, işletmelere verilen para cezaları, AB anlaşmalarından ya da programlarından iade edilen ya da harcanmayan katkılar, birimlerin kazandığı faiz ve bunun gibi gelirler, AB'nin verdiği borçların ödenmesi ile sağlanan ve diğer olağandışı gelirlerdir⁴.

¹ Güvenç, "Avrupa Birliği Bütçesi'nin (eserin kısaltılmış adı)", s. 517.

² Bilge / Çelikay, "Avrupa Birliği Bütçesinin (eserin kısaltılmış adı)", s. 217.

³ Olcay, Ceran Arslan, "2014-2020 Mali Planı Çerçevesinde Avrupa Birliği Bütçesi ve Ortak Tarım Politikası İlişkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2017, s. 103.

⁴ Bilge / Çelikay, "Avrupa Birliği Bütçesi", s. 218.

3.1.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)

ABD, 1950 yılından beri devam ettirdiği, yeni korumacılık uygulamaları haricindeki ticari serbestleşmeye ve bu doğrultuda GATT'ın desteklenmesi ile artan uluslararası rekabet dolayısıyla son vermiştir. Bu açıdan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), ABD dış ticaret politikasında köklü bir değişimin göstergesi olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok taraflılığa olan bağlılık etkisini kaybetmiştir. Ticari konularda ayrımcılığa karşı duran ABD, İngiltere ile büyük bir mücadeleye girmiştir ve sonrasında fark gözetmeme ilkesi GATT'ın en önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Fakat 1980'lerin ikinci yarısında dünya ekonomisinin yeniden durgunlaşması ABD'yi önemli güçler olan Avrupa Topluluğu, Japonya ve yeni sanayileşen ülkeler ile rekabete girmeye zorlamıştır. ABD'nin verimlilik artışıdaki düşüş, 1990'ların başına durgunlaşan ekonomiyle beraber sermayenin kar oranını arttırmak ve bölgeyi istekleri çerçevesinde şekillendirmek amacıyla bazı kurumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kanada ile başlayan sonrasında Meksika'nın dahil olmasıyla NAFTA imzalanmış ve 1994 yılında uygulanmaya başlamıştır⁵.

1980 sonrası ABD'nin bölgeselleşmeye olan bakışında değişiklikler olması, Kanada ve Meksika ile NAFTA'nın kurulması için girişimlerde bulunulmasına yol açmıştır. Bu bütünleşme hareketinin en belirgin özelliklerinden biri gelişmiş ve gelişmekte olan farklı düzeylerdeki ülkelerin bir araya gelmesi ile oluşmasıdır. NAFTA'nın kuruluşunun 25. Yılında (2018), ABD'nin talebi üzerine Anlaşma "ABD-Meksika- Kanada Anlaşması (USMCA)" olarak değiştirilmiştir. NAFTA ile USMCA arasında süt ürünleri, otomotiv, fikri mülkiyet hakları ve bunların geçerlilik süreleri konusunda farklılıklar vardır. Yeni belirlenen kurallara göre üye ülkeler arasında sıfır gümrük vergili otomobil ticareti için parçalarının %75'den fazlasının Kuzey Amerika'da üretilmiş olması gerekmektedir. Bu oran NAFTA'da %62,5 düzeyindeydi. Bu durum Meksika için olumsuz bir durum oluşturabilmektedir. Kurulan yeni anlaşma ile Kuzey Amerika'nın hazır giyim ve tekstil üretiminde artış yaşanması ve denetimlerin güçlenip, iş birliğinin artması beklenmektedir⁶.

2 Ocak 1988'de imzalanan ve 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren NAFTA, üye üç ülke arasında ticari engel ve kısıtlamaların ortadan kaldırılmasını ve diğer ülkelerle yapılacak ticarete kendi ulusal tarifelerinin uygulanmasını ön görmüştür.

⁵ Şahin, Adem, "Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Y. 47, S. 1-4 (1998), s. 328.

⁶ Köse, Zeynep, "Ekonomik Büyümenin Bir Belirleyicisi Olarak Dış Ticaret: Nafta Ülkeleri Örneği", Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, Y. 5, S. 2 (2019), s. 141-142.

NAFTA, döviz kurları, para politikaları ile ilgilenmemekte, üye olmayan ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamamakta üye ülkeler için bir Merkez Bankası oluşturulmasını amaçlamamakta ve bu yüzden model olarak AB'den farklıdır. Ayrıca ticaretin serbestleştirilmesini amaçlayan serbest ticaret anlaşmaları, ticareti engelleyici tarife dışı engeller ve bu gibi unsurları ortadan kaldıramadıklarından, belli dönemlerde üyelerin temsilcilerinin oluşturduğu ortak komisyon bu anlaşmaları incelemektedir. NAFTA ortak komisyonu da bu kapsamda 1998'de toplanarak inceleme çalışmalarına başlamış ve ortak iş birliği süreci hız kazanmıştır ve üyeler sınırlarlar ilgili problemlerin ortadan kaldırılması için ortak projeler geliştirmeye başlamışlardır. NAFTA, üye ülkeler arasında serbest ticareti ve yatırımların teşvikini hedeflemekte ve bu kapsamda tarife dışı engellerin kademeli olarak kaldırılmasını öngörmektedir. Yatırım, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, rekabet ve iş adamlarının geçici şekilde piyasaya girmeleri ile ilgili düzenlemeleri baz alarak üyeler arasında uygun bir ticaret ve yatırım ortamı oluşturulması amaçlanmaktadır ⁷.

NAFTA, asıl itibarıyla Kuzey Amerika ülkelerinin özel sektörlerinde ticari entegrasyonun giderek artması ve buna engel olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılması olarak görülebilir. ABD, içinde bulunduğu bölgede ekonomik büyümeye yönlendiren uygulamaları nedeniyle NAFTA'nın kurulmasında etkili olmuştur. Ekonomik gelişmeyle beraber siyasi istikrarın da sağlanacağını düşünen ABD, NAFTA ile Meksika'da siyasi yeniliklerin ve demokrasinin sürdürülmesine odaklanmıştır. Çünkü ABD'nin kendi pazarı çok büyük olduğundan, NAFTA'nın ABD'ye önemli ticari getiriler sunması pek mümkün olmamıştır ⁸.

NAFTA ile kurumsal iki organ olan Serbest Ticaret Komisyonu ve Sekretarya kurulmuştur. Serbest Ticaret Komisyonu (FTC), NAFTA'nın kurucu anlaşması ile oluşturulmuş en önemli kurumdur. Komisyon, NAFTA'nın uygulamalarının denetlendiği komisyon ve buna bağlı şekilde çalışan komite ile çalışma gruplarından meydana gelmektedir. Komisyon, üye devletlerin kabine üyelerinden oluşmaktadır, NAFTA'nın yürütme organıdır ve yıllık olarak toplanmaktadır. Komisyonda kararlar aksi olmadıkça oy birliği usulü ile alınmaktadır. Üye devletlerin dönüşümlü olarak başkanlık ettiği Komisyon, NAFTA uygulamalarını denetlemekle görevlidir. Sekretarya ise komite ve çalışma gruplarının

⁷ Arı, Mustafa Türker, "Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Ekonomik Sorunlar Dergisi, S. 14 (2014), s. 1-2.

⁸ Küntay, "Uluslararası Sistemde ABD", s. 169-170.

faaliyetlerinin denetimi yapmakta, gerek duyulduğu takdirde çalışma grupları, ek komiteler oluşturulmakta ve uygulamaları engelleyecek durumları engellemektedir ⁹.

3.1.3. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ne ve ortak pazara dahil olmayan İngiltere, Avrupa Ekonomi Topluluğu'nun hızla başarılı olmasından sonra kendi gibi ülkelerle yeni bir ekonomik birlik oluşturmuş ve 20 Kasım 1959 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Birliğin üyeleri, İngiltere ve İsveç liderliğinde Avusturya, Norveç, Portekiz ve İsveç'tir. 1970'lerin başında ikili anlaşmalar yaparak, Avrupa içerisinde malların serbest bir şekilde dolaşımını sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda sanayi ürünlerinde geçerli olan gümrük ve benzeri vergiler ile kısıtlamaları kendi aralarında uygulamayıp yalnızca üçüncü ülkelere karşı uygulama kararı almışlardır. İki kuruluş arasındaki ilişkilerin giderek artması ile 1994 yılında Avrupa Ekonomik Alanı kurulmuştur. Günümüzde EFTA'nın üyeleri yalnızca İzlanda, Liechtenstein, Norveç ve İsviçre'dir ¹⁰.

EFTA, basit ve esnek işleyişi olan bir kurumsal yapıya sahiptir. Tek organı Stockholm Konvansiyonu ile kurulan ve üyelerin birer temsilci ile katıldığı Konsey'dir. İdari bir organ olan Konsey, oy birliği ile karar almakta ve yetkileri kapsamında ortaklığın bazı faaliyetleri ile ilgili teknik sorunlar hakkında çalışma grupları ve komiteler kurabilmektedir. Konsey senede iki sefer toplanmaktadır ¹¹.

EFTA, AB karşısında daha zayıf, kurumsal olarak daha gevşek ve esnek bir entegrasyondur. Organları uluslararası yetkilere sahip olmayan EFTA'nın karar organı olan Konsey'de alınan kararlar bağlayıcı niteliktedir. EFTA'nın merkezi Cenevre'de olup Genel Sekreter ve yardımcısının başkanlığında 150 kişi çalışmaktadır. Amaçları ise şu şekildedir ¹².

- Üyeler arasında adaletli bir rekabet ortamı sağlamak.
- Üyeler arasındaki gümrük ve kotaları kaldırmak.

⁹ Örnek, Serdar / Altun, Ozan Can, "Bir Serbest Ticaret Anlaşması Örneği Olarak NAFTA", Social Sciences Studies Journal, Y. 3, S. 12 (2017), s. 2298-2299.

¹⁰ Tekin, Ümite Engin, "Ekonomik Entegrasyonların Uluslararası Ticarete Etkileri", Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), Y. 4, S. 5 (2017), s. 1179.

¹¹ Sağlam, Necdet / Yazıcı, Ayla, "Türkiye-Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) İlişkilerinin Avrupa Topluluğu-EFTA İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 10, S. 1-2 (1992), s. 110.

¹² Karataş / Vatansever, "Uluslararası Kuruluşlar", s. 54.

-Tam istihdam, verimlilik, kaynakların tam kullanımını sağlamak, yaşam standartlarının geliştirilmesi ve ekonomik faaliyetlere yönlendirmek.

3.1.4. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), küreselleşme ve bölgesel düzeyli entegrasyon girişimleri doğrultusunda siyasi ve iktisadi olarak yeniden yapılanma süreci ile ortaya çıkmış bir kuruluştur. 1980'lerin sonunda Doğu Avrupa'da, serbest piyasa ekonomisine ve çoğulcu demokrasiye geçişin olduğu bir ortamda Türkiye'nin öncülük ettiği bölgesel düzeyli bir ekonomik işbirliğidir. Bu işbirliği için ilk çalışmalar 1990 yılında gerçekleşmiş ve bunun sonucunda ilkelerde anlaşmaya varılması ile ilki 19-21 Aralık 1990'da Bükreş'te olmak üzere 23-24 Nisan 1991'de Sofya'da ve son olarak 11-12 Temmuz 1991'de Moskova'da yapılan toplantılar sonrasında işbirliğinin temelini oluşturacak metin üzerinde anlaşmaya varılmıştır. 3 Şubat 1992'de Türkiye KEİ Dışişleri Bakanlarını İstanbul'da toplamış ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu bağımsızlıklarına kavuşan yeni ülkelerin işbirliği sürecine dahil olması için taahhütlerinin yenilenmesini ve KEİ Deklarasyonu'nun imzalanacağı tarihi ve şekli belirlemeyi amaçlamıştır¹³.

25 Haziran 1992'de İstanbul'da yapılan anlaşma ile kurulan KEİ'nin çalışma alanları, üyelerin insan kaynakları, doğal kaynaklar ve diğer kaynaklar konusunda birbirleri ile paylaşımında bulunması, ticari ve ekonomik büyüme, bankacılık, tarım, turizm, sağlık, çevre ve gümrük, uyuşturucu kaçakçılığı, radyoaktif maddelerin nakli ve terörizm gibi güvenlikle ilgili konularda birlikte hareket edilmesi olarak belirlenmiştir. Anlaşmadan da görüldüğü üzere örgüt, yalnızca ekonomik işbirliğini değil aynı zamanda savunma ve güvenlik konularında da işbirliği sağlamayı amaçlamıştır. Fakat bunlarla ilgili bir kurum oluşturulmamıştır. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, Örgütün oluşturduğu en önemli yapıdır. Fakat gücü ve üyelerine katkısı benzer uluslararası finans kurumları ile kıyaslanamayacak kadar küçüktür¹⁴.

KEİ'nin öncelikli amacı, ülkelerin coğrafi olarak yakın olmalarından ve ekonomilerinin tamamlayıcı niteliklerinden faydalanarak ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik iş birliğinin geliştirilmesidir. Bölge ülkeleri arasında ticareti arttırmayı ve ticari engelleri ortadan kaldırmayı hedefleyen KEİ, uzun vadede bölgede ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için kişi, mal ve

¹³ Sarı, Adem, "Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y. 10, S. 1 (2005), s. 126.

¹⁴ Şahin, Mehmet, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Şanghai İşbirliği Örgütünün Ekonomik Entegrasyon Bağlamında Karşılaştırılması", TUBAV Bilim Dergisi, Y. 4, S. 2 (2011), s. 146.

sermaye dolaşımının serbestleştirilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda üyeler arasında kademeli olarak serbest ticaret bölgesinin oluşturulması hedeflenmiştir. Fakat bazı şartlar nedeniyle KEİ yalnızca bölgede ticari engelleri ortadan kaldırmak üzere ülkeler arasında malların serbest dolaşımı için çalışmalar yapabilmektedir ¹⁵.

Günümüzde KEİ'nin, Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan ve Türkiye olmak üzere 12 üyesi vardır. Diğer taraftan ABD, AB Komisyonu, Almanya, Avusturya, Beyaz Rusya, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, İsrail, İtalya, Mısır, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Tunus gözlemci olarak örgüt içerisinde bulunmaktadır ¹⁶.

KEİ yalnızca bürokratik bir oluşum değil aynı zamanda parlamenter yönü olan hem akademik hem de iş çevrelerine dönük, Selanik'te Bankası ve finans kuruluşu olan geniş kapsamlı bir işbirliği olmayı hedeflemiştir. KEİ'nin en yüksek karar alma organı Dışişleri Bakanları Konseyi'dir. Bağlı kuruluşları ise şunlardır ¹⁷:

- KEİ Parlamenterler Asamblesi
- KEİ İş Konseyi
- Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası
- Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi

3.1.5. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)

APEC, Asya-Pasifik bölgesinde yer alan 12 ülkenin (Avustralya, Brunei, Kanada, Endonezya, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler, Singapur, Güney Kore, Tayland ve ABD) 1989'da Kanbera'da bir araya gelerek yaptıkları toplantı sonrasında resmi olmayan bir diyalog grubu şeklinde ortaya çıkmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong ve Tayvan, 1991 yılında Seul'de yapılan Üçüncü Bakanlar Toplantısı'nda üyeliğe kabul edilmiş ve örgütün üye sayısı 15 olmuştur. 1993 yılında yapılan Blake Zirvesi'nde ise Meksika, Papua Yeni Gine ve Şili'nin üyeliği gerçekleşmiştir. APEC kendisini Asya Pasifik Bölgesindeki en önemli iktisadi

¹⁵ Oktay, Emel Gül den, "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", Uluslararası İlişkiler, Y. 3, S. 10 (2006), s. 163.

¹⁶ Erkan, Birol / Batbaylı, Şule, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Y. 5, S. Özel Sayı (2017), s. 32.

¹⁷ Kaya, Naciye Gökçen, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Şartının Kabul Edilişininin 10. Yıldönümünde KEİ'nin Bir Değerlendirmesi", Ekonomik Sorunlar Dergisi, Y. 9, S. 35 (2009), s. 11.

yapı olarak ifade etmektedir. Bölgede ekonomik büyümeyi sağlama ve sürdürmeyi esas hedef olarak belirlemiştir. Örgütün temel amaçlarından bazıları; ticari serbestleşme, yatırım teşviki, ekonomik entegrasyonun güçlendirilmesi ve çeşitli konularda iş birliğini geliştirmek olarak sıralanabilir ¹⁸.

Büyük Okyanus kıyısında yer alan ve dünya ekonomisinde %60 paya sahip 21 ülkenin oluşturduğu APEC, bölgesel ekonomik, iş birliği, ticaret ve yatırım konuları çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir. Örgüt kapsamında yapılan bütün eylemleri APEC Sekreterliği yürütmektedir. Yıllık olarak düzenlenen APEC Ekonomik Liderler Zirvesi, üyelerin devlet başkanlarının katılımı ile gerçekleştirilmektedir ¹⁹.

APEC, üyeleri, nüfusu, milli geliri ve dış ticaretteki payı açısından dünyanın en önemli bölgesel ekonomik entegrasyonlarından biridir ve giderek daha da önem kazanmaktadır. APEC'in dünyanın en büyük iki ekonomisine sahip ABD ve Çin'i bir araya getirmesi örgütün önem kazanmasında en büyük nedendir. APEC bünyesindeki ülkelerin nüfusu 2 milyar 750 milyondur ve dünya nüfusunun %40'ını oluşturmaktadır. Dünya milli gelirinin yarısından fazlasına sahip olmasında, neredeyse Avrupa Birliği'nin milli gelirine yakın gelire sahip olan ABD üyeliğinin önemli bir etkisi vardır. 1990 yılı sonrasında ticaret hacminin en çok arttığı bölge olan Asya-Pasifik Bölgesi, gelişmişlik olarak gecikmiş olsa da bölgesel entegrasyonun en çok geliştiği bölgedir ²⁰.

APEC, kurulduğu dönemde üyeler arasındaki ticari ilişkileri geliştirmeyi hedeflerken, ilerleyen dönemlerde sosyal ve güvenlik ile ilgili konuların da hedefler arasına eklenmiştir. Bunlardan bir kısmı şu şekilde sıralanabilir ²¹:

- Bölgenin daimi bir büyüme trendi yakalayarak dünya ekonomisinin büyümesine destek olmak.
- Bölge ülkeleri arasında mal, hizmet ve teknoloji alışverişine katkı sağlamak.
- Çok taraflı ticari anlaşmaları geliştirip güçlendirmek.
- Liberal anlayışın benimsenerek ticaret ve yatırımların artırılmasını sağlamak.

¹⁸ Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC), <http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).

¹⁹ Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği, https://tr.wikipedia.org/wiki/Asya-Pasifik_Ekonomik_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi (Erişim Tarihi: 23.11.2020).

²⁰ Engin Öztürk, Merve Büşra, "Türkiye'nin Uluslararası Pazar Arayışında Bir Alternatif Olarak APEC", Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, Y. 3, S. 2 (2020), s. 117.

²¹ Sandıklı / Güllü, "Küreselleşme ve Bölgeselleşme", s. 90.

- Küreselleşmenin sonuçlarından olan ekonomik refahın dengeli olarak dağıtımını sağlamak.

- Küreselleşmeye katkıda bulunmak için kişilere ve toplumlara yardımcı olmak.

- Üyeler arasında yaşanacak fikir ayrılıklarının problemlere yol açmasını engellemek.

- Gelişmekte olan ülkelere teknik yardımlarda bulunarak güvenliği sağlamak.

- Terörizme karşı ortak hareket etmek.

- AIDS ile savaşmak.

3.1.6. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), net petrol ihracatı yapan ve dünya petrollerinin üçte ikisine sahip 13 ülkeden (Angola, Libya, Nijerya, Cezayir, İran, Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela, Ekvador, Gabon) oluşan bir örgüttür. 14 Eylül 1960'ta Bağdat'ta yapılan konferans ile resmi olarak kurulan OPEC'in merkezi Viyana'dadır. Petrol üreten ve ihraç eden ülkelerin kurduğu bu yapı, üye ülkelerin petrol politikalarını düzenlemek ve birleştirmek üzere ihracat yapanlara güvenilir, adil ve istikrarlı bir fiyat sunmayı, ithalat yapanlara ise düzenli ve uygun fiyatlı petrol sağlamayı ayrıca sektöre yatırım yapmış sermayedarların menfaatlerini gözetmeyi amaçlamıştır. OPEC'in 1970'lerde petrolü siyasi bir silah olarak kullanması sonrasında üyelerin politik olarak farklılaşmaları nedeniyle sektördeki etkinliklerini sürdürememişlerdir. Ancak, dünya petrol kaynakları ve üretimindeki payını günümüzde hala korumaktadır. Petrol tüketicisi olan ülkeler de yeni enerji kaynakları bulma çalışmalarına başlamışlardır. Bu kapsamda nükleer enerji ve doğalgaz dikkat çekmektedir ancak OPEC üyelerinin doğalgaz konusunda üstünlükleri yoktur. Doğalgazda en büyük kaynaklara ve üretime sahip olan SSCB'nin dağılması ile Rusya'yla birlikte Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkeler de yeni doğalgaz üreticileri olarak ortaya çıkmışlardır. Ayrıca Norveç ve İngiltere Kuzey Denizi'nde önemli petrol rezervlerinin bulunması ve üretimin artması OPEC'i olumsuz etkileyen gelişmelerden olmuştur²².

Dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ilk altı ülke (Venezuela, Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri) OPEC üyesidir. Yaşanan siyasi problemler ve

²² Kaya, "Uluslararası Örgütlerin İşlevleri", s. 628.

endişelere rağmen oldukça yüksek rezervlere sahip bu ülkelerin petrol üretimi istikrarlı değildir²³.

Petrol piyasasında yaşanan dalgalanmalarda, yalnızca OPEC üyeleri ve politikaları değil aynı zamanda petrol ithalatı yapan ülkeler ve yeni enerji kaynaklarının gelişmesi de etkili olmaktadır. OPEC, belirlediği amaçlar kapsamında gelişmeleri doğru izlemeli ve ona göre politikalar belirlemelidir. Ancak üye ülkeler arasında birliğin sağlanamaması OPEC'in etkinliğini olumsuz etkilemektedir²⁴.

OPEC'in kuruluş amaçları genel olarak şu şekilde sıralanabilir²⁵:

- Üyelerin petrol politikalarının uyumlaştırılarak koordine edilmesi.
- Üyelerin menfaatlerinin koruyarak kar maksimizasyonu için etkin yöntemlerin ortaya konulması.
- Petrol üreticisi ülkelerin kazançlarını belirli bir düzeyde tutabilmek.
- Petrol ithalatçısı ülkelerin petrol bu ihtiyaçlarının giderilmesi.
- Çevreye duyarlılığı sağlamak.
- Petrol sanayisine yapılan yatırımlardan adaletli kazancın sağlanması.
- OPEC üyesi olmayan ülkelerle işbirliğinde bulunmak.

Olağanüstü toplantılar haricinde Mart ve Eylül aylarında, genelde üyelerin petrol, maden ve enerji bakanlarının oluşturduğu Temsilciler Kurulu'nun çağrısı ile toplanan OPEC Kongresi'nde genel stratejiler ve planlar belirlenmektedir. Yönetim Kurulu'nun seçildiği Kongre'de, örgüte ilişkin sunulan rapor ve öneriler değerlendirilmekte, üyelik hakkında kararlar alınmakta ve Yönetim Kurulu'nun sunduğu bütçe incelenerek kabul edilmektedir. OPEC'in idaresini Yönetim Kurulu yürütmektedir. Petrol piyasası üzerinde resmi yetkisi olmayan teşkilat sahip olduğu pazar payı dolayısıyla güçlü durumdadır²⁶.

²³ Yücel, Boran Can / Aslanoğlu, Volkan, "OPEC İçin Yeni Bir Dönüşüm: OPEC+", <http://berument.bilkent.edu.tr/No038.pdf> (Erişim Tarihi: 24. 11.2020), s. 4.

²⁴ Elmas, Makbule, "Petrol Endüstrileri ve Petrol İhraç Eden Ülkeler", Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Y. 1, S. 3 (2019), s. 40.

²⁵ Elmas, "Petrol Endüstrileri ve (eserin adının kısaltılmış hali)", s. 37.

²⁶ Ağar, Serkan, "Uluslararası Hukuk Boyutuyla Petrol", TBB Dergisi, S. 78 (2008), s. 87.

3.1.7. Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)

Güney Doğu Asya Milletleri Birliği (ASEAN), Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland Dışişleri Bakanları'nın 8 Ağustos 1967 tarihinde Bangkok'ta imzalamış oldukları beş maddelik bildirme ile oluşturulmuştur. ASEAN'ın amaçları, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer konularda iş birliğinin sağlanması, adalet, hukuk ve BM ilkelerine uyum kapsamında bölgesel barışın ve istikrarın tesis edilmesi olarak ifade edilmiştir. ASEAN'ın ilk dönemlerinde çatışmaların sonlandırılması ve siyasi istikrarın sağlanması öncelikli iken Soğuk Savaş'ın bitmesi ile ekonomik iş birliğinin artırılması ön plana çıkmıştır²⁷.

ASEAN, Güneydoğu Asya'da yer alan ülkelerin kurmuş olduğu sosyal ve ekonomik yardımlaşma başta olmak üzere üyeler arasında ve diğer ülkelerle ticaretin, işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Endüstri projeler kapsamında yaptığı çalışmalarda başarılı olmuştur. Aslında temel olarak üyelerin güvenliğini, ekonomik iş birliğini ve gelişmeyi arttırmayı hedeflemiştir. Stratejik amacı ise ABD'nin de menfaatlerine uyan, Çin'in ve Japonya'nın bölgeye egemen olmasını engellemektir²⁸.

Soğuk savaş döneminde siyasi amaçlar ile kurulan ASEAN, uzun bir süre ekonomik alanda faaliyette bulunmamıştır. ASEAN, bulunduğu bölgedeki en eski bölgesel entegrasyondur ve üyeler arasında ekonomik iş birliği anlayışı bu örgütün kurulmasından uzun bir süre sonra başlamıştır. ASEAN, üyelerin iç işlerine dahil olunmaması ilkesi ile hareket etmektedir. Tüm kararların oy birliği ile alınması, işleyişi kısmen yavaşlatmakta ve bütünleşmenin derinleşmesine engel olmaktadır. Birliğin en üst karar mekanizması ASEAN Zirvesi, her sene üyelerin devlet ve hükümet başkanlarının bir araya gelmesi ile gerçekleştirilmektedir. ASEAN Sekreteryası ise Zirve sonucunda alınan kararların uygulanmasından, izlenmesinden ve koordinasyonundan sorumludur (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu)²⁹

ASEAN'ın günümüzdeki üyeleri, Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam'dır. 1976 yılında, Dostluk ve İşbirliği

²⁷ Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa#:~:text=%C3%96rg%C3%BCt%C3%BCn%20Amac%C4%B1%3A%20Ekonomik%2C%20sosyal%2C,b%C3%B6lgesel%20bar%C4%B1%C5%9F%20ve%20istikrar%C4%B1n%20sa%C4%9Flanmas%C4%B1.&text=T%C3%BCrkiye%20ASEAN'a%20%C3%BCye%20d> (Erişim Tarihi : 24.11.2020).

²⁸ Sandıklı / Güllü, "Küreselleşme ve Bölgeselleşme", s. 90.

²⁹ Asya'nın Yükselen Birliği: ASEAN, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, <https://www.deik.org.tr/uploads/asean.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2020), s. 3.

Antlaşması, ASEAN Anlaşması Deklarasyonu, Daimi Sekreterliğin Kurulması Antlaşması imzalanmıştır. 2003 yılında ASEAN II Antlaşması ile ASEAN Güvenlik Topluluğu, Ekonomik Topluluğu ve Sosyo-Kültürel Topluluğu kurulmuştur. 2007 yılında ise ASEAN Sözleşmesi kabul edilmiştir. 2012 yılına gelindiğinde İnsan Hakları Deklarasyonu yayınlanmış ve Özellikle Kadın ve Çocuk Olmak Üzere İnsan Ticaretine Karşı ASEAN Sözleşmesi de 2015 yılında imzalanmıştır³⁰.

³⁰ Shaw, Uluslararası Hukuk, s. 974.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Günümüzde ülkeler, küreselleşmenin yarattığı sonuçlar nedeniyle sürekli olarak diğer ülkelerle ilişki içerisinde. Ekonomik küreselleşmeyle beraber iş gücü, mal, sermaye ve hizmetler ülkeler arasında daha rahat hareket etmeye başlamıştır. Dünyanın en kapalı ekonomileri bile artık küreselleşmeye karşı koyamamakta ve daha çok ihracat yapabilmek, finansal yatırımları ülkelere çekebilmek için adeta yarış halindedirler. Ülkeler aralarındaki ticareti arttırmak, ekonomik ilişkileri geliştirmek, zorlu rekabet ortamında var olabilmek için birbirleri ile ortaklık kurmaktadır. Bu durum, küresel piyasalarda rekabeti arttırmakla beraber uluslar üstü hukuki düzenlemelerin varlığını da zorunlu hale getirmiştir.

Rekabetin ve ekonomik işleyişin olduğu bir ortamda sistemin, kanunlar çerçevesinde düzenlenmemiş olması sağlıklı bir işleyişi engeller. Dolayısıyla uzun vadeli ve başarılı bir ekonomik sistem için tarafların tabi olacağı birtakım kanunların belirlenmesi gerekmektedir. Zira küreselleşen dünyada, uluslararası düzeyde ortaya çıkacak sorunların ülke düzeyinde çözüme kavuşturulması imkansız hale gelmiştir. Günümüzde uluslararası ekonomik hukukun düzenlenmesi için uluslararası veya daha dar kapsamlı birtakım örgütler oluşturulmuş ve bu örgütlerin çizmiş olduğu çerçeve içerisinde ekonomik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Uluslararası kuruluşlar, küresel sistemde önemli görevler üstlenmektedirler. Bu kuruluşlar olmadığı takdirde uluslararası sistem istenilen düzeyde işleyemez. Genel olarak güvenlik, ekonomik, sosyal nedenlerle ortaya çıkan uluslararası kuruluşların görevleri de kuruluş amaçlarına göre şekillenmektedir. Uluslararası etkileşimin bu denli yoğun olduğu günümüz ortamında söz konusu kuruluşların varlığı zorunlu bir hale gelmiştir.

Devletler, uluslararası örgütlere üye olarak egemenlik haklarının bir kısmından vazgeçmiş olmaktadır. Diğer ülkelerle yapmış oldukları ekonomik faaliyetleri, bu örgütlerin belirlediği kurallar doğrultusunda gerçekleştirmekte ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda yine bu kurumlara başvurarak, alınacak bağlayıcı kararlara uymak zorunda kalmaktadırlar.

1944 yılında Bretton Woods Anlaşması kapsamında oluşturulan IMF, Dünya Bankası ile beraber Dünya Ticaret Örgütü günümüz küresel ekonomik sisteminde en etkili düzenleyici kurumlardır. Yine AB, NAFTA, APEC gibi etki alanı daha dar olan örgütler de üyeleri arasında ekonomik hukuku düzenlemektedir.

Kaynak dağılımında dengenin sağlanması ve adil gelir dağılımı gibi amaçları olan uluslararası kuruluşlar, bunu gerçekleştirme konusunda çok başarılı olamamakta hatta günümüzdeki kötü durumun sebebi olarak da görülmektedirler. Dolayısıyla bu kuruluşlar ancak politika ve düzenlemelerini çok boyutlu bir şekilde yeniden oluşturarak başarı elde edebilirler

Uluslararası ekonomik örgütler, ülkelerin karşılaştığı pek çok sorunu çözmekte ve küresel sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişini sürdürmesine, ülkelerin birbirine daha fazla güvenmesine, politikalarının uyumlu hale getirilmesine ve uluslararası hukukun geliştirilmesine destek olmaktadır. Ancak diğer taraftan, IMF ve Dünya Bankası gibi küresel ölçekli kurumların, başta ABD olmak üzere güçlü ülkeler etkisi altında olması, kararlarının hakkaniyetine zarar vermektedir. Küresel düzeyde güçlü ve söz sahibi olan ülkelerin kurmuş olduğu sistem, genel olarak uluslararası kuruluşlar aracılığı ile işlemektedir. Dolayısıyla bu kuruluşlar, bazı konularda güçlü devletlerin talepleri çerçevesinde düzenlemeler yapmaktadırlar. Ancak uluslararası kuruluşların işleyişinin daha iyi olması verdikleri kararların tarafsızlığına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- www.tuicakademi.org*. (tarih yok). 11 5, 2020 tarihinde Dünya Bankası / Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası: <http://www.tuicakademi.org/dunya-bankasi-uluslararasi-imar-ve-kalkinma-bankasi/> adresinden alındı
- Abaan, E. D. (2004, Nisan). Para: Para Hukuku ve Kaynakları. *Araştırma Genel Müdürlüğü Genel Tebliği No: 04/05*. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- abgm.adalet.gov.tr*. (tarih yok). *Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı*. 11 9, 2020 tarihinde <https://abgm.adalet.gov.tr/avrupabirligi/kurumsalyapi.html> adresinden alındı
- Acer, Y., & Kaya, İ. (2010). *Uluslararası Hukuk* (3 b.). Ankara: USAK Yayınlar.
- Ağar, S. (2008). Uluslararası Hukuk Boyutuyla Petrol. *TBB Dergisi*(78), 77-104.
- Ağır, O., & Ağır, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 103-128.
- Akçay, B. (2008, Temmuz-Aralık). Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye. *Maliye Dergisi*(155), 11-38.
- Akçay, E. Y., Argun, Ç., & Akman, E. (2011). AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 117-131.
- Akın, Ö. C. (2014). Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasında Misilleme Yaptırımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 1713-1739.
- Akkutay, A. İ. (2018, Haziran). Anayasalcılığın Uluslararası Hukuk Bakımında Uygulanabilirliğinde Dikkate Alınması Gereken Bazı Temel Hususlar. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 50-76.
- Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 193-202.

- Aktoprak, P. (2017). Lizbon Anlaşması Sonrası Avrupa Birliği Adalet Divanı Bakımından Temel Hakların İncelenmesi. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (Özel Sayı), 3025-3057.
- Alakel, M. (2015). Avrupa Bütünleşme Sürecinde: Hukuk, Devlet ve Egemenlik Tartışmaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 59-99.
- Alganer, Y., & Çetin, M. Ö. (2007). Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 23(2), 339-362.
- Alıcı, O. V. (2010). Küreselleşmenin Ulus-Devletlerin Gücü Üzerindeki Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 319-330.
- Alpdündar, K. (2017). Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Ekonomik ve Parasal Birliğin Geleceği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Ana Bilim Dalı 25. Yıl Armağanı* (s. 65-95). içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Altınay, A., & Akıncı, Ö. S. (2018). Sanayi Devriminden 1990'lara Dünyadaki Finansal Yapının Gelişimi ve Bretton Woods Kurumlarının Ortaya Çıkışı. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2(5), 1-18.
- Altınar, A., Bozkurt, E., & Toktaş , Y. (2018, Mayıs). Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Uygulama. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*(639), 117-162.
- Alyanak, S. (2014). Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşmasına Genel Bir Bakış ve Bu Anlaşmanın Avrupa Birliği'nde Uygulanması. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 85-119.
- Apak, S., & Uyar , M. (2010, Ocak). IMF-Türkiye İlişkileri ve Bankacılık Sektörü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(47), 41-57.
- Arat, T., & Erten , R. (2008). DTÖ Hukuku ve Türkiye'ye Etkileri. M. S. Akman, & Ş. Yaman (Dü) içinde, *Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye* (s. 355-418). Ankara: TEPAV.

- Ardor, H. N., & Öztürk, F. (2007). Ortadoğu Petro-Dolarları, Petro-Dolar Yeniden Döngüsü ve Küresel Rekabet. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 2(1), 165-188.
- Arı, M. T. (2004, Ağustos). Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA). *Ekonomik Sorunlar Dergisi*(14).
- Arslan, M. (2019). *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*. 11 7, 2020 tarihinde birecik.harran.edu.tr:
<http://birecik.harran.edu.tr/assets/uploads/sites/21/files/uluslararasi-ekonomik-kuruluslar-2019-21022019.pdf> adresinden alındı
- Ateş, D. (2006). Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 25-38.
- Aydemir, C., & Kaya, M. (2007, Bahar). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282.
- Aydoğuş, İ. (2005). Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Türkiye Açısından Önemi: İspanya ve Meksika Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-21.
- Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 123-134.
- Baharçipek, A. (2007). *Uluslararası Kuruluşların İşlevleri*. 11 7, 2020 tarihinde <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/BAHAR%c3%87%c4%b0%c3%87EK-Abdulkadir-ULUSLARARASI-KURULU%c5%9eLARIN-%c4%b0%c5%9eLEVLER%c4%b0.pdf> adresinden alındı
- Bakan, S., & Karapınar Kocağ , E. (2012). Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 283-292.
- Bakan, S., & Şentürk , M. (2012, Haziran). Finansal Küreselleşme Ekseninde Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri Üzerine Bir Araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 45-64.

- Bal, H. (2000). Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Uluslararası Kuruluşların Faaliyetleri ve Türkiye Ekonomisinde Yabancı Sermaye Yatırımları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(6), 239-263.
- Bal, H., & Özalp, H. (2011). Avrupa'da Parasal Birlik Düşüncesi ve Euro'ya Geçiş. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 77-94.
- Bayar, F. (2011). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(32), 25-34.
- Baykal, C. M. (2008, Güz). Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, 66(4), 76-87.
- Baykal, C. M. (2020). Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine. A. M. Güneş, B. Gürpınar, C. M. Baykal, F. Müller, M. Dülger, S. Ç. Özkan, T. Vural, & C. C. Aktan (Dü.) içinde, *Hukuk ve İktisat (Hukuk ve İktisat Yaklaşımı, Hukukun İktisadi Analizi ve Ekonomi Hukuku Üzerine İncelemeler* (s. 28-49). İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Bayraktar, A. (2010). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation For Economic Cooperation and Development - OECD) ve Çevre. *Biyoloji Bilimleri ve Araştırma Dergisi*, 3(2), 5-8.
- Bican, B. (2015). Milletlerarası Ticaret Odası Tahkimi, Görev Belgesi ve Usulü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(19), 1-21.
- Bilge, S., & Çelikay, F. (2009, Temmuz-Aralık). Avrupa Birliği Bütçesinin Geleceği: Bütçe Revizyon Çalışmaları. *Maliye Dergisi*(157), 150-165.
- Bilge, S., & Çelikay, F. (2010, Aralık). Avrupa Birliği Bütçesi Gelir Kalemlerinde Yaşanan Değişim Sürecinin Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(28), 213-226.
- Bıyıklı, M. (2017). Guido Walcher'in Raporuna Göre (1930) Altın-Para Birimi Sistemi: Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Özel Sayı-1), 152-178.

- Börekçi, H., & Yurdakul, M. O. (2011). *Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Birliğe Katılım Sürecinde Masak*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.
- Bulut, C., & Bahişov, N. (2009). Finansal Küreselleşme ve Ekonomik Etkileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*(13), 27-29.
- Candan, E. (2005). Dünya Bankası Kredilerine İlişkin Genel Esaslar, Proje Kredilerinin Özellikleri, Avantaj ve Dezavantajları. *Sayıştay Dergisi*(58), 41-65.
- Coştu, Y. (2005). Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7-8), 95-104.
- Cömert, H. (2016). İmkansız Üçleme'den İmkansız İkilem'e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 115-136.
- Çağlar, Ü., & Dışkaya, S. K. (2018). Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi, Kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1-24.
- Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 57-74.
- Çelik, Ö. F. (2011). Uluslararası Para Sisteminin Yeniden İnşaası. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 1(7), 54-58.
- Çeştepe, H., & Mıştaçoğlu, T. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: Asean ve Mercosur Örneği. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(2), 93-106.
- Çetiner, M., & Sever, E. (2019). Dünya Ekonomisi ve Türkiye'nin Yeri: Tarihsel Süreç, Ekonomik Göstergeler ve Geleceğe Yönelik Tahminler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 333-347.
- Denk, E. (2016, Aralık). Avrupa Birliği. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

diabgm.adalet.gov.tr. (tarih yok). *Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)*. 11 12, 2020 tarihinde <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/avrupa-birligi-adalet-divani-abad28022020101732> adresinden alındı

Dikkaya, M., & Deniz , F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 163-181.

Dinçer, G., & Çakmak, U. (2008, Ekim). GATS Çerçevesinde "Gerçek Kişilerin Geçici Hareketliliğinin Liberalizasyonu" Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(4), 135-154.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (tarih yok). *Asya'nın Yükselen Birliği: ASEAN*. 11 25, 2020 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/asean.pdf> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2012, Aralık). www.mahfiegilmez.com. 11 11, 2020 tarihinde Güncellenmiş IMF Notu: <https://www.mahfiegilmez.com/2012/12/guncellenmis-imf-notu.html> adresinden alındı

Elmas, M. (2019). Petrol Endüstrileri ve Petrol İhraç Eden Ülkeler. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 29-41.

Emek, U. (1999, Haziran). Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü. *İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Daire Başkanlığı*. 11 21, 2020 tarihinde https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Uluslararası_Ticarette_Tahkim_Prosed%03%bcr%0c3%bc%0e2%80%8b.pdf adresinden alındı

Engin Öztürk, M. B. (2020). Türkiye'nin Uluslararası Pazar Arayışında Bir Alternatif Olarak APEC. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 114-124.

Erçin, F., & Balkanlı , A. O. (2018). Küresel Ekonomide Ekonomi Hukuku ve Etkinliğinin Gelişimi. *Eurasian Business & Economics Journal*, 16, 1-17.

Erdem, O. (2009, June). Küreselleşme ve (Ulus Devletlere) Etkileri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 241-255.

- Erdinç, Z. (1999, Kasım). Küreselleşmenin İstihdama Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(3), 11-120.
- Erdinç, Z. (2007, Ağustos). Uluslararası Para Fonu-Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 99-116.
- Erdoğan, İ. (1995, Temmuz). Uluslararası Örgütlü Talan Örneği: Dünya Bankası, Kalkınma ve İnsan Çevre Peyzajı. *Teori Dergisi*(67), 52-57. 11 5, 2020 tarihinde www.researchgate.net:
https://www.researchgate.net/publication/266396300_ULUSLARARASI_ORGUTLU_TALAN_ORNEGI_DUNYA_BANKASI_KALKINMA_VE_INSAN_VE_CEVRE_PEYZAJI adresinden alındı
- Ergür, O. K. (2020). Uluslararası Hukuk İlkeleri Çerçevesinde Vergilendirme Yetkisi. S. Öztürk, E. Baykut, H. Bardakçı, O. K. Ergür, H. Süruri, & S. Öztürk (Dü.) içinde, *Uluslararası Ekonomi, Parasal İktisat ve Kent Ekonomisi* (s. 109-131). Ankara: İksad Yayınevi.
- Erkan, B., & Batbaylı, Ş. (2017, Nisan). Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(Özel Sayı), 31-49.
- Erkiner, H. H. (2017). Bir Uluslararası Örgütün Uluslararası Hukuka Aykırı Bir Davranışından Ötürü Bir Üye Devletin Uluslararası Sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 61-86.
- Eroğlu, N., & Eroğlu, İ. (2009, Aralık). IMF-Türkiye İlişkileri ve 20. Stand-By Müzakereleri Üzerine Bir Değerlendirme. *KMÜ İİBF Dergisi*, 11(19), 124-146.
- Eryiğit, B. H., & Sarıca, A. (2018, Mart). IMF, Dünya Bankası, OECD'nin Yönetişim Yaklaşımı ve Kü-Yerelleşme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi*, 6(1), 61-74.
- Fındıkcı, A. (2006, Bahar). Dünya Ekonomisi Küreselleşmenin Neresinde. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(9), 21-49.

- Genç, S. Y., & Ekiz, R. (2016). Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyon Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış. *International Congress of Management Economy and Policy*, 2, s. 2355-2370. İstanbul.
- Gökalp, F., & Akgün, G. (2011). Küresel Ekonomiye Katılım Sürecinde Türkiye'de Üretimin Uluslararasılaşması: Dikey Uzmanlaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 47-62.
- Gökdere, A. (2001, Güz). Küreselleşmeye Genel Bir Bakış. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 71-101.
- Gül, A. (1983). Uluslararası İktisadi İşbirliği Hareketleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(32), 173-282.
- Gülçür, A. (2019, Aralık). Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 808-832.
- Güneş, A. M. (2008). Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 739-772.
- Gürpınar, B. (2008, Nisan). Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri-"Hukuk ve Ekonomi" Akımı". *Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 161-180.
- Güvenç, M. H. (2010, Ocak-Haziran). Avrupa Birliği Bütçesi'nin Finansmanı: Öz Kaynaklar Sistemi. *Maliye Dergisi*(158), 513-530.
- hasanenginsener.freeservers.com*. (tarih yok). 11 5, 2020 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü: Yapısı, İlkeleri ve İşleyişi: <http://hasanenginsener.freeservers.com/dto.htm> adresinden alındı
- Hayaloğlu, P., & Artan, S. (2011, Winter). Küresel Ekonomik Krizle Mücadelede IMF'nin Değişen Rolü. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 3(6), 133-158.

icc.tobb.org.tr. (tarih yok). *ICC Yapısı ve İşleyişi*. 11 21, 2020 tarihinde <https://icc.tobb.org.tr/iccm-yapi.php> adresinden alındı

IMF Hakkında Kısa Kısa. (tarih yok). 11 15, 2020 tarihinde www.imf.org: <https://www.imf.org/~media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-the-imf-at-a-glance.ashx> adresinden alındı

Karaca, N. (2003). GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne. *Maliye Dergisi*(144), 84-99.

Karadağ, T. (tarih yok). www.lawtudent.com. 11 8, 2020 tarihinde Uluslararası Tahkim ve Milletlerarası Ticaret Odası: <https://www.lawtudent.com/makale/uluslararasi-tahkim-ve-milletlerarası-ticaret-odasi-icc/> adresinden alındı

Karataş, M., & Vatansever, N. (2001, Bahar). Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*(3), 35-60.

Kartal, Ç. (2016). Küreselleşme Sürecinin Devlet Yapısı Üzerine Etkileri. *Ankara Barosu Dergisi*(2), 287-328.

Kartal, Z. (2008). GATT ve Uruguay-Raunt: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağımlılıklarının Artması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(2), 177-206.

Kartal, Z., & Acaroğlu, H. (2017, Ocak). Küresel Ekonomi ve Türkiye: Küresel Ekonomiye Entegrasyon Süreçlerinde Küreselleşmenin Derecesi, Niteliği ve Büyümeye Etkisinin Ölçülmesi 1961-2013. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(26), 152-177.

Kaya, H. E. (2017). Uluslararası Örgütlerin İşlevleri. *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series* , (s. 624-630). Edirne.

Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*(13), 1-16.

Kaya, N. G. (2009, Kasım). Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Şartının Kabul Edilişinin 10. Yıldönümünde KEİ'nin Bir Değerlendirmesi. *Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 9(35), 10-15.

- Kaya, S. (2003, Eylül). *Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi*. Ankara: Sayıştay .
- Kaya, T. (2010). DTÖ Hukuku Uygulamasında Ayrımcılık Yapmama İlkesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59(2), 183-242.
- Kayihan, Ş., & Eski, M. (tarih yok). Uluslararası Ekonomi Hukuku Kavramı ve Uluslararası Ekonomi Hukukunun Kaynakları. 591-600.
- Keskin, M. (2020). *Uluslararası Bankacılık ve Finans Sistemi* (3 b.). Ankara: Astana Yayınları.
- Kıraç, S., & İlhan , B. (2010, Güz). Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi*(188), 191-201.
- Kıraç, Z. K. (2010). Tarım Reformlarında Dünya Bankası'nın Rolü. *Kamu Yönetimi Çalışmaları Kamu Yönetimi ve Reform*(09). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Kıran, A. (2017). Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 923-945.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kıyan, Z., & Yüksel , H. (2011). GATS ve Küreselleşen Kamu Hizmetleri: Türkiye ve Telekomünikasyon Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(1), 25-49.
- Köse, Z. (2019). Ekonomik Büyümenin Bir Belirleyicisi Olarak Dış Ticaret: Nafta Ülkeleri Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(2), 139-151.
- Kurtulmuş, M. M. (2020). Üretimi Kaydırma ya da Kaydırma Tehdidine Karşı Sendikaların Tepkisi ve Uluslararası Dayanışma Olanakları: Türkiye'de Otomotiv Yan Sanayi Örneği. *Mülkiye Dergisi*, 44(1), 65-100.
- Küçük, Ö. (2019, Kasım). Dünya Bankası ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabancı Sermayenin Harekete Geçirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 501-523.

- Küçük, Ö. (2019). Dünya Bankası'nın Türkiye'deki İktisadi Kalkınma Anlayışına Etkisi ve Sosyal Politikalara Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*. Kocaeli.
- Küntay, B. (2019). Uluslararası Sistemde ABD'nin Değişen Paradigmaları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 168-185.
- Kürkçü, D. D. (2013, Nisan). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 3(2), 1-11.
- Lök, H. (2018). Finansmana Erişim Çerçevesinde Dünya Bankası Kaynaklı Özel Sektör Proje Kredileri: Türkiye Uygulaması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 355-373.
- Mengiler, Ö. (2010, Nisan-Haziran). Avrupa Birliği Sayıştay'ının Kurumsal Etkinliği. *Sayıştay Dergisi*(77), 3-32.
- muratyayinlari.com*. (tarih yok). 11 5, 2020 tarihinde Uluslararası Örgütler : <https://muratyayinlari.com/storage/catalogs/0335096001521274808.pdf> adresinden alındı
- oecd.dt.mfa.gov.tr. (tarih yok). *OECD'nin Çalışma ve Karar Mekanizmaları*. 11 6, 2020 tarihinde <http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/355225> adresinden alındı
- Oktay, E. G. (2006, Yaz). Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 149-179.
- Olçay, C. A. (2017). 2014-2020 Mali Planı Çerçevesinde Avrupa Birliği Bütçesi ve Ortak Tarım Politikası İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı*, 97-114. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Orallı, L. E. (2012, Kasım). Uluslararası Örgütlerin Anayasalcılığa Etkileri. *Güvenlik Birimleri Dergisi*, 1(1), 47-77.
- Örnek, S., & Altun, O. C. (2017). Bir Serbest Ticaret Anlaşması Örneği Olarak NAFTA. *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 2292-2303.

- Özalp, O. N. (2013). Küreselleşmenin Uluslararası Hukuka Etkileri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 927-946.
- Özarlan, B. B. (2005). Avrupa Birliği Komisyonu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 229-246.
- Özdan, S. (2018). Uluslararası Örgütlerin Meşruluğu Üzerine. *Akademik Hassasiyetler*, 5(10), 123-144.
- Özdeşer, H. (2015). Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) Euro Yönetimindeki Etkinlik Sorununun Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(2), 467-482.
- Özel, H. A. (2011). İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi. *Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 91-98.
- Özel, H. A. (2012). Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10-19, 1-30.
- Özer, N. B. (2017). Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 120-149.
- Özkan, A. (2004). *Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Özkaya, H. (2009). IMF'nin Değişen Rolü. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 102-117.
- Özlük, D. (2018). GATT ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Uluslararası Politik Ekonomideki Rolü. *Turkish Studies*, 13(7), 367-381.
- Öztürk, İ. (2006, Haziran). Dünya Bankası Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 37-55.
- Öztürk, N. (2002). IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(4), 95-125.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri* (1 b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Perçin, Ö. (2010). Ekonomi Hukuku. Hukukun Sınıflandırılmasında Paradigma Kayması. *Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59(2), 277-307.
- Sağlam, N., & Yazıcı, A. (1992). Türkiye-Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) İlişkilerinin Avrupa Topluluğu-EFTA İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 109-130.
- Sandıklı, A., & Güllü, İ. (2005). Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Güney Asya ve Pasifik Bölgesi. *Stratejik Öngörü Dergisi*, 2(4), 87-95.
- Sarı, A. (2005). Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 117-130.
- Sarı, B. (2020). Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı'nın Uluslararası Polis Statüsü. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 29(1), 89-112.
- Savaşan, Z. (2019). Değişen/Dönüşen Uluslararası Hukuk. *The Turkish Yearbook of International Relations*(50), 19-34.
- Savrul, B. K., & Özel, H. A. (2014). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Entegrasyonların Başarı Koşulları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 37-54.
- Say, S. (2019). Avrupa Birliği'nin(AB) Örgüt Yapısı İçerisinde Bulunan Mali Kurumlar. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 8(2), 116-122.
- Sayın, İ. H. (1998). Avrupa Birliği Sayıştayı. *Cumhuriyetin 75 nci Yıldönümü Dizisi:2. Sayıştay Başkanlığı*.
- Sayın, U. (tarih yok). *Milletlerarası Ticari Tahkim Kuruluşları*. 11 21, 2020 tarihinde <https://www.avekon.org/papers/808.pdf> adresinden alındı
- (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası Hukuk* (8 b.). (İ. Kaya, Dü., Y. Acer, İ. Kaya, T. Demirtepe, & E. Şimşek , Çev.) Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

- Sürer, M. K. (2005). Uluslararası Para Hukuku. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 25(1-2), 213-228.
- Şahin, A. (1998). Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 323-330.
- Şahin, M. (2011). Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Şanghai İşbirliği Örgütünün Ekonomik Entegrasyon Bağlamında Karşılaştırılması. *TUBAV Bilim Dergisi*, 4(2), 143-150.
- Şahinöz, A. (tarih yok). *Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü*. 11 17, 2020 tarihinde https://kisi.deu.edu.tr/utku.utkulu/Ahmet_Sahinoz.pdf adresinden alındı
- Şanlı, B. (2008, Ocak). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 13-30.
- Şanlı, F. B. (2004). Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2, 160-166.
- Şiriner, İ. (2008). *Finansal Küreselleşme; Para ve Maliye Politikalarında Dönüşüm*. İstanbul: Eti Yayınları.
- Takım, A. (2010). Finansal Liberalleşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1(2), 15-30.
- Tekin, M., Soba , M., & Akıncı, Ö. S. (2018, Ekim). IMF'nin Yönetimsel Reformlarını Engelleyen Etmenler ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(36), 147-171.
- Tekin, Ü. E. (2017). Ekonomik Entegrasyonların Uluslararası Ticarete Etkileri. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4(5), 1172-1185.
- Tepeli, E., & Aydın, A. H. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 5(1), 29-44.

tr.wikipedia.org. (tarih yok). 11 20, 2020 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü:
https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC
C adresinden alındı

tr.wikipedia.org. (tarih yok). *Dünya Ticaret Örgütü*. 11 06, 2020 tarihinde
https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC
C adresinden alındı

Tunalı, Ç. B. (2011). Uluslararası Para Fonu'nun Kredilendirme Mekanizması: Düşük Gelirli
Ülkelere Yönelik Bir İnceleme. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*(56), 69-93.

Turgut, G. (2010). OECD'nin Türkiye'de Düzenleyici Reformlarındaki İşlevi. *Kamu Yönetimi
Çalışmaları* (s. 28-57). içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler fakültesi.

Uluslararası Finansal Piyasalar ve Uluslararası Finansman . (tarih yok). 11 10, 2020 tarihinde
https://sistem.nevsehir.edu.tr/bizdosyalar/01babdd8a66f150afe96d8c6aa4abc06/Ulusla_raras%C4%B1%20Finans%20Lisans.pdf adresinden alındı

Usal, Z. O. (2008, Ekim). Dünya Bankası ve IMF Kapsamında Uluslararası Finans Kuruluşları
ve İnsan Hakları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*(39), 231-246.

Vurdu, A. (2008). Küresel Yönetişim ve Dünya Ticaret Örgütü. S. Akman, & Ş. Yaman (Dü)
içinde, *Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye*
(s. 71-80). Ankara: Tepav.

wikipedia.org. (tarih yok). *Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği*. 11 12, 2020 tarihinde
https://tr.wikipedia.org/wiki/Asya-Pasifik_Ekonomik_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi adresinden alındı

wikipedia.org. (tarih yok). *Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi*. 11 9, 2020 tarihinde
https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi_Bakanlar_Konseyi adresinden
alındı

www.ab.gov.tr. (tarih yok). *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*. 11 10, 2020 tarihinde
<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105> adresinden alındı

www.ab.gov.tr. (tarih yok). *Avrupa Parlamentosu*. 11 9, 2020 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/45628.html> adresinden alındı

www.akademiktisat.net. (tarih yok). 11 2, 2020 tarihinde http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_ekon_anl_mfeken.htm adresinden alındı

www.avrupa.info.tr. (tarih yok). *Avrupa Komisyonu: Ortak Çıkarları Korumak*. 11 9, 2020 tarihinde <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-komisyonu-ortak-cikarlari-korumak-101> adresinden alındı

www.imf.org. (tarih yok). *IMF Kaynaklarını Nereden Temin Ediyor*. 11 12, 2020 tarihinde [www.imf.org: https://www.imf.org/~media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-where-the-imf-gets-its-money.ashx](https://www.imf.org/~media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-where-the-imf-gets-its-money.ashx) adresinden alındı

www.imo.org.tr. (tarih yok). 11 21, 2020 tarihinde http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8ee71793b9fef14_ek.pdf?tipi=79&turu=X&sube=3 adresinden alındı

www.jmo.org.tr. (tarih yok). *Hizmet Ticaret Anlaşması (GATS)*. 11 8, 2020 tarihinde https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/bde0cf107b3140e_ek.pdf?dergi=D%DDSKORDANS%20DERG%DDS%DD adresinden alındı

www.mfa.gov.tr. (tarih yok). 11 1, 2020 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü: http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa adresinden alındı

www.mfa.gov.tr. (tarih yok). *Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC)*. 11 23, 2020 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa> adresinden alındı

www.mfa.gov.tr. (tarih yok). *Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)*. 11 24, 2020 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa#:~:text=%C3%96rg%C3%BCt%C3%BCn%20Amac%C4%B1%3A%20Ekonomik%2C%20sosyal%2C,b%C3%B6lgesel%20bar%C4%B1%5%9F%20ve%20istikrar%C4%B1n%20sa%C4%9Flanmas%C4%B1.&text=T%C3%BCrkiye%20ASEAN'a%20%C3%BCye%20d> adresinden alındı

www.mfa.gov.tr. (tarih yok). *İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)*. 11 6, 2020 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa adresinden alındı

www.tarimorman.gov.tr. (tarih yok). Dünya Ticaret Örgütü (WTO): [https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20\(TR\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ET%C4%B0/D%C3%9CNYA%20T%C4%B0CARET%20%C3%96RG%C3%9CT%C3%9C%20(TR).pdf) adresinden alındı

www.telifhaklari.gov.tr. (tarih yok). *Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS)*. 11 9, 2020 tarihinde <https://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS> adresinden alındı

www.tuicakademi.org. (tarih yok). *Uluslararası Hukuk'un Kapsamı*. 10 25, 2020 tarihinde <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-hukukun-kapsami/> adresinden alındı

Yavuz, C., & Sivrikaya , D. (2009). Küreselleşmenin Aktörlerinden Çokuluslu Şirketler ve Yönetişim. *Uluslararası Davraz Kongresi*, (s. 1217-1236). Isparta.

Yiğidim, A. (1999, Bahar). Doğu Asya'da Döviz Kuru ve IMF'nin Yaklaşımı. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 10(32), 87-96.

Yücel, B. C., & Aslanoğlu , V. (2020, Mart). *OPEC İçin Yeni Bir Dönüşüm: OPEC+*. 11 24, 2020 tarihinde [berument.bilkent.edu.tr: http://berument.bilkent.edu.tr/No038.pdf](http://berument.bilkent.edu.tr/berument.bilkent.edu.tr/No038.pdf) adresinden alındı

Zaman, E. (tarih yok). *finanstaksi.com*. 11 21, 2020 tarihinde <https://finanstaksi.com/icc-nedir-uluslararasi-ticaret-odasi-ne-is-yapar/> adresinden alındı